

**UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

ANDREJA MOČNIK KOŽIČ

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
Študijski program: SOCIALNA PEDAGOGIKA

Otrokove pravice – njihovo mnenje šteje

DIPLOMSKO DELO

Mentor:

dr. Bojan Dekleva

Kandidatka:

Andreja Močnik Kožič

Ljubljana, december 2012

*I'm a lucky man to count on both hands
the ones I love...*

Pearl Jam

*Hvala vsem, ki ste mi pomagali sestaviti skupine sogovornikov in seveda mladim
sogovornikom, da ste prišli na razgovore ter izrazili svoje mnenje.*

*Zahvaljujem se Mirjani, ker mi je pomagala pri vrnitvi v študijsko orbito in se veselila z
menoj, Jasni, ki me je prijateljsko priganjala in spodbujala, Gregorju Ilcu za reševanje
izgubljenega časa, stalno tehnično podporo in cinične pripombe, Zoranu Maksimoviću za
strokovne nasvete in iskreno prijateljstvo.*

Hvala ti Darko za premagovanje samega sebe in globoko privrženost.

Zahvaljujem se Mojci Garantini za nesebično ponujeno in izvedeno lektoriranje.

Hvala mentorju dr. Bojanu Deklevi za izkazano zaupanje, širino in izjemno fleksibilnost.

*Zahvaljujem se tudi vsem ostalim, ki ste mi pomagali, ki ste bili v mislih z menoj in se veselili
vsakega koraka pri zaključevanju študija in nastajanju te naloge.*

Posvečam sinovoma Gašperju in Mihi.

POVZETEK

Otrokove pravice še zmeraj ostajajo odprta tema, ki je aktualna tudi danes. Človeška civilizacija je zgodovina vojn in nasilja. Otroci so bili v zgodovini in danes žrtve nasilja. Status otroštva se je spreminjal skozi zgodovino. Šele dobro stoletje imajo otroci status subjekta ne le objekta pravic. Otrokove pravice so bile pravno pridobljene skozi argumentiranja, dokazovanja in številne primere »trpinčenja«, ki ga nekateri enačijo s kratenjem otrokovih pravic. Otrokom v EU kratijo pravice starši, drugi odrasli ter predvsem vzgojne inštitucije. Pri nas je podlaga za pravno ureditev otrokovih pravic Konvencija o otrokovih pravicah, katero je leta 1989 podpisala večina držav sveta. Kljub temu ugotavljamo številne primere kršenja pravic. Otroci nimajo enakih pravic v šolah, v družini so deležni trpinčenja, revščina je pogost razlog za socialno izključenost, priseljenci in manjšine niso deležni enakopravnega obravnavanja in enakih možnosti. Ena temeljnih otrokovih pravic je pravica do izražanja lastnega mnenja. Mladostniki se v veliki meri zavedajo svojih pravic, poznajo primere kršenja pravic in imajo predloge za izboljšanje upoštevanja otrokovih pravic.

KLJUČNE BESEDE:

Otrokove pravice, nasilje, starši, vzgoja, trpinčenje, revščina, spolne zlorabe, socialna izključenost, šola, inštitucije, Romi, priseljenci, enakopravnost, kršenje pravic.

ABSTRACT

Children's rights remain a current topic also in our days. The human civilization represents a history of wars and violence. Children were victims of violence through the history and remain contemporary. The children's status has changed through centuries. Only for little more than a century, children are also a subject, not only an object of the human rights. Children's rights were assured through argumentation, giving evidence and numerous cases of "torment" which is a synonym for children's rights deprivation. In the EU, children's rights are broken by adults and mostly in educational institutions. Our juridical regulation of children's rights is the Convention of Children's rights signed by the majority of countries in 1989. In spite of this fact, many cases of violence of children's rights were detected. Children do not have equal rights at school, at home they are exposed to torment, poverty is often a reason for social exclusion, immigrants and minorities are not treated equally. One of the basic children's rights is the right to express their own opinion. Adolescents are aware of their rights; they are aware of violations of the rights and have suggestions for improvements in assuring them.

KEY WORDS:

Children's rights, violence, parents, education, torment, poverty, sexual abuse, social exclusion, school, institutions, Roma people, immigrants, equality, violation of rights

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	9
2	TEORETIČNI DEL.....	12
2.1	Položaj, status otroka in otroštva v preteklosti.....	12
2.2	Položaj, status otroka in otroštva v sodobnem času	17
2.3	Otrokove pravice v sodobnem času.....	18
2.4	Pravna ureditev otrokovih pravic pri nas – konvencija o otrokovih pravicah.....	20
2.5	Nadzorovanje, omejevanje in discipliniranje	22
2.5.1	Trpinčenje.....	23
2.5.2	Spolne zlorabe.....	26
2.5.3	Revščina	32
2.6	(Ne)Enakopravnost slovenske šole	35
2.7	Kršenje otrokovih pravic v EU.....	39
2.8	Izzivi Evropske unije v povezavi z otrokovimi pravicami.....	42
2.9	Zakaj je pomembno njihovo mnenje.....	44
2.10	Raziskave o življenju mladih v Sloveniji	46
2.10.1	Izbrani vidiki raziskave Dejavniki tveganja pri slovenskih srednješolcih	47
2.10.2	Izbrane ugotovitve raziskave Mladina '98: Socialna ranljivost mladih.....	47
2.10.3	Izbrane ugotovitve raziskave Mladina 2000.....	50
2.10.4	Izbrane ugotovitve in trendi rezultatov Medkulturna študija o otrokovih pravicah – Children's rights International Study Project (CRISP).....	53
2.10.5	Izbrani koncepti iz raziskave Mladina 2010.....	55
3	EMPIRIČNI DEL.....	57
3.1	Raziskovalni problem in namen raziskave	57
3.2	Raziskovalna vprašanja	58
3.3	Postopek raziskovanja	59
3.4	Raziskovalna metodologija - opis metode.....	60
3.5	Opis vzorca.....	64
3.6	Vrednotenje podatkov	66
3.7	Rezultati in interpretacija	68
3.7.1	Dobre stvari, če si danes otrok	69
3.7.2	Slabe strani otroštva danes	71
3.7.3	Kdo in kaj ima vpliv na otroke?	75
3.7.4	Upoštevanje njihovega mnenja	83
3.7.5	Razumevanje otrokovih (človekovih) pravic	85

3.7.6	Poznavanje posameznih pravic - naštevaje otrokovih pravic.....	86
3.7.7	Ogrožene skupine ali posamezniki.....	90
3.7.8	Otrokove pravice in šola	96
3.7.9	Kaj bi naredili v primeru kršenja pravic?.....	97
3.7.10	Možnosti, kdo bi lahko naredil več za zavedanje o otrokovih pravicah.....	99
3.8	Sinteza	102
4	ZAKLJUČKI.....	106
5	VIRI.....	110
6	PRILOGE.....	118

KAZALO PREGLEDNIC

<i>Preglednica 1: Pomembnost vrednot – MLADINA '98</i>	<i>48</i>
<i>Preglednica 2: Poniževanje s strani odraslih</i>	<i>49</i>
<i>Preglednica 3: Pomembnost vrednot - MLADINA 2000.....</i>	<i>51</i>
<i>Preglednica 4: Pomembnost pravic doma.....</i>	<i>53</i>
<i>Preglednica 5: Primerjava uveljavljenosti nekaterih otrokovih pravic v šoli.....</i>	<i>54</i>
<i>Preglednica 6: Struktura skupin in število udeležencev.....</i>	<i>65</i>

KAZALO DIAGRAMOV

<i>Diagram 1: Vpliv na otroke.....</i>	<i>76</i>
--	-----------

1 UVOD

Ko danes v laični javnosti odpremo temo varovanja pravic otrok, se mi zdi, da se asociacije po navadi nanašajo na drastično kršenje otrokovih pravic nekje v oddaljenem svetu, ko s pomočjo medijev izvemo, da so predvsem v Afriki še zmeraj otroci, ki umirajo zaradi lakote, da na Kitajskem umorijo otroke ali jih pustijo v nemar, predvsem dekleta, ker je dovoljeno rojstvo samo enega otroka, ali da so na bližnjem vzhodu vojne, kjer umirajo tudi nedolžni otroci. Vojna v naši neposredni bližini je skorajda pozabljena. Po drugi strani pa pri pojmu otrokove pravice pomislimo na »nasprotje« pravic, na otroke zahodne civilizacije, ki imajo skorajda vse in so večinoma razvjeni. Pojmovanje otrokovih pravice se je nekako izrodilo, tema se ne zdi moderna, tematika pa se zdi izpeta.

Glede vzgoje v zadnjem času ugotavljamo, da je bila morda preveč permissivna in zavoljo tega nismo dosegali namena. Današnji otroci se zdijo velikokrat razvjeni. Vse bolj se poudarja, da permissivna vzgoja ne prispeva k temu, da bi izkoristili potencialne, ki jih v sebi nosi otrok, in hkrati vzgojili ljudi, ki kažejo vsaj nek zmeren čut za sočloveka in niso usmerjeni samo vase. Trend se že nekaj časa obrača in ugotavljamo, da je pri vzgoji potrebna večja strogost in manj ohlapni prijemi, kot so veljali pred desetletji, ko je bil morda preveč v ospredje potisnjen otrok kot individuum. Nekako z roko v roki z dognanji o neprimernosti preveč permissivne vzgoje nekateri le-to razumejo bolj radikalno, kot je osnovni namen, in se vedejo ter zagovarjajo, da je potrebno na otroke bolj »pritisniti«, da mora biti vzgoja bolj stroga, dosledna in neizprosna. To s pridom izkoristijo tisti, ki jim je slabo ravnanje z otroki bolj blizu. Ob tem in vsak dan trčimo na otrokove pravice. Tudi takrat, ko se na referendumu odločimo, da ne podpremo novega družinskega zakonika, ker med drugim zagovarja, da ni dovoljeno fizično kaznovanje otroka.

Varovanje otrokovih pravic nima nič skupnega z razvajanjem. Varovanje pravic ne razvaja samo po sebi, razvajanje je druga zgodba, kjer gre za neprimerno prevzemanje dolžnosti. Vsakodnevno so pravice in dolžnosti na tehnični in vsakodnevno jih odmerjamo in udeležujemo v odnosih z drugimi.

Zagotavljanje otrokovih pravic je najtesneje povezano z ljudmi, ki otroka vzgajajo. Povezano je s tistimi, ki imajo moč odločanja in vplivanja na otroka. Praviloma gre za odrasle, v prvi

vrsti starše ali skrbnike, nato vrtec in šolo, pa tudi druge institucije, ki bolj kot starši udeležujejo zahteve države. Okvir vsemu temu daje pravna ureditev, ki je nekako krovni regulator ravnanja z otroki. V ekstremih, ki niso v skladu s to ureditvijo, je ravnanje z otrokom lahko kaznivo, če je seveda odkrito.

Sodobna družba se je iz stanja vsesplošnega ekonomskega blagostanja znašla v recesiji. V recesiji zategujemo pasove na vseh področjih, poskušamo jih zategovati tam, kjer se nam zdi, da bomo nekaj lažje pogrešali. Država pri »zategovanju pasov« poskuša tam, kjer se ji zdi, da so kakšne rezerve. Ko se recesija pogloblja, se vedno bolj nevarno približuje nezaščitenim skupinam v družbi, kjer ni pričakovati večjega prigovarjanja ali upora. Med takšne manj zaščitene skupine sodijo tudi otroci, predvsem revni ali pa drugače »drugačni« otroci, na katere pri skrbi za vsakodnevno preživetje pozabimo bolj kot v blagostanju.

V času ekonomskega pomanjkanja največ utrpijo tisti, ki se znajdejo na robu blagostanja, tisti, ki imajo manj, in ko zategujemo pasove, imajo tudi ti in prav ti zmeraj manj. Pomanjkanje še kako vpliva na samopodobo. Kaj pomeni pomanjkanje za najbolj ranljive v družbi? Še večje potiskanje na rob, še večje socialno izključevanje iz dogodkov, vsebin in zmanjševanje možnosti vplivanja na prihodnost. Kako zelo lahko vpliva pomanjkanje na človekovo dostojanstvo in njegove pravice v kriznih časih, z lahkoto opazimo na vsakem koraku. Pravica do dostojanstva je zaradi skromnih ekonomskih razmer odvzeta tako staršem kot otrokom, ki zaradi pomanjkanja nimajo niti osnovnih šolskih potrebščin ali malice.

Kaj se pravzaprav skriva za izrazom: »Otroci so naše največje bogastvo«. Z otroki je zelo lahko manipulirati, zelo so priročni za izživljanje lastnih neizživetih sanj, za postavljanje pred prijatelji, za izkoriščanje, za propagandno političnih in podobnih teženj, prikladni za reklamiranje, ker evocirajo globoka čustva, prikladni so za osebno potrjevanje, prikladni za izživljanje tudi najgrših in najnižjih nagonov, ker so majhni, ranljivi in še niti pravno ne v celoti pravi ljudje.

Alice Miller (1992: 101) ugotavlja: *»Zaničevanje je orožje šibkega in varovanje pred določenimi nezaželenimi čustvi. Vsako zaničevanje, vsaka diskriminacija je bolj ali manj zavestno, nekontrolirano skrito zlorabljanje moči odraslega nad otrokom, ki ga družba tolerira (razen pri ubojih ali hudih telesnih zlorabah). Kaj odrasli počenja z otrokovo dušo, je prepuščeno njemu, saj je njegova last, kakor so državljani totalitarne države last vlade.*

Dokler nas ne bo ganilo trpljenje malih otrok, bo ostala zloraba moči normalna »condition humain«. Nihče se za to zlorabo ne bo menil, jo upošteval. Pač pa jo bomo stalno podcenjevali, češ, saj so vendar samo otroci. Ampak ti otroci bodo čez dvajset let odrasli in vse bodo morali vrniti svojim otrokom. Zelo se bodo trudili, da bi preprečili krutost »na svetu«, v sebi pa bodo nosili vedenje o krutosti, a jim bo ostalo nedostopno in skrito za idealizacijo lepega otroštva.«

Torej, sedanost vpliva na prihodnost, oblike vedenja in vzgojo smo podedovali od svojih staršev in zaradi človeške narave te vzorce ponavljamo iz roda v rod, iz generacije v generacijo posebej v njenih »finejših« bolj rahločutnih oblikah.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 Položaj, status otroka in otroštva v preteklosti

Otroštvo je položaj, stanje, ki je imelo v zgodovini različno mesto. Dojemanje otroštva je šlo skozi različne faze in je tudi danes v različnih kulturah različno. Zgodovina dojetja otroštva kot posebnega statusa, ki ima svoje zakonitosti in kateremu bi veljalo pripisati tudi določene pravice in ga po svoje zaščititi, je sorazmerno mlada. Z otroštvom kot posebnim statusom, s posebno obravnavo pa tudi prav posebno vzgojo in izobraževanjem v institucijah/zavodih (institucijah) se temeljiteje ukvarjamo od druge polovice 19. stoletja naprej.

Predmet diplomskega dela ni bilo natančno raziskovanje razvoja položaja otroka skozi zgodovino, zato so navedeni le nekateri pogledi, ki jih različni avtorji pogosto navajajo. Navajam poglede in dojetja otrok skozi stoletja.

Med zanimivejšimi avtorji je Robin Fox, ki se ukvarja z »naravnim« v nas, po svoje tudi animaličnim, nagonskim oziroma primarnim v človeku. *»Evolucijsko gledano se Foxov antropološki pogled naslanja na človeško naravno stanje in družbo; med recimo stanjem v katerem bi odločala samo »pravica močnejšega«, in stanjem družbe, v katerem pravila uravnavajo razmerja, varujejo šibkejše pred samovoljo oblasti itd.«*(Fox, 1988, Pavlovič 1993: 11) *»Fox kot »prapravico« ponuja v premislek pravico (moških) do parjenja (v zameno ali izogib) spopadu, regulirano z zapletenimi pravili odlaganja in menjave«.* (Pavlovič, 1993: 12) Njegov pogled zajema med drugim tudi spolnost mladoletnikov in ugotavlja, da je z današnjim stanjem družbe nekaj zelo narobe, saj si recimo močno prizadevamo, da dekleta ne bi prezgodaj postala matere.

Poimenovanje in definiranje življenjskih obdobij se je odvijalo postopoma. *»Naša zgodovina se začne znova po propadu rimskega cesarstva.«* (Ariès, 1962; povz. po Pavlovič, 1993: 54) Še v srednjem veku je bila celotna življenjska doba (menda tudi ponekod v Franciji še v začetku 20. stoletja) povprečno okrog 30 let za moškega in 35 let za žensko. Le malo ljudi je imelo privilegij preživeti te starostne dobe (Pavlovič, 1993: 54-55). Ariès (1991:42) navaja po zgodovinskih dokumentih, da *»mladost«* ni pomenila *»osrednjo starost«* temveč osrednje, pomembno življenjsko obdobje, ko so ljudje v najboljši fizični kondiciji in so ravno pravnji

za plojenje. Tega, kar danes pojmuje kot »adolescenca« se ne omenja. *»Adolescenca se je do 18. stoletja mešala z otroštvom.«* (prav tam) *»Obdobje zrelosti, med mladostjo in starostjo so »odkrili« šele v sedemnajstem stoletju. [...] Starostni razredi so bili zelo široki in prehodi med njimi zabrisani, število stopničk, po katerih je človek prišel iz enega starostno-statusnega razreda, pa zelo majhno.«* (Ariès, 1962; povz. po Pavlovič, 1993: 55)

Številni avtorji menijo, da je na sprejemanje otroka in na vrednotenje njegovega obstoja nasploh v veliki meri vplivala smrtnost dojenčkov in otrok nasploh. Ker je bila smrtnost zelo pogosta, je bila navezanost drugačna, skrb za dojenčke pa velikokrat prepuščena nekim drugim osebam, ponekod tudi dojljam. Pavlovič, ki povzema po Ariès (prav tam, 57) navaja, da v srednjem veku otroku niso posvečali velike pozornosti. Za takšno vrednotenje so imeli precej dober razlog, saj je bila umrljivost otrok v tisti dobi precejšnja. Prevelika verjetnost je bila, da bo otrok umrl, ker je bila smrtnost otrok zelo visoka. Ljudje so smrt sprejemali mirno, kot neizogibno dejstvo. *»Ljudje se niso mogli premočno navezati na bitje, ki je veljalo za potencialno izgubljeno.«* (Ariès, 1991: 57)

»Še leta 1780 je šef policije v Parizu ocenil, da od 21.000 otrok, kolikor se jih je letno rojevalo, 17.000 dojenčkov pošljejo na deželo k dojljam, 2.000 do 3.000 jih sprejmejo domovi dojlji v mestu, 700 otrok ima dojljo na domu in sedemsto srečnežev dojijo same matere.« (de Mause 1980; povz. po Pavlovič, 1993: 78)

»Obenem z otroki niso vedeli kaj prida početi – če so preživeli, so se pač vključili v svet odraslih, kjer so se, če lahko tako rečemo, učili vloge kar na odru. Dolgo jim ni prišlo na misel, da bi se otroci morali, vzemimo šolati, ali pa da bi jih bilo treba vzgajati. [...] Srednji vek ni poznal nobenega koncepta vzgoje.« (Pavlovič, 1993: 57)

Kot navaja Hart (1990: 27), pred šestnajstim stoletjem niso pojmovali otroštva podobno kot ga pojmuje danes. Različne kulture zahodne civilizacije so glede na možnosti, ki jih nudi otroštvo, gojili svoja pričakovanja do otrok. Večinoma so pričakovali, da bi se otroci s svojim vedenjem čim prej približali odraslim. *»Pred tem časom so otroke obravnavali kot odrasle, namreč v smislu, da so jim dovoljevali in pričakovali od njih, naj počnejo, čim so zato zmožni, vse, kar počnejo odrasli. Obdobje razumnosti naj bi se pričelo s šestimi ali sedmimi leti.«* (prav tam, 28)

»Italijanski obiskovalec Anglije je v petnajstem stoletju zapisal, da angleški starši niso kaj dosti naklonjeni otrokom, saj jih že pri sedmih ali devetih letih pošiljajo zdoma za nadaljnjih sedem do devet let k drugim ljudem, kjer kot vajenci opravljajo najnižja opravila. V zamenjavo sprejmejo druge otroke k sebi.« (Ariès, 1962; povz. po Pavlovič, 1993 : 61) Pri oddajah otrok drugim ljudem ne gre za služenje, temveč so želeli, da bi se otroci pri drugih ljudeh naučili lepega vedenja (Ariès, 1991, Pavlovič, 1993: 61). Pojmovanje otroka je tesno povezano s formiranjem in uveljavljanjem jedrne družine (Ariès, 1991, Pavlovič 1993).

Za srednji vek velja stanje duha kot obdobje zabave, neresnosti, grobosti, infantilnosti in neodgovornosti kot podaljšano otroštvo. *»Ko so začeli jemati božje stvari v svoje roke, se je odgovornost civilizacije postarala. Vse, kar je bilo nekdaj namenjeno vsem – igre, lutke in pravljice – je postopno zdrsnilo po stopničkah »dob življenja« in ostalo last otrok.«* (Pavlovič, 1993: 63) V petnajstem stoletju je začela cerkev in pedagogi v cerkvenih šolah pojmovati in sporočati, da je *»otrok nedolžen in nemočen«*. Treba ga je zavarovati pred družbo. Komaj proti koncu 16. stoletja so začeli *»čistiti«* nekatere knjige, ker je otroka treba oskrbeti z vzgojo in izobraževanjem. Šolstvo je šlo skozi globoko preoblikovanje. V srednjem veku je bilo namenjeno odraslim, kasneje je vključevalo ljudi vseh starosti, vendar vedno mlajše, in šele 19. stoletje je uredilo šolske razrede skladno s starostjo. Bistveno pa je bilo discipliniranje (Ariès, 1962; povz. po Pavlovič, 1993: 64 - 66). *»Srednjeveška šola je bila rezervirana za ljudi s tonzuro, bodisi klerike bodisi duhovnike ter menihe. Proti koncu srednjega veka pa se je odprla tudi za laike in poslej je progresivno zajemala vse sloje prebivalstva.«* (Ariès, 1991: 179) Ne moremo zatorej še govoriti o splošnem šolstvu, temveč o šolanju, namenjenem določenim strukturam ali pa slojem.

»V tradicionalnem krščanskem tipu vzgoje je bila otrokova narava pojmovana kot nepopolna, nedorasla, obremenjena z izvirnim grehom. Naloga vzgoje je zato bila, da omeji moč grešne in pokvarjene narave s trdo represijo. Po tedanjem mišljenju bo otrokova duša rešena le z vzgojo, katere poglavitno sredstvo je bila palica.« (Peček Čuk in Lesar 2009: 135) Tudi krst priča o otrokovi nečistosti. Otroka v krščanstvu krstimo zato, ker je rojen v izvirnem grehu in ga je potrebno tega izvirnega greha očistiti. Sicer se izvirni greh nanaša na Adama in Evo in izgon iz raja, vendar pa meče slabo luč, luč greha tudi otroka.

»Vse do druge polovice 19. stoletja je vzgoja zaznamovana predvsem z nadzorovanjem in takojšnjim kaznovanjem otrok. Palica je bila eno izmed glavnih sredstev tedanje vzgoje, s

katerimi so otrokom vbijali učenost v glavo, vendar nikakor ne edino. Šele v drugi polovici 19. stoletja je namreč tanjša ali debela palica nadomestila druge zasramovalne kazni, kot so bile npr. prenašanje lesenega osla okoli vratu, pretepanje po goli zadnjici, korobači, biči. Vendar je učitelj še vedno pretepal zelo surovo, udarci pa so padali po zadnjici, po nogah, rokah, plečih, glavi, obrazu, razprti dlani. Pogosto je bilo tudi klofutanje, lasanje in nategovanje ušes.» (Peček Čuk in Lesar, 2009: 138)

Zelo bi poenostavili, če bi menili, da je bilo po Evropi (kaj šele drugje po svetu) povsod enako. Posebej stroga vzgoja je veljala za Anglijo, medtem ko se je Francija razlikovala (Ariès, 1991). Pomembno je izhodišče, po katerem je v krščanskem izročilu otrok slab in je potrebno iz njega izkoreniniti vso zlo ali pa je njegova narava neomadeževana, kar je redko pojmovanje. V tradicionalnem krščanskem tipu patriarhalne vzgoje je bila otrokova narava pojmovana kot »nepopolna, nedorasla, obremenjena z izvornim grehom« (Peček Čuk in Lesar, 2009: 135). Renata Salecl (1991: 74) navaja, da glede na način kaznovanja otrok in krutost tega početja obstaja med posameznimi državami velika razlika. »V raziskavah se običajno poudarja krutost kaznovanja v Angliji v primerjavi s Francijo. Angleži so tako vselej uporabljali šibo, še posebej radi pa so strašili otroke, jih pošiljali na ogled mučenj obsojencev ter jih zapirali v temne prostore.« (prav tam) Posebej grobi so bili tudi Nemci, kjer je bil bič kar pogosto sredstvo kaznovanja tudi v šoli. Francozi so bili pri kaznovanju blažji. Kaznovanje ni bilo le fizično, ampak so otrokom odtegnili na primer igrače, jih kazensko hranili samo s kruhom ali jim odrekli desert (prav tam).

Položaj ženske in otroka je bil v zgodovini podoben, čeprav so bili otroci večinoma še bolj podrejeni kot ženske, kot so v nadaljevanju opisane razmere v Angliji. Tradicionalni zakon je slonel na neenakosti spolov in na zakonsko utemeljenem lastništvu moškega nad žensko – »ženske so v angleškem pravu še v 20. stoletju veljale za nepremičnino« (Giddens, 2000: 97). Tudi otroci so imeli zelo malo zakonskih pravic. S tradicionalno družino so na splošno povezane spolne norme, kjer je pričakovano vedenje vezano na spol. »Od poročene ženske se je pričakovalo, da bo »krepostna«, ker je bila tudi ekonomsko odvisna in je bilo zelo pomembno otrokom zagotoviti očetovstvo. Moškim je bila dovoljena veliko večja seksualna svoboda. Otroci so bili raison d'etre zakona. Velike družine so bile zaželeno, pogoste in sprejete kot normalne. Zdaj živimo v obdobju, ko je otrok bogastvo, ki za družino več ne pomeni ekonomske prednosti, temveč enega glavnih stroškov. Narava starševstva in vzgoje otrok se je bistveno spremenila (prav tam).

Rousseaujevo izhodišče glede vzgoje in otroka je drugačno – človek je po svoji naravi dober in ga kvari družba, v kateri živi. Vzgoja mora biti skladna z otrokovo naravo (Rousseau, 1997).

Številni avtorji imenujejo doseganje »normalnosti« pri otroku s pomočjo represivnih in brutalnih pristopov »črna pedagogika« (Flaker, 1990: 48; Miller, 1992; Peček Čuk in Lesar, 2009; Ule, 1990: 54). Nasilje nad otroki in mladino je starejši pojav od pojava otroštva in mladosti. Vse družbe in kulture niso bile enako represivne do otrok in mladih. Stopnja in oblike represije so se spreminjale v skladu z zgodovinskimi okoliščinami (Ule, 1990: 54). *»Lomljenje volje mladih ljudi je bil standardni vzorec mnogih vzgojnih postopkov.«* (prav tam)

»Pojmi »reševanje otroka« in »odrešenega otroka« so bile glavne smernice ob pričetku 20. stoletja. [...] Otroke so obravnavali preprosto kot ekonomsko dobrino staršev, s spremljajočo obveznostjo, da poplačajo svojim staršem, ker so jih vzredili.« (Takanashi, 1978; povz. po Hart 1990: 30) S pričetkom 20. stoletja so nastopile velike spremembe pri pojmovanju in obravnavanju otroka. *»Pred nekaj sto leti so otroke obravnavali kot odrasle in z njimi tako tudi postopali. V določenem obdobju so jih obravnavali kot lastnino, brez kakršnihkoli zagotovil, da bodo njihove pravice ali potrebe spoštovane, pod popolno avtoriteto staršev, ki so jih uporabljali v skladu z lastno koristjo. Kasneje opisani tok razvoja privede do tega, da so otroke obravnavali kot naravne vire, potrebne skrbnega negovanja in priprave, saj naj bi končno ozdravili bolezni družbe ter začrtali smer njenega napredovanja in ji tudi sledili.«* (Hart, 1990: 30)

Torej so bistvene spremembe pri pojmovanju in obravnavanju otroka nastopile s pričetkom 20. stoletja. Alenka Šelih (1992: 19) povzema po poljskem pediatru in vzgojitelju Januszu Korszaku, ki otroke imenuje *»zadnja zatirana manjšina«*, za dvajseta leta prejšnjega stoletja, *»da otrok še ni spregovoril, sedaj šele poslušaj«*. Šelihova dodaja, da je od šestdesetih let naprej začel govoriti.

2.2 Položaj, status otroka in otroštva v sodobnem času

Pavlovič (1993: 141) navaja, da je položaj otroka je s stališča človekovih oziroma otrokovih pravic protisloven. Tudi filozofi se ne morejo zedinit ali otrok nesporno upravičen do »*statusa subjekta pravic*«, iz česar bi sledilo, da roditelji do njega nimajo nekkih obveznosti, ali bi držalo nasprotno, da imajo starši obveznost do otrok in le-ti posledično nimajo pravic. *»Koncept pravic se tako slabo prilega večdimenzionalnemu in protislovnemu položaju otroka preprosto zato, ker sta oba koncept pravic in otrok ustvarjena po meri odraslih: pravice so nastale kot kompromis v tisočletnih merjenjih moči, bojih za oblast in razmejevanjih položaja države in državljanov.«* (prav tam)

»Pred nekaj sto leti so otroke obravnavali kot odrasle in so z njimi tudi tako postopali. V določenem obdobju so jih obravnavali kot lastno, brez kakršnikoli zagotovil, da bodo njihove pravice ali potrebe spoštovane.« (Hart, 1990: 30) Potem se v nekem obdobju vplete še država, ki želi postati posrednik med straši in otrokom (Pavlovič, 1993). Za otroka vlada zanimanje, vendar mu ni priznan status odgovornega subjekta. Prej bi lahko rekli, da ga obravnavajo kot »*devianta*«, ki ga je potrebno normalizirati in disciplinirati (Flaker, 1990). Takšna klasifikacija sama po sebi daje moč oziroma avtoriteto najprej družini, nato pa ostali odrasli družbi, v prvi vrsti šoli, da ga normalizira.

»Šele od druge polovice 19. stoletja, zlasti pa v 20. stoletju se zlasti mladina emancipira v svojski družbeni sloj z lastnimi subkulturnimi in življenjskimi stili. To pomeni, da se je tudi podvrženosti mladih raznim oblikam družbenega in individualnega nasilja zmanjšala, tudi količinsko.« (Ule, 1990: 55) Ne glede na to, da se je zmanjšalo fizično nasilje, pa se je okrepilo drugačno, psihični nasilje. Hkrati z novimi pritiski na otroke in mladino prične tudi osvobajanje le- te od pritiskov, ki so jih deležni v družbi. Povezano s tem se začne tudi boj za uveljavitev pravic. Pavlovič (1990: 17-18) navaja, da se *»kljub določenemu moralnemu pritisku mednarodne javnosti pravice ne dobivajo kar tako – še vedno se je zanje in zlasti za njihovo uveljavljanje, tudi ko so deklarativno priznane, treba boriti. Borijo se ženske, prodajalci lastne delovne sile, etnične manjšine, homoseksualci, hendikepirani, ostareli.«*

Zaradi bioloških danosti so otroci odvisni od odraslih oseb, ponavadi bioloških staršev, ki pa niso nujno potrebni za otrokov zdrav razvoj. *»Tisto, kar vsak otrok resnično potrebuje, je*

bitje, ki je zmožno uresničevati roditeljsko funkcijo na optimalen način. Roditeljska funkcija je filogenetsko, biološko določena. Znotraj njene določenosti so možne različne kulturne in individualne variancije, toda njenega biološkega pomena ne smemo izneveriti.« (Tošič, 1990: 93) Roditelji po naravi naj ne bi imeli druge naloge »kot da ponudijo tisto, kat otrok potrebuje, da samostojno formira lastno osebnost v stiku s svetom in se postopno osamosvoji. [...] Danes roditelji in drugi starši ne »izpolnjujejo več osnovnih otrokovih potreb (na primer po telesnem stiku, nežnosti itn), temveč s svojimi pričakovanji ustvarjajo v otroku veliko zmedo v otrokov naravni vzgojni program.« (prav tam: 92) Starši do otrok gojijo številna pričakovanja, od tega da bi moral doseči nek določen poklic, da mora na primer postati zdravnik ali igralec, kar njim samim ni uspelo. (Tošič, 1990: 92; Ule, 2001) »Mislimo na vse tiste mnogoštevilne in nevidne načine s pomočjo katerih roditelji (z najboljšimi nameni) pritiskajo na otroka, naj potisne veliko svojih spontanih impulzov, dejanj, potreb, lastnih čustev, in sprejeme tista, ki ga bodo uglasila z roditeljevo prestavo o tem, kakšen mora biti.« (Tošič, 1990: 92–93)

Alenka Šelih (1992: 19) povzema, da ima gibanje za otrokove pravice svoje začetke v nemirnih in liberalnih šestdesetih letih. Za šestdeseta leta 20. stoletja je bilo v ZDA značilno gibanje za državljanske pravice, ki je kasneje vplivalo na nov odnos do nekaterih družbenih manjšin, na primer do črncev žensk in homoseksualcev. V Evropi so najmočneje odjeknili študentski nemiri v ZRN in Franciji. »Raziskave, opravljene v tem času, so odkrile številna področja, na katerih so odrasli – kot država, družba ali kot družina – otrokom odrekli celo vrsto pravic oziroma so otroke diskriminirali. Pisci so opozarjali na tako različne probleme, kot so npr: fizično in duševno maltretiranje v prevzgojnih zavodih, pomanjkljiva zdravstvena skrb za nosečnice, novorojenčke in majhne otroke, vpliv nasilja na TV na otroke, kratenje temeljnih človekovih pravic, kot so npr. svoboda govora, ... obveznost šolanja in pomanjkanje alternativ v sistemu šolstva, paternizem nasproti otrokom, zahteva po oblikovanju zakona o pravicah otrok.« (Gross, B. in R., 1977; povz. po Šelih, 1992: 19)

2.3 Otrokove pravice v sodobnem času

Nekatere družbe in nekateri avtorji razmejujejo potrebe otrok od potreb odraslih. Takšna razmejitev je včasih tudi upravičena, kljub temu pa bi za iztočnico lahko služile človekove potrebe, ki imajo svoje zakonitosti. Te za otroka ne bi smele biti razmejene od človekovih.

Hart (1990: 41) navaja, da je Maslow (1970) »opisal hierarhijo človekovih potreb, ki se deli na potrebe pomanjkanja (fiziološke potrebe, varnost, pripadnost in ljubezen ter spoštovanje) in na potrebe rasti (samouresničevanje, vednost in razumevanje ter estetske potrebe). Maslow pravi, da morajo biti potrebe na nižji ravni (potrebe pomanjkanja) zadovoljene, če naj se potrebe višje ravni učinkovito uveljavijo. Meni, da nepotešene potrebe nižjih ravni povzročajo neprijetno napetost. Če uporabimo to usmeritev pri obravnavanju, pravi, nam utegne omogočiti opredelitev tistih pravic, ki so najbolj temeljne za človekove potrebe. Izpolnitev letih pa bi omogočila tudi uveljavljanje drugih.« Konvencija o otrokovih pravicah zajema vse te pravice in jih vključuje v različne člene. O tem v naslednjem poglavju.

Z vidika hierarhije potreb je interpretacija dokaj preprosta. Z vidika pojmovanja pravic nekateri menijo, da so nekatere neodtujljive, naravno pripadajoče in da smo se z njimi rodili, vendar ni tako. »Zgodovinska resnica je drugačna in tudi kot analitično orodje takšna koncepcija ni zadovoljiva. O nikakršnih pravicah ne moremo govoriti, dokler jih šibkejši s kolektivno akcijo ne izbori. Pravice so torej zgodovinski kompromis med (odvisnimi in ranljivimi) subjekti potreb na eni strani in subjekti moči in dominacije na drugi.« (Pavlovič 1990: 17) Nastale so kot kompromis tisočletnih merjenj moči, bojih za oblast in razmejevanjih položaja države in državljanov.

Na strani države, družbe oziroma tam, kjer je moč, je za ohranjanje položaja poskrbljeno z nadzorovanjem. Družba s svojo normativno ureditvijo in svojimi inštitucijami, vendar tudi s svojo simbolno organizacijo in celotnim delovanjem družbe vselej nujno nadzoruje. »Splošno znano je, da je šola temeljni mehanizem družbene reprodukcije in njena institucionalna normativna ureditev je bistveno nadzorovalna.« (Salecl, 1991: 115)

Otrok se z uveljavljanjem ali kršenjem svojih pravic srečuje večinoma v družini, s straši, z roditelji ali s skrbniki, z državo oziroma s širšo družbo pa najpogosteje preko šole. Ti dve področji sta torišči otrokovih pravic. Pravice otrok so osnovne, potrebne za obstoj, vse pogosteje pa zadnja desetletja govorimo o psiholoških pravicah otrok (Pavlovič, 1993). »Opredelitve otrokovih psiholoških pravic se je mogoče lotiti tudi z »negativnega« konca, namreč z vidika njihovega kršenja. Viktimizacija je zrcalna slika pravic – iz trpljenja se učimo o pravicah.« (Pavlovič, 1993: 206)

Posebno kategorijo pravic predstavljajo tako imenovane psihološke pravice otrok. Alenka Šelih (1992, 20) navaja, da je med pravicami, za katere so se začeli zavzemati zagovorniki otrokovih pravic, veliko pravic ki so postopoma dobile oznako psihološke pravice. Navaja da Hart opredeljuje otrokove pravice tiste ki so »*bolj spoznavne, čustvene in voljne razsežnosti človeškega izkustva, kot pa telesno razsežnost.*« Pri Pavloviču je za opredelitev odločilnega pomena način komuniciranja z družbo. Odrasli komunicira z družbo preko »*institucionalizirane družbene delitve dela, otrok pa preko socializacijskih ustanov*«. (Hart, 1990; Pavlovič, 1990; povz po Šelih, 1992: 20) Glede na to se je potrebno posebej posvetiti zagotavljanju psiholoških pravic otrok in njihovega položaja v različnih socializacijskih zavodih.

Pri nas se s področjem psiholoških pravic otrok že desetletja najbolj vidno ukvarja Zoran Pavlovič, doktor psiholoških znanosti. Ker je pri nas največji poznavalec tega področja, ga tudi največkrat navajamo kot vir.

2.4 Pravna ureditev otrokovih pravic pri nas – konvencija o otrokovih pravicah

Postavljajo se številna vprašanja, ki so vezana na ta status otroštva, od pravice do izobraževanja, prostega časa, volilne pravice, pravice do spolnosti, pravice do doma, pravice do enakopravnega obravnavanja v družbi, pravice do varovanja pred zakonom, kakor tudi postavljanje pod vprašaj, ali je recimo uvedba obveznega šolanja pravica (Šelih 1996, Pavlovič 1993). »*Sodobno razmišljanje o pravicah otrok se suče predvsem okrog pravic avtonomije oziroma lastnega izbora. Sodobno pojmovanje je naredilo že drug pomemben korak: potem ko je otrok iz brezpravne lastnine postal najprej objekt pravic, postaja zdaj oseba, s svojimi lastnimi pravicami, torej subjekt pravic.*« (Pavlovič, 1993: 2-3)

Konvencija o otrokovih pravicah je prvi legalno zavezujoči mednarodni dokument, ki vključuje vrsto človekovih pravic. Leta 1989 so se svetovni voditelji odločili, da je potrebno otrokove pravice zaščititi s posebno konvencijo, zato ker ljudje do 18 let potrebujejo posebno skrb in zaščito za razliko od odraslih. Podpisniki konvencije so želeli zagotoviti, da bi svet spoznal, da imajo tudi otroci človekove pravice.

UNICEF Slovenija povzema o Konvenciji o otrokovih pravicah na svoji spletni strani (<http://www.unicef.si/vsebina/101/Konvencija%20o%20otrokovih%20pravicah>):

»Konvencije o otrokovih pravicah, ki jo je 20. novembra 1989 sprejela Generalna skupščina Združenih narodov je prvi pravno zavezujoč mednarodni dokument, ki na enem mestu vključuje celotni razpon človekovih pravic, vključno s civilnimi, kulturnimi, ekonomskimi, političnimi in socialnimi pravicami. Konvencija je skoraj univerzalno priznana, saj so jo do danes ratificirale skoraj vse (192) države OZN, ki so se s tem obvezale, da bodo ustvarile nov, prijaznejši svet za otroke.

Za Slovenijo (ki je status pogodbene stranke nasledila kot ena od naslednic nekdanje Socialistične federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) je Konvencija stopila v veljavo s 25. junijem 1991. Konec 90. let sta bila sprejeta dodatna protokola h Konvenciji o otrokovih pravicah, in sicer Opcijski protokol o otrocih v oboroženih spopadih in Opcijski protokol o prodaji otrok, otroški prostituciji in otroški pornografiji. Določila in načela Konvencije o otrokovih pravicah predstavljajo vodilo UNICEF-ovega delovanja na področju zagovornišтва in zaščite otrokovih pravic, pomoči otrokom pri zadovoljevanju osnovnih potreb in širitvi priložnosti, da dosežejo svoj polni potencial.

Dokument vsebuje pravice, ki bi jih morali uživati vsi otroci, in postavlja osnovne standarde za otrokov razvoj v različnih starostnih obdobjih ter na različnih področjih njegovega življenja. Konvencija določa te pravice v 54 členih in dveh izbirnih protokolih. Opredeljuje osnovne človekove pravice, ki jih imajo otroci po vsem svetu: pravico do preživetja, do razvoja vseh otrokovih potencialov, do zaščite pred kakršnimkoli izkoriščanjem in do sodelovanja ter udeležbe.

Vsaka pravica, opredeljena v Konvenciji o otrokovih pravicah, je del človekovega dostojanstva in skladnega razvoja vsakega otroka. Konvencija ščiti otrokove pravice s tem, da postavlja osnovne standarde zdravstvene oskrbe, izobraževanja ter pravnih, civilnih in socialnih storitev.«

2.5 Nadzorovanje, omejevanje in discipliniranje

Pri pojmovanju »otroškega vprašanja« smo ponavadi distancirani in osredinjeni na neke druge kraje in neke druge ljudi. Zavedanje o vpletenosti naše družbe ni v ospredju. *»Običajno dojetje »otroškega vprašanja« se še vedno ustavi pri otrocih, ki umirajo za lakoto in boleznimi (nekje daleč stran od nas), ki jih med prepiri odraslih nepremišljeno zadenejo granate (v zadnjem času sploh ne tako daleč stran), pri neusmiljenem izkoriščanju otrok kot delovne sile v zgodnjem kapitalizmu. V zadnjem času si dovoljujemo priznati tudi škodljive učinke šole na telesno in mentalno zdravje otrok, ter trpinčenje otrok od lastnih staršev, ki so med nami, a so vedno »neki drugi ljudje.«* (Pavlovič, 1993: 3)

»Nevroze, psihoze, delinkvence in odvisnosti« so posledica slabega ravnanja z otroki. Njihova pogostost vključuje domnevo, da so oblike zlorab precej pogoste. (Miller, 1989, 1987, povz. po Southgate, 1990: 83). Ule (1990: 55) meni, da »je vprašanje, ali se je nasilje res zmanjšalo ali le preobrazilo.« V razvitih družbah so številni odkriti primeri nasilja staršev nad otroki, lahko pa domnevamo, da jih je še več, ki niso prišli v javnost. »Sodobna ogroženost otrok (in nekoliko manj mladih) od nasilja staršev in drugih vzgojnih subjektov je morda prav tako velika nevarnost za razvoj otrok, kot je bil stalen, močan, toda nadzorovan in predvidljiv pritisk na otroke v dobah odkrito avtoritarne vzgoje.« (prav tam)

Nekoč so menili, da je potrebno otroke čim prej ločiti od staršev, ker jih bodo tuji ljudje lažje podredili disciplini in strožje vzgajali (Ariès v Pavlovič 1993; Ariès v Salecl, 1991: 80). Tekom zgodovine smo bili priča *»celi vrsti mučenj otrok, krutih načinov zastraševanja in kaznovanja, pa se ob uvajanju inštitucij, ki hočejo preprečiti takšne načine mučenja in zapostavljanja, nujno postavi vrsta vprašanj in paradoksalnih možnosti.«* (Salecl, 1991: 82-83) Z razvojem kapitalizma so se pojavila posebne oblike organizirane pomoči otrokom. Izoblikovale so se številne inštitucije, katerih naloga je bila nadzorovanje družine in vedno večje prevzemanje vzgoje v svoje roke. Že v 17. stoletju je bilo v angleških zakonih o revežih določilo, ki se nanaša na otroke. Od 19. stoletja naprej se pojavljajo različna pravna določila, pa tudi plačane aktivnosti preko socialnih služb, ki vedno bolj prevzemajo nadzor nad družino, otroki in vzgojo. *»Paradoks pa je v tem, da vpeljevanje socialnega nadzora ne pomeni toliko zaščite otrok pred nasiljem kot zaščito družba pred otrokom. Tako socialni nadzor ne pomeni zaščite otrok pred potencialno nasilnimi starši, ampak zaščito družbe pred*

delikventi. Država otroke odvzema staršem, zato da zaščiti lasten razvoj.» (prav tam: 83) Šola kot posredovalka med družino in inštitucijo izvaja nad otroki pritisk za nadzor tako nad otroki kot nad družino. Resničen nadzor nad otrokom in družino zato preko šole vpeljejo šele nove tehnike nadzorovanja (socialne službe, prevzgojne inštitucije), katerih predmet postane otrokova osebnost in njegov odnos do vrednosti in norm (Flaker, 1990; Peček Čuk in Lesar 2009; Pavlovič, 1993; Salecl, 1991; Šelih, 1992).

Otrok je izločen iz družbe kot subjekt, ki s svojim odločanjem sooblikuje družbo. Predpostavljeno je, da mora doseči neko zrelost oziroma »sposobnost za demokracijo«, šele nato lahko sodeluje v procesih odločanja (Pavlovič, 1993: 160). Večinoma velja starost 18 let, ko dobimo volilno pravico in bi naj to bila prelomnica, ko je neka stopnja dosežena. Do takrat pa je otrokova »prva država družina in ne more »služiti« dvema gospodarjema.« (prav tam) Tudi s tem je izraženo, da ima družina izjemno pomembno nalogo in preko nje izvršuje država pritisk na otroka. Flaker (1990: 48-49) razlaga, da so otroci pravzaprav obravnavani kot delinkventi, od staršev pa se pričakuje, da jih discipliniramo: »starši niso zgolj reprezentanti neke simbolne ureditve, temveč so čisto praktični izvajalci represije. Od nas staršev lahko vsakdo, ki je starejši od 18 let in ima 5 minut časa, zahteva, da discipliniramo svoje otroke, da zaščitimo njegovo lastnino, odraslo integriteto, mir, red itn. [...] Situacija je podobna položaju deviantna, kjer so starši v podobnem položaju kot strokovnjaki, ki drugače skrbijo za deviantne. Oboji so razdvojeni med potrebami svojega dela in med institucionalnimi zahtevami in interesi.« (prav tam)

2.5.1 Trpinčenje

»V šestdesetih letih dvajsetega stoletja so najprej zdravniki, nato pa tudi drugi odkrili pojav trpinčenega otroka.« (Šelih, 1992: 19) Trpinčenje je pojav, ki je star in je tesno povezan z nasiljem nad otroci in discipliniranjem. Za nekatere avtorje je trpinčenje sinonim za kršenje otrokovih pravic.

Otroštvo in mladost sta obdobji, ki predstavljata poseben družbeni sloj. Nasilje nad otroki in mladino je »vsekakor starejši pojav« od tega pojmovanja. »Obdobje t. i. primarne in nato sekundarne socializacije je skoraj v vseh družbah in kulturah spremljalo sistematično nasilje nad otroki in mladimi. »Lomljenje volje« mladih ljudi je bil vsekakor standardni vzorec

mnogih vzgojnih postopkov.« (Ule, 1990: 54) »*Otroški jok je sicer glasen, a pogosto – hote ali nehote – nerazumljen.*« (Pavlovič, 1990, 18) Glede na to je »*nadzor nad nadzorovalci*« za otroke še posebej pomemben. Starši ali skrbniki in ustanove, ki se ukvarjajo z otroki, potrebujejo tudi pomoč in podporo, ker se trpinčenje (kršenje pravic) otrok prične ko skrbnik noče ali ne more upoštevati otrokovih pravic pred lastnimi (prav tam). Pri tem nadzoru vsekakor ni nujno, da je zmeraj v interesu otroka. Sodobne družbe s svojimi normami izvajajo subtilen pritisk na otroka in družino. »*Zaščita družine poteka v interesu države, kajti moč države temelji na družini – nove higienske in moralne norme omogočijo oblikovanje nadzora nad družino.*« (Salecl, 1991: 84) Celó pri zlorabah otrok idealizira storilca: »*Obstaja velikanski družbeni in kulturni pritisk k spoštovanju očeta in matere.*« (Southgate, 1990: 87-88)

»*Zloraba in trpinčenje otrok, če gre za spolno zlorabo in hudo zanemarjanje, sodijo v register trdih, pravno sankcioniranih kršitev otrokovih pravic. Mnogi strokovnjaki se zavedajo, da lahko duševno trpinčenje, tudi če se telesa ne dotakne, povzroči prav tako, ali večje trpljenje, razdejanje na otrokovi samopodobi in posledice v otrokovem razvoju. Vsi pa se zavedajo, da gre za področje subjektivitet, kjer je težko določiti jasne kriterije. Trpljenje je težko izmeriti. Težko je pokazati na konkretna dejanja trpinčenja, meja med »vzgojo« in trpinčenjem je nejasna in kulturno relevantna.*« (Pavlovič, 1993: 206) Stalen, torej dosleden in pravilen način kaznovanja naj bi omogočil pravilen razvoj otrokove osebnosti. Pojmovali so, da je otrokova osebnost neizoblikovana in podvržena predvsem slabim vplivom. »*Prav pravilen in stalen kaznovalni način je veljal za učinkovito vzgojno sredstvo. Šele pravilna kazen naj bi omogočila pravilen razvoj otrokove osebnosti, ki je v otroštvu še neizoblikovana in podvržena vsem mogočim slabim vplivom.*« (Salecl, 1991: 74) Nek stari ruski vzgojeslovec pravi: »*Kaznuj svojega sina v njegovih zgodnjih letih in tolažil te bo v starosti ter bo okras tvoji duši.*« (De Maus, v Salecl, 1991: 75, Pavlovič, 1993)

Več avtorjev ugotavlja, da je definicija trpinčenja pravzaprav pri otroku, če jo zna izraziti ali ne. Razumevanje in posledice slabega ravnanja so odvisne od tega, kako si otrok ravnanje razlaga. Šele ko je neko dejanje umeščeno v nek vrednostni kontekst, bo odvisno ali se bo otrok počutil oškodovanega ali diskriminiranega. Torej bi naj bile posledice nekega slabega ravnanja odvisne od tega, kako si otrok ravnanje tolmači (Fox, 1988, Pavlovič, 1993). Pri tem se mi zdi, da to velja za neke »zmerne« obremenitve oziroma za otroke, ki lažje prenesejo pritiske. Kljub temu da družba in pogostost pojava daje dejanju neko težo, to pomeni, da je

pritisak morda lažje »preživeti«, še zmeraj pa ne pomeni, da ne pušča travmatičnih posledic. Za nekatere druge zlorabe ugotavljajo druge učinke. Zdi sem mi da najmanj pri izjemnih zlorabah ni pomembno kako družba obravnava neko ravnanje z otrokom, temveč je dejanje samo po sebi takšno, ki pušča globoke boleče posledice. Včasih se kot vzorec ravnanja vračajo nazaj v naslednjih rodovih z enakim ravnanjem (Miller, 1992; Pavlovič, 1993). *»Med kriteriji trpinčenja nedvomno manjka argument, da je trpinčenje nesprejemljivo preprosto zato, ker je za otroke boleče. Po našem mnenju je to poglavitni kriterij trpinčenja, če seveda bolečina ni trdno utemeljena v kaki višji otrokovi koristi.«* (Pavlovič, 1993: 210) V imenu odraslosti, ki je norma, odrasli koristimo vsa možna sredstva za podrejanje šibkejših. *»ODRASLIZEM«* (ang. »adultism« op. prev., ki je za te namene skovan pojem) je v jedru vseh situacij, kjer močnejši kruto izkorišča šibkejšega, primeri so *»seksizem, rasizem in imperializem«*. (Southgate, 1990: 84) Kot je znano, so skozi zgodovino človeštva prevladovale vojne in nasilje (prav tam). *»Teza je, da se vzorec nezavednega ponavljanja, kjer odrasli ponavlja otroško izkušnjo, mehanizem, ki posreduje potencialno nasilje naslednjim generacijam.«* (prav tam)

Fox (1988) ugotavlja, da so nekatera ravnanja, vključno z nasiljem, morda človeku bolj imanentna, kot se nam sprva zdi. *»Če definiramo »zlorabo« dovolj široko, da ta vključuje psihološko invazijo, zapuščanje in zanemarjanje, potem je bil zlorabljen skoraj vsak v naši kulturi. Implikacije takega pogleda so radikalne in jih mnogi težko sprejmejo. To pomeni, da naše družine, naša kultura in družbeni sistem delno temeljijo na zlorabi, manipulaciji, prikrajšanju in izkoriščanju otrok. Dalje nezavedni vidiki zlorabe prepletajo našo misel, ideje in vzgojo. Termin, ki so ga za te potrebe skovali, je »ODRASLIZEM« (angl. »adultism«, op. prev.). To pomeni, da potrebe, želje in zahteve odraslega so ali pa utegnejo biti zadovoljene na račun otroških.«* (Southgate, 1990: 83-84)

Številni avtorji navajajo dolgoročen učinke trpinčenja, izhajajoč iz svojega strokovnega dela, kliničnega dela in empiričnih raziskav: izgubljenost samega sebe, slaba ješčnost, laganje in kraje, enkoprezo in enurezo, čustveno nestabilnost in slabo čustveno prilagoditev, zmanjšano čustveno odzivnost, nezmožnost za razvoj neodvisnosti, nekompetentnost in/ali nizke dosežke, nezmožnost zaupati drugim, depresijo, nevroze, psihoze, prostitucijo, odsotnost uveljavljanja, umik, samomor, agresivnost, zločine, umor (Brassard, 1987; povz. po Pavlovič 1993: 211; Miller, 1992: 150-151; Hart 1990: 102). Nekateri avtorji se osredotočajo na psihološko trpinčenje. Usodne posledice lahko puščajo tudi starši, ki verbalno zlorabljujejo

otroke ali so čustveno hladni in/ali psihološko nedostopni. Posledice so lahko resne socialne, čustvene in učne težave (Hart, 1990: 102). *»Psihološko trpinčenje je tako močno, ker predstavlja napad na uresničitev temeljnih psiholoških potreb.«* (Hart, Germain in Brassard 1987; povz. po Hart, 1990: 102)

Strokovnjaki so enotni, da je trpinčenje otrok del človeške zgodovine in tudi dejstvo sedanjosti. Večinoma so enotni tudi v tem, da trpinčenje povzroča trpljenje, ki rezultira neko vedenje, ki bodisi pomeni ponavljanje enakega vzorca na otrokih, kakšnega nezaželenega pa tudi zaželenega vedenja pri zagovornikih izjemno represivne vzgoje. Pogled na posledice trpinčenja je različen, vsi ga ne razumejo na enak način.

2.5.2 Spolne zlorabe

Če se dotaknemo motivov in razlogov za pogostost spolnih zlorab skozi zgodovino človeštva, dobimo odgovore, zakaj se nekaj dogaja in tudi o pogostosti.

Družba ni zmeraj občutljiva na spolne zlorabe in posamezniki ne posredujejo zmeraj. Kako je s tem v človekovi naravi, ali so spolne zlorabe družbi imanentne in v kolikšni meri? Allice Miller (1992: 151) v svojih tezah za novo razumevanje dejanskega ugotavlja, da *»psihanalitična veda o »otroški spolnosti« podpira slepoto družbe in uzakonja spolno zlorabo otroka. Obsoja otroka in ščiti odraslega.«* Sama psihanalitična stroka ni niti najmanj enotna glede otroške spolnosti. Otroška spolnost se nekaterim zdi naravna, tradicionalna. Fox (1980: 242) navaja: *»Zdi se, da nihče ne vidi, kako normalno je, da imajo zdrave, plodne, dejavne post pubertetnice v rodilni dobi otroke. Res čudno je, kako se je posrečilo, da jim je bilo to vsa leta onemogočeno. No to pa je potrebno razlage. Vprašanje lahko obrnemo na glavo – navsezadnje je to tisto, kar naj bi delale. To je tisto, kar so delale v vsej človeški zgodovini in kar delajo v večini današnjega sveta.«* Tudi pregled demografske strukture prebivalstva potrjuje, da so matere v starosti pod 20 let v nerazvitem svetu zelo pogoste, v razvitem pa malo manj. Vendar, tukaj je govora samo o spolnosti, ne vemo pa, ali gre za prostovoljno spolnost ali ne. Prisila je vsekakor lahko kriterij, ali je nekaj v okviru zaželenega ali ne.

Ampak, kako se to, da je nekaj »naravno« in da je bilo v nekem razvojem obdobju pogosto, obnese, če pogledamo na zadevo še s civilizacijskega zornega kota in skozi prizmo človekovih oziroma otrokovih pravic? *»Človek se je razvil kot bitje norm (ki omejujejo in kanalizirajo instinktivne energije in ki neposredno zadovoljevanje želja nadomeščajo z družbeno normiranim zadovoljevanjem želja v skladu s pravili), kot bitje v družbeni hierarhiji ter kot simbolično bitje, pri katerem že simbolni znaki sprožajo notranje zahteve po podrejanju močnejšim (posameznikom ali pravilom).«* (Dekleva 1996: 125) Vodilo je, da poskušamo svoje nagone nekako kanalizirati v družbeno sprejemljivo vedenje, podrejanje močnejšemu, bodisi posamezniku bodisi pravilu.

»V ZDA vsako leto zanosi milijon deklet brez ugodnosti zakonskega sopotništva.« (Fox, 1980: 242) Najstniški mameci večinoma preostane (nimam sicer podatka, koliko je takšnih, vendar domnevam, da večina), da sama poskrbi za otroka. Verjetno se večina njih ne odloči za samostojno materinstvo, ampak so v to *primorane*, ker jih biološki očetje zapustijo. Koliko teh očetov je že polnoletnih »odraslih«, tudi ne vemo. Verjetno, pa je takšnih vsaj nekaj. Z vidika enakopravnosti in zaščite pravic je očitno, da je oče nekako zaščiten, oziroma nanj se ne vrši takšen pritisk, kot na mlado mamico. Ona nosi tega otroka, ker je ona zdaj tukaj, ji družba naloži odgovornost, da naj bi poskrbela zanj. Salecl (1991: 85) navaja, da postane *»v novi ideologiji družine materina nepozornost do otrok družbeni problem, vzgoja otrok postane materina celodnevna dolžnost. Kakorkoli smešno je to videti, vendar lahko rečemo, da ženske niso bile vselej »matere« kot vzgojiteljice otrok. Odgovorne za otrokov razvoj postanejo šele z reformo družine, prej so bile ženske le rojevalke otrok, ki jim je bila skrb za otroke le postranska dolžnost.«* Na pojav mladoletniškega materinstva je potrebno gledati tudi s perspektive zaščit pravic mladoletnih mamic in seveda pravic komaj rojenih otrok.

Najpogosteje se spolne zlorabe dogajajo znotraj družine ali pa jih izvršijo odrasli, ki so otrokom zelo blizu, ugotavljajo številne raziskave. Temu, da je to zgodovina človeštva, da se je incest dogajal in se dogaja, najbrž ne moremo nikakor oporekati. V okviru drugačne družbene realnosti in drugačnih razporeditev dolžnosti in pričakovanj, drugačne zrelosti družbe je prišlo tudi do drugačnega pogleda na incest. Vsaj govoriti smo začeli o njem.

Pri prepovedi incesta ne gre za morebitno nelagodje, ki ga morebiti občutimo, ko pomislimo nanj, niti za prepoved zato, ker bi se bali morebitnih genetskih zapletov zaradi potomcev, spočetih med bližnjimi sorodniki. Zaskrbljujoča je komponenta nasilja oziroma uveljavljanja

moči močnejšega nad šibkejšim. In najbolj običajen incest, kot navaja Fox, je med očetom in hčerko. Ali ni hčerka v tem odnosu podrejena? Po zakonitostih, ki jih razlaga Fox (1988: 188-189), je. Navaja, da je »hči res (razen če gre za materilnearno družbo) samica »pod njegovim nadzorom« ampak ... in biti moramo dosledni. Tehnično gledano ni nobenega razloga, da ne bi mogel imeti z njo spolnih odnosov in jo potem oddati ženinu. To je najobičajnejša oblika incesta; videti je, da je razširjena po vsem svetu in se ujema z našo teorijo ... vendar ni dvoma, da je pri očetu in hčeri dosti več prostora za spremenljivost. Hčere vsa tista leta vzgajajo za morebitno ženo drugega moškega. To mora krepko prispevati k samoobvladovanju njenega očeta ...« (Fox, 1988: 189) O hčeri meni sledeče: »Ni pa verjetno, da bi bilo tako močno ogibanje med očeti in hčerami; pri tem primeru, kjer je največ incesta, je najbrž najmanj krivde – najmanj inhibicije z dekletove strani. Težko je reči, ampak nekateri opazovalci so prepričani, da lahko dekleta celo tam, kjer je to razmerje družbeni tabu, stopi vanj brez krivde ali psihične škode, ki pogosto sledita šele po razkritju, ko jo poučijo, kolikšne sramota se drži tega početja, ali ga kot problem obravnavajo socialni skrbniki, psihiatri in sodišče. Pričevanj je malo, po teoretični plati pa je videti, da pri mladih samici, ni tako močnih notranjih konfliktov kakor pri mladem samcu.« (Fox, 1988: 190) Vprašanje je ali to drži, namreč ali pri dekletih res ni notranjih konfliktov in ali pravzaprav gre za konflikt ali pa za nasilje, ki pušča posledice brez moralnega diskurza. Brown in Gillian (1992) ugotavljata, da več kot stoletje velja vstop v adolescenco za obdobje, v katerem je povečana rizičnost za ohranjanje psihičnega zdravja pri dekletih. Pri dekletih v tem obdobju opažajo, da izgubljajo svojo vitalnost, prožnost, odpornost na depresijo, občutek in stik s seboj in svojim značajem. Dekleta, ki se približujejo adolescenci, so pogosto žrtve incesta in drugih oblik spolnih zlorab. Razloge za to krizo v razvoju ženske so po navadi pripisovali biološkemu vidiku ali pa kulturi, vendar gre za psihološko dimenzijo, ki vodi v travme, katerih razsežnosti so postale predmet raziskav šele pred kratkim. Zaviršek (1997: 335) pojasnjuje, da je »moška moč v evropski kulturi izrazito seksualizirana in je tu mogoče iskati enega od razlogov za pogoste spolne zlorabe nad deklicami, katerih storilci so najožji družinski člani, praviloma moški.« Feministična psihologija ugotavlja, da se tako deklice kot dečki primarno identificirajo z moškimi. Ta identifikacija se ne odvija zaradi penisa, temveč ker moški lik predstavlja aktivno delovanje, ki vključuje aktivnost želje, volje in užitka, medtem ko je ženska tista, ki skrbi in dela (prav tam). »Deklice v spolnosti, ki se izkaže kot spolna zloraba, vidijo najprej ne samo naklonjenost storilca, temveč tudi uresničitev identitetnih fantazij, ki so povezane z močjo, ki jo ima storilec.« (prav tam)

Kako naj danes v informacijski družbi zagovarjamo, da je naravno in najnaravnejše, da pustimo moškimi, da skrbijo za nas, me pa se posvečamo vzgoji otrok in ženskim skupinam? Položaj ženske in moškega je pomemben, ker ga zanj vzgajamo že v otroštvu, in oboje je lahko že zelo daleč od naravno danega, bolj je družbeno preoblikovano (Gillian, 1998). Z razvojem družbe in spreminjanjem vlog pa prihaja do dilem, s katerimi se spoprijemajo tako ženske kot moški. Prihaja do notranjih konfliktov med nekimi deklariranimi pravili in notranjimi vzgibi. Gillian (1998) ugotavlja, da kakorkoli recimo družba razglša pravico ženske, da sama odloča o sebi, prinese izkušnja takšne dileme njeno zasebnost v konflikt z razglšano konvencionalno ženskostjo, še posebej z moralnim enačenjem dobrote s požrtvovalnostjo. (Menim, da cankarjanska mama ni nič drugega kot posebljanje te požrtvovalnosti, ki je globoko zakoreninjena v predstavi o materinstvu pri nas.) Tudi moški se prepustijo toku in pričakovanemu ravnanju ter postanejo storilci, ker je *»moškost, ki jo sestavlja izvajanje nasilja, družbeno konstruirana. Enako težko razumejo ženske, da je ženskost, ki jo sestavljata žrtvovanje in trpljenje, prav tako družbeni konstrukt.«* (Zaviršek, 1997: 332)

2.5.2.1 Moralni diskurz družbene odgovornosti pri zaščiti otrokovih pravic v primeru zlorab

Pavlovič (2008a: 8) navaja, da je vsak posameznik odgovoren, da je osebno zavzet za sočloveka, še posebej za otroka v stiski. Samo z osebno zavzetostjo lahko sistem varovanja pravic šibkejših obstaja in se obnavlja. *»Včasih je kratko malo treba narediti, kar je treba, čeprav je zelo zahtevno.«* (prav tam) Pričakujemo, da bo k pogostejšemu prijavljanju zlorab prispevalo zaostrovanje obveznosti prijavljanja. Kljub želji in volji, da se zloraba prijavi, ostaja problematično dokazovanje storjenega dejanja. Kot navaja Pavlovič (2008a: 8) *»bo težko komurkoli dokazati, da je nekaj »videl«, vendar raje pogledal stran.«* Naša polpretekla zgodovina je bila včasih na meji *»ovaduško-samozaščitne družbene prakse, torej vseprisotnega očesa družbene skrbi«* (prav tam). Meščanska etika spoštovanja zasebnosti si hitro utira pot v vsakdanjik, včasih v drugo skrajnost. Radi zamahnemo z roko in se opredelimo, da zasebnost drugih ni naša stvar.

»Pogled v zgodovino nas uči, da o fizičnem nasilju in o spolnem izrabljanju molčijo tako moški kot ženske, tako storilci kot tisti, ki so objekt nasilja, in tudi tisti, ki nimajo izkušenj z

nasiljem. Eden od razlogov za molk je ideja o obstoju meje med zasebnim in javnim, pri čemer je spolno nasilje del zasebnosti in mora tam tudi ostati.» (Zaviršek, 1997: 330) Morda to še bolj velja v sodobnosti, v kateri smo se znašli, kjer je namesto obrnjenosti k skupnosti le-to zamenjala obrnjenost vase. Po Pavlovič (2008a: 8) se »vrednote obračajo k zasebnosti: »zase se brigaj« ni več psovka, ampak norma. Kako to združiti z zahtevo po prijavljanju dogajanja za sosedovo steno? Vrednosti konflikt je realen in ga ne bomo razrešili z zanikanjem in moraliziranjem.«

Kako zgleda nasilnež je zelo povezano z našimi predstavami, fantazijami in ostalim nezavednim, torej je zelo subjektivno. *»Kulturni stereotip človeka, ki je nasilen, grozi z orožjem, ponižuje, pogosto povezujemo s predstavami o vsakdanjih patologijah, kot so alkoholizem, psihična motenost, ukvarjanje z ilegalno trgovino ipd. Dodatek k temu stereotipu so predstave o tem, da so bolj nasilni najpogosteje pripadniki manjšinskih kultur, ljudje temne barve kože, nevladajoče veroizpovedi. Še več, ker se zunanji videz posameznika pojavlja v kulturno specifični formuli lepo = dobro, ljudje verjamejo, da je mogoče prepoznati nasilneža že po samem zunanjem videzu.« (Zaviršek, 1997: 33) Ko govorimo o fizičnem in spolnem nasilju, je ključnega pomena »Družbeno pozicioniranje individuuma., ko govorimo o fizičnem in spolnem nasilju. Procesi zanikanja, minimalizacije in racionalizacije delujejo z različno silo, ki je odvisna od tega, kje v simbolni mreži se nahaja subjekt, s katerim imamo opravka. Storitci, ki pripadajo večinski kulturi, živijo v naši neposredni okolici in nakupujejo v naši trgovini. Zaradi njihove »normalnosti«, »običajnosti« poskušamo nasilje minimalizirati in racionalizirati tako, da investiramo vanje fantazije o njihovi lastni šibkosti: »Saj je samo navaden človek, ki ima težave, je žrtev nasilja v otroštvu, ne zna komunicirati, zato pretepa« ipd. Če je storilec znan, naletimo pogosto na proces, ki ga psihoanaliza imenuje proces imaginarne identifikacije, ko se poistovetimo z usodo drugega, in se sami vidimo na njegovem mestu: »To bi se lahko zgodilo tudi meni; vsakomur enkrat prekipi.« Proces identifikacije omogoča, da storilca »razumemo«, se z lahkoto »vživimo v njegovo situacijo« in tako dejanje najprej minimaliziramo, počasi pa ga povsem zanikamo. Včasih imaginarna identifikacija omogoči, da človek prek nasilja drugega živi svoje lastne fantazije o moči in o nasilju nad drugim človekom.« (Zaviršek, 1997: 331-332) Tudi zaradi zanikanja samemu sebi težko verjamemo namigom ali otroku, kot ugotavlja avtorica.*

Družba otrokom pogosto ne priznava lastne osebnosti čustev ali mišljenja. V primerjavi z odraslimi otroci nimajo verodostojnosti, razširjeno je razmišljanje, da otroci ne razlikujejo

med resnico, lažjo in domišljijo. Zaradi tega se pogosto zgodi, da ob razkritjih nasilja otrokom ne verjamejo, sploh, če je njihova beseda nasproti odrasle osebe. Moti tudi predstava o tem, kakšen naj bi bil odrasel, ki je nasilen do otroka. Še zmeraj je zakoreninjeno mnenje, da lahko po videzu človeka določimo, ali je zmožen nekega dejanja ali ne (Mušič, 2008 : 88).

Kot ugotavlja avtorica, imamo sicer pravno podlago za prijavo zlorab v šoli, vendar je nepopolna, ni v celoti dorečena, predvsem glede določitve, kdo je pooblaščen oseba v šoli, ki naj prijavi sum zlorabe pooblaščenim službam. Opisuje, da, analiza pravnih predpisov, sprejetih po letu 1992 v Sloveniji pokaže, da Zakon o preprečevanju nasilja, torej da se na zakonskem področju ni zgodilo nič revolucionarnega. Zaskrbljujoče je, da je bila prijavitvena dolžnost sprejeta že prej in se v več kot 15 letih niso oblikovali strokovni dogovori, kako naj v institucijah sam postopek prijavljanja dejansko poteka. Zapleta se pri opredelitvi, kdo so pooblaščen delavci, ki so dolžni obvestiti center za socialno delo, ko pri svojem delu ugotovijo ogroženost otroka (Filipič, 2008: 96). Morda je zaradi sorazmerno majhnega števila postopkov, in s tem malo izkušenj, zaradi zapletov pri postopkih in izpostavljenosti tistega, ki prijavi sum zlorabe, prijav sorazmerno malo.

Pri tehtanju, ali na zlorabe reagirati ali ne, se pojavlja dilema kaj bomo s posredovanjem povzročili, kaj se bo dogajalo v družini in kako bo na posredovanje reagirala okolica. V primeru, da se odločimo zaščititi otroka pred nadaljnjimi zlorabama, je nujno, da reagiramo. Žal včasih odtehtajo kateri drugi motivi, kot recimo, da se ne želimo izpostaviti, da to morda ni naša stvar, da se morda motimo, da otrok laže, da laže tisti, ki nam je nakazal na zlorabo, da »takšen« človek verjetno res ni zmožen storiti česa takšnega, kaj bo intervencija povzročila družini in še kaj.

»Molk je lahko tudi zlato pravi pregovor. [...] V zadnjem času sva npr. izvedela za par primerov družin, kjer je prišlo do spolne zlorabe, ko je socialna služba v povezavi s pravno stroko ukrepala z zelo dobrim namenom, pa je prišlo do prav katastrofalnih posledic (npr. samomor očeta). [...] Akcija za bolj sistematično odkrivanje spolne zlorabe in drugih oblik trpinčenja otrok v Sloveniji je stekla šele v zadnjih letih. Mogoče ni samo slabo (in je v tem celo zrno modrosti), da se na to področje nismo podali in je bilo odeto s plaščem molka.« (Stritih in Možina, 1992: 159) Če je bil namen zaščititi zlorabljenega otroka, je socialna služba ravnala pravilno. Sprašujem se, ali bi morali zaščititi povzročitelja pred njim samimi ali žrtev zlorabe pred povzročiteljem, glede na to, da nadaljujeta: *»Kako pa ravnati s starši,*

kjer je npr. prišlo do spolne zlorabe? Kako prekiniti verigo trpljenja, nesoglasij, mimohodov, ki traja že več generacij?» (prav tam)

V dramo in povzročanje zlorabe, zatiskanja oči in prenašanja muk sta vključena najmanj dva. In avtorja sporočata, da naj žrtev potrpi, da slučajno ne bi povzročili škode povzročitelju? Zatisnemo naj oči, pišeta, ker morda nismo dovolj strokovni, da bi znali ublažiti udarec razkritja za ostale družinske člane, vključno s povzročiteljem. Sicer je problematika kompleksnejša, ko gre za večje število otrok in pristop k reševanju problema mora biti strokoven ter podporen tudi za ostale družinske člane, nenazadnje tudi za storilca. Vendar pojmovanje nekako nakazuje, da spolna zloraba v družini ni tako v ospredju in tako kriminalizirana, da bi sprožila takojšnje ali vsaj hitrejše preprečevanje.

2.5.3 Revščina

Revščina ima lahko veliko različnih vzrokov: nesreče, odvisnosti, brezposelnost, najstniške nosečnosti, ločitve, navaja Karen Miller (2000: 125), tudi smrt, imigracije in drugo. Trenutni družbeni in gospodarski pritiski na posameznika so izjemno močni in veliko posameznikov iz te krute vsakodneвне tekme za dokazovanjem izpade in se znajde na socialnem robu. Ule (2002: 27-28) navaja, da *»se je globalizacija v dvajsetih letih, odkar o njej govorimo, prelevila iz obeta emancipacije v »strah, ki hodi po svetu«*. *Bolj kot vse drugo je v njej razvidna vedno večja polarizacija med tistimi, ki v njej zmagujejo in pridobivajo, in onimi, ki ostajajo poraženci. Posameznik je postal »strateško mesto«* novih družbenih delitev. *Prevzema čedalje večji del družbenih stroškov in bremen nove modernizacije in globalizacije. Posameznik je prisiljen k individualnemu, osebnemu stilu življenja, učenja, dela itd. Nenehno se mora potrjevati kot »izvirna kreativna«* oseba, kot *»fleksibilen«* delavec itd. *Če tega ne zmore, slej ko prej pade iz konkurenčnega boja za kreativna delovna mesta, za doseganje dobrega standarda itd. Pristane v množici tistih, ki živijo od slabo plačanih, predvsem pa neperspektivnih služb ali pa ostanejo brez dela.«* Ule je to zapisala pred desetimi leti, kar pomeni, da so ti mladi, danes starši.

Družba pogosto okrivi žrtev revščine in pripisuje revnim ljudem krivdo za njihove nesrečne okoliščine. Toda otroci si zagotovo ne zaslužijo posledic, ki jih prinaša revščina, ki jih

prikrajša za različne možnosti in izkušnje, najpogosteje prav tiste, ki bi jih najbolj potrebovali za premagovanje težav v življenju (Miller K., 2000: 125).

»Mladi so vključeni v določena področja sodobnega življenja, ali pa so izključeni iz njih, npr. izobraževanje, zaposlovanje, kultura in potrošnje«. (Ule in Kuhar, 2002: 48) Podobno velja tudi za mladostnike.

Karin Miller (2000: 126) navaja nekatere neposredne posledice revščine, ki jih doživljajo otroci. *»Močnejši stres v družini«* je skoraj vedno najizrazitejša posledica revščine v otrokovem življenju. Le-ta lahko povzroči nasilje, zlorabe otrok, zanemarjanje in različne odvisnosti. Prizadeta je samopodoba. Ko otrok odrašča in primerja okoliščine, v katerih živi, z možnostmi, ki jih imajo vrstniki, lahko dobi občutek, da ni tako *»dober«* kot drugi otroci. Če ga vrstniki zavračajo in zaničujejo, postaja njegov občutek zapostavljenosti vedno močnejši. Revščina lahko povzroči *»izoliranost na družbenem in izobrazbenem«* področju. Otroku lahko zapre poti do družbenih in izobraževalnih izkušenj. Otroku lahko začne zaostajati v socialnih spretnostih in pri dosežkih. Pogost vzrok revščine v družini je lahko ločitev staršev. Zaradi revščine se otrok čuti manjvrednega v primerjavi s svojimi vrstniki. O sebi in svoji družini lahko začne razmišljati kot o *»zgubah«*. Takšne frustracije vodijo do *»občutkov nemoči in malodušja«*, zato se lahko vda in izgubi moč, ki bi jo potreboval, da bi se boril za boljše življenje.

Zelo se povečuje delež družin z enim samim staršem in pa otrok, rojenih izven zakona. Prav tako raste število ljudi, ki živijo sami. V mnogih državah so otroci, ki so vzgajani v *»normalnih«* razmerah že manjšina. Mišljeno je, da sta oče in mati poročena in živita v istem gospodinjstvu, v katerem je oče tisti, ki za družino skrbi v ekonomskem pomenu, mati pa je gospodinja (Giddens, 2000). Tudi v Sloveniji velja podobno.

Kako se revščina odraža v družinah in kako se z njo spoprijemajo na osnovi kvalitativne raziskave razlaga Andreja Črnak-Meglič (2008:12).

»Revne družine z otroki večinoma premagujejo svojo materialno stisko z otroškimi dodatki, saj so ti skoraj polovica mesečnih prihodkov družine. Na podlagi odgovorov iz intervjujev, ki smo jih izvajali z revnimi družinami, ugotavljamo, da večina revnih družin z otroki porabi pretežni del sredstev za plačilo rednih mesečnih obveznosti (položnice) in še za to jim zmanjkuje prihodkov. Številni so izpostavili neplačevanje

dopolnilnega zdravstvenega zavarovanja, in s tem omejen dostop do zdravstvenih storitev. Revne družine porabo racionalizirajo predvsem pri prehrani. Precej staršev se odreka hrani, predvsem sadju in zelenjavi v dobro svojih otrok. Zelo pomembno dopolnilo denarnih pomoči je pomoč nevladnih organizacij, predvsem paketi s prehrano. Prehrana revnih družin z otroki količinsko sicer zadostuje, je pa z vidika zdrave prehrane neustrezna, saj v njej prevladujejo ogljikovi hidrati. Revne družine dodatno pomoč, če je le mogoče, iščejo v krogu svoje družine, manj pri prijateljih in znancih, saj so omrežja socialne opore revnih majhna. Otroci so močno zaznamovani s tem, v kakšnem kraju živijo in v kakšni družini odrasčajo. Pomemben je vzorec funkcioniranja same družine, ki se prenaša iz generacije v generacijo. Ključni problem je spodbuda staršev pri uresničevanju poklicnih želja otrok. Malo je tistih otrok, ki se postavijo na noge, ki vedo, kaj želijo in poiščejo mehanizme, ki jim omogočijo uresničiti želje, zato so ob materialni obliki pomoči pomembni tudi programi socialno-pedagoške pomoči družinam in otrokom, s katerimi skušajo kompenzirati manjkajoči kulturni kapital v družinah.

Z analizo smo ugotovili, da lahko govorimo o najmanj štirih skupinah revnih družin z otroki:

- *O navidezno revnih – gre za skupino družin, ki zelo dobro pozna zakonsko določene pravice do socialnih pomoči in olajšav, ki izhajajo iz njihovega statusa, in jih tudi v celoti uveljavljajo. Ne prikazujejo svojega dejanskega socialnega položaja (lažno prikazovanje statusa enostarševske družine, delo na črno), po oceni sogovornikov v fokusnih skupinah je takih 10–25 % prejemnikov državne socialne pomoči (DSP). Njihov delež je večji v urbanih sredinah.*
- *O resnično revnih – gre za največji del revnih družin. Zaznamuje jih ena do več oblik socialne izključenosti hkrati (ob nizkih dohodkih ali brezposelnosti, še nizek stanovanjski standard, slabo zdravstveno stanje ...). Njihov položaj je toliko slabši, kolikor več je oblik socialne izključenosti, s katerimi se srečujejo. Kar polovica te populacije je zaznamovana z resnimi zdravstvenimi težavami enega ali obeh staršev.*
- *O nevidnih revnih – gre za skupino družin, ki ne pozna svojih pravic, jih ne zna uveljavljati, se ne počuti dovolj revne, da bi zaprosila za pomoč, ali pa se*

svojega položaja sramuje. Po oceni naših sogovornikov iz fokusnih skupin je v primerjavi s prejemniki DSP takih 10–30 %.

- *O revnih zaposlenih oziroma skupini, ki s svojimi dohodki presega cenzuse za dodelitev DSP, a je njihov socialni položaj ogrožen ali celo slabši od položaja upravičencev do DSP. To je najhitreje naraščajoča skupina ljudi.«*

Segmentacija populacije revnih je po mnenju avtorice nujen pogoj za oblikovanje in uvedbo učinkovitejših strategij, s katerimi želimo zmanjševati revščino in socialno izključenost.

2.6 (Ne)Enakopravnost slovenske šole

Posebno težo pri (ne)upoštevanju otrokovih pravic imajo inštitucije, najbolj šola, ki je pravzaprav nosilec in posredovalec znanj, vedenj pa tudi vrednot. Je predstavnik in zagovornik države, ki hkrati skrbi za njeno ohranjanje.

»Pedagoški odnos« ni le odnos nekoga, ki nekaj ve (ali več ve), in drugega, ki ne ve (ali manj ve), temveč odnos nekoga, ki ima zakonito pravico, da usmerja proces socializacije posameznika, da temu pripomore do nove stopnje odraščanja.« (Ule, 1990: 59) »Naloga vsakega pedagoškega procesa je, da ohrani obstoječe razmerje oblasti.« (Salecl, 1991: 117)

Danes šola nadomešča razne oblike vzgoje, vključno s cerkveno oblastjo. Ima posebno moč. Šola posreduje vrednote družbe v skladu z dominantno kulturo. Šola ne posreduje le znanj, temveč s prenašanjem spoznanj in izkušenj omogoča ne le razvoj posameznika, temveč tudi ohranjanje družbe (Salecl 1991, Peček Čuk in Lesar, 2009). *»Prav izobraževalni sistem preko institucije šole sistematično izvaja »simbolno nasilje« in nevidno, s komunikacijo omogoča reprodukcijo sistema dominacije. Naloga šole pa je, da dominantno kulturo, ki jo posreduje, predstavi kot avtonomno in legitimno ter hkrati prikrije in prekrije svojo posredovalno vlogo. Šola je zato vedno predstavljena kot avtonomna, neodvisna od razrednih odnosov.« (Salecl, 1991: 117)*

John Rawles išče odgovore na vprašanja enakosti oziroma neenakosti v družbi. Pri tem si pomaga z načeli, *»ki bi naj uravnavala oziroma, katera bi izbrali »predstavniki svobodnih in*

enakih državljanov za urejanje družbenih in ekonomskih neenakosti.« (Rawls 2011: 66) Imamo dve osnovni načeli: načelo enakih možnosti in načelo razlike (včasih načelo difference) oziroma načelo poštene enakosti možnosti. Enakost možnosti naj bi vsem posameznikom omogočilo dosegati določene družbene in izobrazbene položaje: »*Vsaka oseba ima isto nedotakljivo pravico do popolnoma adekvatnega sistema enakih temeljnih svoboščin, ki je združljiv z enakim sistemom svoboščin za vse.*« (prav tam: 67) Drugo načelo naj bi zagotavljajo, da naj bi vsi posamezniki z enakimi sposobnostmi in željami za uveljavitev le-teh morali imeti enake možnosti za uspeh ne glede na svoj izhodiščni družbeni položaj. Pri tem je posebej izpostavil enake možnosti posameznikov, ki so v najslabšem položaju. »*Družbene in ekonomske neenakosti morajo zadostiti dvema pogojema: prvič, vezane morajo biti na službe in položaje, ki so dostopni vsem pod pogoji poštene enakosti možnosti; in drugič, najbolj morajo koristiti članom družbe v najslabšem položaju (načelo razlike).*« (prav tam) Pri teh načelih ne gre le za izhodiščne možnosti, temveč dejansko za omogočanje priložnosti, da se te možnosti izkoristijo. V šolstvu sta načeli uporabni v pomenu individualnega pristopa pri obravnavi učencev (Peček Čuk in Lesar, 2009: 176–177).

V Ustavi Republike Slovenije je zapisano, da so v Sloveniji vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično in drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino in da smo pred zakonom vsi enaki. Tudi v dokumentih, ki urejajo delovanje šolskega sistema, je zapisano podobno. Strokovno podlago za zakonodajo na področju vzgoje in izobraževanja predstavlja Bela knjiga (Peček Čuk in Lesar, 2009: 170). Ugotovitve o pravičnosti strneta, da je pravičnost vsake inštitucije, torej tudi šole, moč prepoznavati, če so procesi in dejavnosti v njej za vse vključene enako dostopni. »*Dopustna oz. nujna pa je drugačna obravnava depriviligiranih učencev, ki so zaradi slabših startnih možnosti upravičeni do večje količine socialnih dobrin, pa tudi privilegiranih, kadar drugačna obravnava v prihodnosti koristi tistim, ki so v slabšem položaju.*« (prav tam, 178)

Zapleta se pri upoštevanju *načela enakih možnosti*, predvsem pri otrocih s posebnimi potrebami, Romih in otrocih priseljencev iz bivše Jugoslavije. V Sloveniji živi dobra desetina prebivalcev, ki se razglašajo za Neslovence. Največ je Romov in priseljencev iz bivše Jugoslavije. Med njimi so: Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati in Srbi. Večina teh priseljencev je ekonomskih migrantov, ki so prišli k nam v sedemdesetih letih, drugi večji val priseljencev je bil posledica vojne v bivši Jugoslaviji. Slovenska država ločuje med Romi, ki

živijo tukaj že več generacij (avtohtoni) in Romi, ki so v Sloveniji nekaj desetletij ali manj (neavtohtoni). Eden od dejavnikov, ki zelo očitno opredeljuje položaj, je dodeljevanje državljanstva in posebnih pravic. Odnos Slovencev do teh priseljencev je odklonilen (Peček in Lesar 2006: 79-80). Kar »dve tretjini« *neavtohtonih* Romov nima statusa državljanstva. [...] »kar 20 % priseljenih prebivalcev nima državljanstva Slovenije, od tega večina iz bivše Jugoslavije.« (prav tam: 80)

Integracija učencev s posebnimi potrebami je v zakonodaji opredeljena in pojmovana z medicinskega vidika, in sicer, da lahko učenec doseže izobrazbeni standard po rednem izobraževalnem sistemu osnovnošolskega izobraževanja. Za učence s posebnimi potrebami to pomeni, da kljub vrsti in stopnji svojega primanjkljaja oziroma ovire ali motnje lahko doseže predvideno stopnjo. Pri tej definiciji so pravzaprav izpuščeni nekateri učenci s posebnimi potrebami (Peček in Lesar, 2006). Kot učenci s posebnimi potrebami so opredeljeni. »Učenci s posebnimi potrebami so po zakonu o osnovni šoli, sprejetem leta 1996, otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci, gluhi in naglušni otroci, otroci z govornimi motnjami, gibalno ovirani otroci, dolgotrajno bolni otroci in otroci z motnjami vedenja in osebnosti ... od junija 2000 ... otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja.« (Peček in Lesar, 2006: 95-96) V ospredju je primanjkljaj z medicinskega vidika in standardizacije, kjer je osnovni kriterij izobrazbeni standard, ostalim skupinam s posebnimi potrebami pa ne daje nobenih možnosti za vključitev v redne šole. Pri tem so recimo zanemarjeni kriteriji osnovnega primanjkljaja, ki je značilen za Rome in druge priseljence iz bivše Jugoslavije, in sicer slabo znanje slovenščine (Peček in Lesar, 2006). O tem, da načelo enakih možnosti nerealizirano v praksi pričajo tudi rezultati raziskav, v kolikšni meri bi bili učitelji pripravljene sprejeti v svoj razred otroke s posebnimi potrebami, če bi imeli možnost odločanja. »Delež učiteljev, ki so odgovorili, da učenca s posebnimi potrebami ne bi sprejeli v razred ali da se ne morejo odločiti, je med 56,3 % učiteljev; za učence z motnjo vedenja in osebnosti 13,5 % učiteljev in za učence z govorno-jezikovnimi motnjami.« (prav tam, 185) Očitno je, da je sprejemanje motenj vedenja in osebnosti s strani učiteljev najbolj težavno. Zelo očitno je nespoštovanje načela tudi pri obravnavanju Romov, saj je njihov delež v osnovnih šolah s prilagojenim programom v primerjavi z deležem vseh učencev nekaj krat višji (Peček in Lesar, 2006). »Delež učiteljev, ki ne bi bili pripravljene sprejeti romskega učenca v razred ali se niso mogli odločiti, je kar 16,5 % med predmetnimi in 18,2 % med razrednimi učitelji.« (prav tam: 185) Tudi glede pripravljenosti vključitve otrok priseljencev iz bivše Jugoslavije ni veliko boljše. »Če štejemo tiste učitelje, ki so odločeni, da učenca ne bi sprejeli v razred, in tiste, ki se

ne morejo odločiti, je delež takšnih učiteljev pri nekaterih priseljencih iz bivše Jugoslavije, npr. pri Albancih in za njimi Muslimani, celo več kot 10 %.« (prav tam)

V Sloveniji ni niti na formalnem nivoju zadovoljeno kriteriju *načela poštenih enakih možnosti* z vidika učencev, katerih materinščina ni slovenščina. Slovenska šola trenutno romskim učencem ne zagotavlja niti formalne možnosti za učenje materinščine. Podobno velja za otroke priseljencev, ki naj bi formalno možnost sicer imeli, vendar je iz načina realizacije očitno, da ni zavezanosti k udeležanju. Očitno so torej neki formalni okviri nastavljeni, vendar niso podrobno razdelane naloge, ki izhajajo iz njega. V okviru projekta Evropskega sveta o pospeševanju učenja tujih jezikov v EU je Ministrstvo za šolstvo in šport dodeljevalo sredstva za asistente za osnovne in srednje šole za angleščino, francoščino, nemščino, italijanščino, španščino, ruščino. Uvajali naj bi tudi delni pouk nekaterih predmetov v tujih jezikih. Ta projekt je dajal možnost podpore učenja tujih učencev prebivalcev Slovenije (tako so ga recimo razumeli na Švedskem). V Sloveniji smo ga razumeli podobno kot Nemci, da dajemo možnost učenja tujih jezikov kot izraz multikulturalnosti, vendar smo pri tem zanemarili, da je bil v Nemčiji dodaten smisel v vzpostavljanju dobrih odnosov izven meja države (Peček in Lesar, 2006: 186).

»Tudi na ravni ohranjanja in razvijanja učenčeve lastne kulture naš izobraževalni sistem ne omogoča optimalnega razvoja posameznika.« (prav tam) Romskih učencev in otrok priseljencev znotraj šolskega sistema prav pri nobenem predmetu ne vzpodbujamo k spoštovanju, ohranjanju in razvijanju lastne kulture. Huje od tega je, da z vidika ciljev, ki jih slovenski otroci morajo doseči, od teh otrok pričakujemo, da bodo razvijali zavest o slovenski narodni pripadnosti. (prav tam) *»In če govorimo o ksenofobičnosti, nestrpnosti slovenske družbe, se moramo prav gotovo vprašati, ali k takšnemu odnosu do Neslovencev ne prispeva že formalna ureditev slovenskega šolskega sistema kot taka.*« (prav tam, 187)

Šolski neuspeh, h kateremu lahko precej prispeva seveda tudi neenak odnos učiteljev do učencev in usmerjenost šolskega sistema kot takšnega, pušča čustvene posledice pri otroku. Kot navaja Anica Mikuž Kos (1991: 52) se pri otroku šolski neuspeh odraža na več ravneh. Neuspešnega otroka primerja z neuspešnim delavcem. Ugotavlja, da otrok, ki je v šoli neuspešen, vsakdan doživlja jasno izkazovanje neuspeha preko šolskih ocen. Šola je namreč izrazito tekmovalna. Za svoje neuspehe je otrok v šoli marsikdaj javno zasmehovan, zmerjan

in tudi kaznovan. Odraslemu neuspešnemu delavcu se to ne dogaja. Razen tega pa se otrokov šolski neuspeh prenese tudi na odnose s starši in njegov prosti čas.

2.7 Kršenje otrokovih pravic v EU

Iz številnih dokumentov in analiz Evropske komisije je razvidno, da je v zadnjih letih glede otrokovih pravic EU zelo zaskrbljena v povezavi z zaščito otrokovih pravic zaradi naraščajoče revščine, nevidnih otrok, ki so v celoti izključeni iz socialnih in izobraževalnih sistemov ter seveda stalnice nasilja nad otroki, tudi medvrstniškega nasilja in novih oblik nasilja, ki so nastale z uporabo novih sredstev informacijske in komunikacijske tehnologije.

Revščina

V EU revščina bolj ogroža otroke kot odrasle, saj ogroža 19 % otrok v primerjavi s 16 % celotnega prebivalstva, poročilo Wolf (2009: 1). Vendar strokovnjaki menijo, da je pri pripravi politik in zakonodaje za zmanjšanje revščine še vedno premalo pozornosti namenjene samim otrokom (Frazer in Marlier, 2007: 7). Pravzaprav se revščina otrok običajno obravnava v zvezi z otrokovo družino ali gospodinjstvom, v katerem otrok živi, le malo pa vemo o tem, kako to zgleda iz njihove perspektive.

V večini evropskih držav, kot skupine, ki so najbolj ogrožene glede revščine, izstopata dve skupini otrok: Romi in otroci, ki so bili nameščeni, oziroma so zapustili različne inštitucije (pri tem so mišljene na primer sirotišnice, tudi prevzgojni domovi in druge podobne namestitve za otroke). Razen tega so ogrožajoče tudi številne druge okoliščine, ki so kar pogoste: otroci, ki jih izkoriščajo za otroško delo, otroci žrtve nasilja, spolne zlorabe, otroci žrtve prometa z belim blagom, odvisniki, otroci, vpleteni v kriminal, otroci s posebnimi potrebami, otroci brez spremstva, otroci brezdomcev in otroci z ulice (prav tam, 30).

Pri nas je morda malo drugače, kot opisujeta avtorja, najbrž pa drži za večino omenjenega, s tem, da pri nas med ogrožene spadajo verjetno tudi otroci priseljencev iz držav bivše Jugoslavije, in otroci, ki niso posvojeni, a ne živijo pri svojih bioloških starših, pa morda še kateri. Ule in Kuhar (2002: 67) ugotavljata, da *»socialna tveganja niso enakomerno porazdeljena, ampak so bolj koncentrirana pri mladih iz neugodnih družinskih ozadij, iz manjšinskih skupin (npr. Romi), podeželskih območij in verjetno še kateri ...«* Na vprašanje,

katere skupine se zdijo ogrožene otrokom, bom odgovorila v empiričnem delu naloge. Zaskrbljujoč je podatek za Slovenijo v Strnjenem poročilu o socialni izključenosti za Evropsko komisijo, kjer avtorja Frazer in Marlier (2007 : 40) navajata v poglavju Države z zaskrbljujoče pomanjkljivimi podatki: »*Strokovnjak v Sloveniji je zapisal, da v Sloveniji ni raziskav o revščini in socialni izključenosti otrok in je težko identificirati takšne posebne skupine.*«

Nasilje nad otroki

Po 19. členu Konvencije Združenih narodov o otrokovih pravicah (KOP) vključuje nasilje nad otroki vse oblike telesnega in duševnega nasilja, poškodb in zlorab, vključno s spolno zlorabo (Vojnovič, Otavnik in Pleško (ur.), 2009: 5). Nasilje med otroki v šoli je pogosta tema razprav v medijih in družbi v zadnjih letih, vendar se predvsem osredotočajo na skrajne primere, kot je streljanje po šolah. A veliko bolj pogost pojav, katerega žrtev lahko postane vsak otrok v vsakem šolskem okolju, je *ustrahovanje*, ki vključuje telesno in psihološko nasilje. Z napredkom moderne tehnologije se ustrahovanje ne omejuje več le na šolske stene ali šolsko igrišče. *Spletno ustrahovanje*¹ postaja vse pogostejše, do le-tega pride, kadar nekdo namerno in pogosto uporablja informacijsko in komunikacijsko tehnologijo, kot so internet in mobilni telefon, da trpinči, nadleguje, ponižuje ali sramoti druge (Ortega-Ruiz, Mora-Merchan in Jäger, 2007: 8). Otroci po vsej Evropi so izpostavili šolsko ustrahovanje kot eno glavnih groženj, s katerimi se morajo vsakodnevno spopadati v pomenu nasilja. Ne le-to, ustrahovanje je priznано kot vprašanje otrokovih pravic, kot so zapisane v Konvenciji Združenih narodov o otrokovih pravicah (KOP). Države članice EU kot podpisnice konvencije so dolžne uveljaviti vse ustrezne zakonske, upravne, družbene in vzgojno-izobraževalne ukrepe, da zaščitijo otroke pred vsemi oblikami telesnega ali duševnega nasilja, kot je zapisano v 19. členu konvencije.

Problem predstavlja nasilje med otroki veliko bolj zaskrbljujoče pa je nasilje nad otroki, ki ga izvajajo uslužbenci v institucijah (učitelji in drugo osebje v šolah), nasilje organov pregona (policija) in drugi odrasli. Takšno nasilje je drugačno, ker je otrok v takšnih odnosih večinoma v podrejenem položaju. Otroci so od učiteljev prej deležni psihičnega kot fizičnega

¹ V skladu s pojmovanjem "Stop Cyberbullying" organizacijo strokovnjakov, ki se posveča varnemu internetu, varni uporabi in varovanju zasebnosti, ki razlikuje "cyber-bullying", kjer sta na obeh straneh mladoletni osebi od "cyber-harassment or cyber-stalking," kjer je vpletena vsaj ena odrasla oseba (http://www.stopcyberbullying.org/what_is_cyberbullying_exactly.html).

nasilja ali oškodovanja, ki se kaže v neenakem obravnavanju, neenakovrednem ocenjevanju, zapostavljanju, zaničevanju, zmerjanju in podobnem. Nekateri otroci, ki so žrtve takšnega obravnavanja, si verjetno upajo to priznati, medtem ko drugi morda niti doma ne povedo, kaj se jim v šoli dogaja, bodisi zato, ker so krivdo za neenakopravno obravnavanje pripisali kar sebi, bodisi ne pričakujejo, da bi starši razumeli in se postavili na njihovo stran ali pa da bi starši celo stopili na stran učitelja in ga še dodatno ozmerjali in mu poskušali dopovedati, da z njim že mora biti nekaj narobe, če je deležen takšne obravnave.

Najtežje je doseči nadzor nad nasiljem v družini. Nasilje v družini se pojavlja v vseh mogočih oblikah in obdobjih, oblik in sprevrženosti je prav toliko, kot je ljudi in kolikor je staro človeštvo.

Nevidni otroci

Številni otroci po svetu so skriti pred očmi družbe in oblasti in so tako rekoč nevidni zaradi izključenosti v vseh pogledih – družbene, politične, ekonomske in zemljepisne. Taki posamezniki imajo zelo majhne možnosti, oziroma jih sploh nimajo, da bi se pritožili zaradi zlorab, ki jih doživljajo. Njihovo dobro počutje je pod nezadostnim nadzorom. Posledica tega je, da nimajo dostopa do zdravstvenega varstva, izobrazbe in drugih temeljnih storitev ter so izpostavljeni zanemarjanju in različnim oblikam zlorab in nasilja, ki ogrožajo njihovo duševno in telesno zdravje, dobro počutje in življenje. Med otroke, za katere je najbolj nevarno, da postanejo nevidni, sodijo taki, katerih rojstvo ni uradno zabeleženo, begunski in priseljenski otroci, sirote, otroci s posebnimi potrebami, otroci v posebnih ustanovah, otroci, ki delajo in živijo na cesti, otroci, ki so pridržani, otroci, ki morajo prežgodaj prevzeti vloge odraslih (kot so otroci na nevarnem ali prisilnem delu ali v vojnih spopadih) ter otroci, s katerimi se trguje. Takšni otroci ne živijo več le v nerazvitem svetu, ampak študije ugotavljajo, da so ti otroci prisotni tudi v EU. V deželah z velikim številom emigrantov je ta problem bolj očiten, vendar nam je vse bliže.

V številnih državah (Belgija, Francija, Italija, Slovenija, Španija, Švedska) ugotavljajo, da narašča delež »mladoletniki brez spremstva«. Strokovnjaki ugotavljajo, da je v Italiji 15 000 mladoletnikov brez spremstva, brez uradnih dokumentov. Tudi na Švedskem ugotavljajo, da je število mladoletnih beguncev v dramatičnem porastu (Frazer in Marlier, 2007: 30).

Na potovanjih v večja evropska mesta (na primer Pariz) lahko opazimo številne mlade, ki se ukvarjajo z nelegalno trgovino z različnimi artikli (pijače, igrače itd.) in prodajajo tudi spolne usluge vsem na oči. Večinoma gre za otroke priseljencev, za trgovino z otroki, za otroke, ki so sami pribežali in so uradno »nevidni«. Morda bi za takšne otroke lahko vedeli tudi mladostniki. Pomembno je tudi, kako se mladostniki počutijo ob tem problemu in kakšno je njihovo mnenje o tem.

2.8 Izzivi Evropske unije v povezavi z otrokovimi pravicami

Franco Frattini evropski sekretar za pravosodje, svobodo in varnost, navaja, da se EU srečuje z demografskimi izzivi. Potreba po novih delovnih mestih, pa tudi druge legalne in nelegalne migracije odpirajo nova področja, tudi nove izzive in probleme, ki kličejo po rešitvah. Vsako leto 2 milijona ljudi iz 3. sveta prosi za državljanstvo v EU bodisi v iskanju zaposlitve, izobraževanja ali družine. Uspešne imigracije brez integracije si ne moremo predstavljati. Potrebno je narediti več, da se bodo imigranti počutili sprejeti, hkrati z ozaveščanjem javnosti o prispevku, ki jo ima imigracija za družbo, in jo spodbujati za večje sodelovanje pri tem.

Razen tega je problem večji kot zgloda. V Evropi imamo imigrante, ki se bojijo, ali še huje, zavračajo integracijo. To zadeva ne samo prvo generacijo imigrantov, ampak tudi njihove otroke in celo otroke njihovih otrok. Kot ugotavlja Dekleva (2002: 12) zadeva tudi nas v povezavi s priseljenci iz bivše Jugoslavija: *»Tema, ki je prej nismo poznali, se je torej pojavila. Pojavlja se kot intenzivno doživljanje in izražanje svoje narodnosti, kot povečana pomembnost narodnosti za graditev naših identitet, kot povečan strah nas pred njimi in njih pred nami.«*

Otroci so lahko ključna rešitev pri reševanju tega problema. Oni so lahko izvajalci integracije, pri integraciji lahko igrajo ključno vlogo. To je ključnega pomena v multikulturnih družbah, kot je večina zahodnoevropskih držav. Otroci so »odprtega duha«, pogosteje bolj kot odrasli. Oni ne bodo samo delili prihodnosti z nami, ampak jo lahko tudi sooblikujejo. EU podpira projekte, ki spodbujajo integracijo otrok. Izobraževalni proces je eden od osnovnih področij integracije. Njegova osnovna funkcija je izboljšanje življenjskih možnosti za imigrantske otroke (Frattini, 2007).

Uspeh v šoli je ena od vrednot, ki se sicer ne uvršča v sam vrh vrednot, ki so jih izmerili strokovnjaki v raziskavah med otroki in mladostniki (Ule, 1998, 2000; Miheljak, 2000), vendar se uvrščajo med pomembnejše cilje. Glede na to da je ta vrednota pomembna, je pomembno tudi, ali šolski sistem omogoča enak dostop do znanj, do uspeha ali do enakovrednega ocenjevanja (Peček Čuk in Lesar, 2006, 2009). Med še pomembnejše vrednote, kot je uspeh, se uvršča sprejetost med vrstniki, ki pa se oblikuje in kali večinoma v šoli in obšolskih aktivnostih s sošolci, pri nekaterih, do katerih večina slabše integriranih imigrantov zaradi socialne izključenosti in stroškov verjetno nima dostopa.

Šole v EU (Frattini, 2007) omenja drugi Priročnik o Integraciji², so z namenom boljše integracije v področjih, kjer se srečujejo s številnimi imigranti, pričele prilagajati svoj urnik novim razmeram – šolsko prehrano (menije), pravila oblačenja, ure športne vzgoje, verske praznike – z namenom boljše integracije. Omenja primer Karlschule v Hammu v Nemčiji, ki je zelo vpeta v družabno življenje v svoji okolici. Učenci so pomagali obnoviti lokalno igrišče, šolski športni klub pa je uredil disko klub za lokalno mladino. Ustanovili so šivalne tečaje za turške ženske na njihovih domovih, lokalne organizacije pa pomagajo pri skrbi in varstvu otrok in poklicnem načrtovanju v šolah.

Ko tako to prebiram, me spominja na neke druge čase, čase socializma, ko je bil duh in vrednota skrbi za skupnost in solidarnost visoko spoštovan in je pomoč v lokalnih skupnostih, še posebej manjših, učinkovito delovala. Nikakor ne enačim besed g. Frattinija, niti EU z ureditvijo, kakor smo ji bili priča pred osamosvojitvijo, želim le opozoriti na nekatere vrednote pa tudi dobre prakse, ki smo jih v tistih časih poznali.

Otroci v šolah imajo morda res največ stika z migracijami in v šolah se ponuja priložnost za integracijo. Vendar, kako naj se znajdejo v precepu različnih teženj in odnosov, ki jih imamo do priseljencev, različnih teženj družbe, šole in družine, ki si včasih celo nasprotujejo.

»Družbeni razvoj (kakor ga ocenjujemo – pozitivno ali negativno) je kljub vsemu počasen in dolgoročen. In čeprav se lahko formalni družbeno-politični sistem menja z novo ustavo in čeprav lahko hitro sprejmemo nove zakone ali hitro ustanovimo nove organizacije, se

² Priročnik o integraciji za oblikovalce politik in strokovne delavce (2007), http://74.54.218.82/~migpolgr/public/docs/17.IntegrationHandbookII_SL_05.07.pdf

dojemanje ljudi, oblike vedenj in vrednostni ter normativni vidiki spreminjajo bolj počasi» (Dekleva, 1996: 117) Otroci danes, so odrasli jutri. Dobro bi bilo, da jim pomagamo s konstruktivnimi prijemi za spopadanje z izzivi. Migracije in imigracije bodo verjetno dejstvo prihodnosti še bolj kot danes. Žal pa to ni več izziv, ki je v ospredju. Trenutno EU pesti predvsem gospodarska kriza, ki je otrokove in človekove pravice potisnila v drugi plan, kar se dogaja ponavadi, ko je ogrožena eksistenca. Že več kot pred desetletjem Immanuel Wallerstein (1999; povz. po Ule, 2000: 318) ugotavlja, da smo »trenutno priča globalnim spremembam obstoječega svetovnega sistema kapitalističnega gospodarstva in mučnem prehodu v neki drugi sistem, čigar narave še ne poznamo, kvečjemu njegove nejasne obrise. Ta prehod bo po njegovem mnenju trajal več desetletij.«

2.9 Zakaj je pomembno njihovo mnenje

Pri razmišljanju o uveljavljanju (psiholoških) pravic otroka je pomembno otroke vključiti v sam proces. Zagotoviti je potrebno njihovo prisotnost v gibanju za njihove pravice s pomočjo prilagajanja posredovanih informacij tako, da jim bodo razumljive. S tem prispevamo k večji informiranosti o le-teh. Vplivni odrasli lahko s svojo podporo pomagajo sporočilom (glasu) otrok pri ustanavljanju novih in izboljšanju obstoječih možnosti (službe, organizacije, povezave med njimi), da je njihov glas bolj slišan in bolj upoštevan. »V svetu so že znani in uveljavljeni ter priporočljivi načini, npr. otroški ombudsman, otroški parlament (svet ali drugačna telesa), ilustracije, Konvencije, priredbe, dramatizacije ipd.« (Čonč, 1990: 146)

12. člen Konvencije o otrokovih pravicah (KOP) priznava in spodbuja aktivno sodelovanje otrok v procesih odločanja. »12. člen kot eno glavnih načel Konvencije o otrokovih pravicah (KOP) in kot proceduralno pravico priznava, da z zagotavljanjem soudeležbe otrok v procesih odločanja omogočamo otrokom, da igrajo aktivno vlogo pri identificiranju in/ali zagotavljanju svojih najboljših koristi. KOP torej otroke prepozna kot sposobne soudeležbe pri sprejemanju odločitev, ki jih zadevajo, in zahteva, da rešitve iščemo skupaj z otroki.« (Vojnovič, 2010: 54)

12. člen KOP je verjetno najmanj uresničevan člen konvencije. Komisar Sveta Evrope za človekove pravice Thomas Hammarberg ocenjuje, da ta člen ne zavezuje vlad k iskanju

mnenj otrok in upoštevanju njihovih mnenj v vsebinah, ki zadevajo njihovo življenje. Otrokova sposobnost oblikovanja in izražanja mnenja je odvisna in povezana z uresničevanjem drugih pravic iz KOP-a, kot so pravica do izobrazbe, svoboda izražanja, misli, vesti in veroizpovedi in združevanja ter tudi pravica do zasebnosti. *Otrokom je potrebno zagotoviti varno okolje, kjer se počutijo dovolj svobodne, da povedo svoje mnenje brez strahu, da bi bili zasmehovani ali kaznovani.*» (Hammarberg, 2009: 82) Delo pri zadovoljevanju otrokovih pravic še zdaleč ni končano. *»Ena od pravic, ki v realnosti še ni zadovoljena, je pravica otrok, da je potrebno upoštevati njihovo mnenje.*» (Hammarberg, 2011: 162)

Gollob in Krapf, (2007: 5) sta zapisala, *»da bi otroci morali vedeti, katere pravice imajo, vendar ne samo to, morali bi se naučiti, kako jih uveljaviti in uporabljati.*« Da bi to lahko dosegli, bi morale šole omogočiti širok spekter možnosti za učenje o otrokovih pravicah, ki bi jih lahko strnili v tri ključne kategorije:

- *»Učenje o otrokovih pravicah*«: učenci vedo in razumejo, katere so njihove pravice (poznavanje in razumevanje). Tukaj je mišljeno, da bi osvojili pojme in pomene.
- *»Učenje skozi pravice*«: učenci izkusijo otrokove pravice skozi ureditev in pravila, ki veljajo v razredu in šoli (stališča, vrednote in spretnosti).
- *»Učenje za otrokove pravice*«: učence moramo spodbujati k praktični uporabi svojih pravic v razredu in v šoli. Na ta način jih lahko usposobimo za svojo vlogo aktivnega državljana v demokratični skupnosti (udeleževanje v mladosti v šoli in kasneje v odraslosti).

Učenje na otrokovih pravicah bi naj spodbudilo, da bi učenci izkusili šolo kot *»mikroskupnost*«, ki je uravnavana s pomočjo človekovih in otrokovih pravic. Na primer: otroci bi morali začititi, da so spoštovani kot osebe, da je njihovo mnenje slišano in upoštevano pri sprejemanju odločitev. O praktičnih izkušnjah pa je potrebno izmenjati vtise, mnenja (prav tam).

2.10 Raziskave o življenju mladih v Sloveniji

Rutar Leban, Vršnik Perše in Kozina (2008) navajajo, da je bilo v zadnjih 20 letih v Sloveniji izvedenih kar nekaj raziskav, v katerih so imeli mladi možnost povedati in pojasniti svoje videnje otroštva, mladostništva in doživljanja kakovosti svojega življenja.

Omenjajo tri pomembnejše raziskave, v katerih so otroci in mladostniki ocenjevali kakovost svojega življenja iz različnih zornih kotov, ki so bile narejene v Sloveniji od leta 1995 naprej.

- Dejavniki tveganja pri slovenskih srednješolcih (Tomori in Stikovič (ur), 1998), opravljena 1995/1996,
- Mladina '98: Socialna ranljivost mladih (Ule (ur.), 2000),
- Mladina 2000 (Miheljak (ur), 2002).

Večina večjih raziskav na populaciji mladih je bilo narejenih v seriji Mladina. Raziskave iz serije Mladina so namenjene longitudinalnemu spremljanju mladinske populacije s poudarkom na spreminjanju vrednot in življenjskih stilov. Mladina'85 je bila prva v seriji raziskav, zraven slovenskih obstajajo za leto 1985 vzporedni podatki za ostale republike SFRJ. Nekatera vprašanja iz Mladine 1985 se ponovijo v raziskavah Mladina 1993 (srednješolska populacija), Mladina 1995 (študentska populacija), Mladina 1998, Mladina 2000 in Mladina 2010.

Konec 80 let prejšnjega stoletja je mednarodno združenje za šolsko psihologijo (International School Psychology Association – ISPA) spodbudilo medkulturni raziskovalni projekt – Medkulturne študije o otrokovih pravicah, ki » ... naj bi ugotovil poglede otrok in njim pomembnih odraslih skrbnikov o zaželenem in obstoječem stanju na področju otrokovih pravic v njihovih domovih in šolah« (Hart, Pavlovič in Zeidner, 2001, povz. po Pavlovič 2008b: 18). V sklopu teh študij je bilo več zajemov podatkov. Povzela bom le nekatere vidike iz tretjega, večjega zajema 2006, ki je zajel približno 3000 učencev in dijakov, ter več kot 4500 odraslih ter nekaj trendov, izmerjenih skozi več raziskav. Raziskave so znane pod imenom: Medkulturna študija o otrokovih pravicah – Children's rights International Study Project (CRISP).

Povzemam nekatere ugotovitve opravljenih raziskav za vpogled, kako mladostniki dojemajo nekatere vidike človekovih in otrokovih pravic.

2.10.1 Izbrani vidiki raziskave Dejavniki tveganja pri slovenskih srednješolcih

Namen raziskave je bil zbrati čim več podatkov o »*tveganih vedenjih slovenskih mladostnikov in izpostaviti najbolj rizične skupine srednješolcev*« (avtorja Tomori in Stikovič (ur.) 1998, povz. po Leban Rutar, Vršnik Perše in Kozina, 2008: 12). Raziskava je bila opravljena v šolskem letu 1995/1996, in sicer na populaciji slovenskih srednješolcev, ki je predstavljala takrat okrog 100.000 posameznikov, rojenih večinoma med leti 1977 in 1980, navajajo. Tomorijeva ugotavlja, da so bolj ogroženi tisti otroci in mladostniki, ki so izpostavljeni več dejavnikom tveganja.

Raziskava se ukvarja z različnimi tveganji, izvzamem, da iz pregledov dejavnikov tveganja avtorji zaključujejo, da obstaja več različnih virov ogroženosti, kakor tudi več načinov manifestiranja mladostnikovega disfunkcionalnega razvoja. »*Izvor ogroženosti so lahko: disfunkcionalna družina, težave v vključevanju v proces izobraževanja, uživanje psihoaktivnih snovi, visoko izražene samouničevalne težnje, razširjeni neustrezni kognitivni slogi v emocionalnem stresu ter visoka raven depresivnosti in nizko samospoštovanje. Mnogi teh dejavnikov se združujejo in seštevajo. Za najbolj rizične so se izkazali tisti srednješolci, pri katerih so prav zaradi povezovanja zgoraj omenjenih dejavnikov tveganja številčnejša*« (prav tam: 12). Ti povzetki se ne nanašajo neposredno na otrokove pravice, posredno pa vseeno lahko zaključimo, da se posamezniki z več takšnimi lastnostmi pogosteje znajdejo na robu socialne vključenosti. To pomeni velikokrat, da so bolj podvrženi, da so jim kratene ali kršene pravice.

2.10.2 Izbrane ugotovitve raziskave Mladina '98: Socialna ranljivost mladih

Raziskava v sklopu raziskav Mladina, glavna urednica je bila Mirjana Nastran Ule. Projekt je bil zasnovan za potrebe analiziranja odgovorov mladih »*na družbene in življenjske pogoje, posebej na težave, ki jih povzroča serija tranzicij v Sloveniji. Analiza je zasnovana na dveh tipih podatkov: 1. kvantitativna raziskava, s katero so ugotavljali osnovne socialne in življenjske pogoje, posebej tiste, povezane s težavami, ki jih povzročajo tranzicijski procesi v Sloveniji, 2. kvalitativne študije (študije primerov), ki so jih uporabili za analizo socialne*

ranljivosti posebnih socialnih skupin mladih. V vzorcu so zajeli 1677 mladih (med 14. in 16. letom – učencev 8. razredov. Zbiranje podatkov je potekalo 1998.» (Ule, 1998)

Raziskava je vsebinsko izjemno obsežna, izvzela sem le drobec, ki ga zelo poenostavljeno komentiram. To je eno od vprašanj, ki se nanaša na vrednote. Zakaj vrednote. *»Človekove pravice naj bodo organizirajoče načelo vzgojnega koncepta javne šole, oziroma naj bodo povsod tam, kjer se kakorkoli dotikamo področja vrednot, človekove pravice vselej osnovna referenca.«* (Recommendations, 1991: 256-259; povz. po Peček Čuk in Lesar, 2009: 170)

Vrednote so nekaj, kar je s pravicami v tesni povezavi. Janek Musek (2000: 9) jih opredeljuje: *»Vrednote so posplošena in relativno trajna pojmovanja o ciljih in pojavih, ki jih visoko cenimo, ki se nanašajo na široke kategorije podrejenih objektov in odnosov in ki usmerjajo naše interese in naše vedenje kot življenjska vodila.«*

Preglednica 1: Pomembnost vrednot – MLADINA '98

V 86. Zdaj te pa prosimo, da izbereš izmed zgoraj naštetih stvari tisto, ki je zate najpomembnejša, in jo napišeš: _____

Vrednost		Frekvenca
78	Zdravje	337
76	Prijateljstvo	268
69	Živeti varno in mirno v krogu svoje družine	160
70	Ljubezen in spolnost	144
79	Uživati življenje, dobro se imeti	82
82	Biti pošten in dober	74
73	Veliko zaslužiti, imeti veliko denarja	59
61	Uspeh v šoli, poklicu	50
74	Veliko se zabavati	41
59	Biti neodvisen, svoboden	40
66	Uživati v lepih stvareh	37
72	Pomagati drugim	37
80	Vera v boga	25
84	Živeti za danes, ne misliti na jutri	20
83	Spoštovati odrasle	18
68	Dobro jesti, piti	16
71	Znanje in spoznavanje novega	16
64	Živeti vznemirljivo in napeto	15

67	Pridno delati	15
81	Biti slaven in občudovan	10
65	Red in disciplina v družbi	9
60	Udobno živeti	6
85	Nositi obleke znanih blagovnih znamk	6
75	Biti varčen in skromen	4
63	Biti ustvarjalen, originalen	2
77	Imeti moč in vpliv v družbi	2
62	Uveljaviti se v družbi	1
" "		183

Vir: MLADINA '98 na: <http://adp.fdv.uni-lj.si/opisi/mla98>

Med najpomembnejšimi vrednotami so se znašle zdravje, prijateljstvo, živeti varno in mirno v krogu svoje družine, ljubezen in spolnost, uživati življenje, lepo se imeti itd.

Spremembe v vrednostnih sistemih gredo nekako z roko v roki z družbenimi spremembami, ki smo jim bili priča v začetku 90, tako osamosvojitve kot tudi spremembe socialno-političnega sistema družbe. »Zdi se, da mladina v Sloveniji sledi splošnim značilnostim (post)moderne mladine, za katero je značilen obrat od velikih socialnih tem, ideologij in zgodovinskih zgodb in povratek k svetu zasebnosti in vsakdanjemu življenju. Mladi v Sloveniji postajajo vse bolj občutljivi na ogrožanje življenjskih možnosti.« (Ule, 1998)

Zaskrbljujoči se mi zdijo podatki o poniževanju s strani odraslih in spolno nasilje s strani odraslih. Na vprašanje ali so osebno doživeli ponižanje s strani odraslih, so dobili na neobteženih podatkih naslednje deleže.

Preglednica 2: Poniževanje s strani odraslih

V 116 Poniževanja s strani odraslih. Ali si osebno že kdaj doživel/a katero od navedenih oblik nasilja? Pri vsaki obliki obkroži znak x v ustreznem stolpcu.

	odgovor	frekvenca	%
1	Enkrat	209	12,7
2	Večkrat	200	745,0
3	Nikoli	1237	12,2

Vir: MLADINA '98 na: <http://adp.fdv.uni-lj.si/opisi/mla98>

Na osnovi neobteženih podatkov sem izračunala odstotke. Več kot 12 % je torej odgovorilo, da so imeli vsaj eno izkušnjo s poniževanjem s strani odraslih, podoben delež pa je imel takšno izkušnjo večkrat.

Zaskrbljujoč se mi zdi tudi podatek o spolnih zlorabah in posilstvih. Na neobteženih podatkih kar 3 % mladih navaja, da so doživeli spolno nasilje s strani odraslih enkrat ali večkrat, približno pol vsakih primerov. Nekoliko večji je delež spolnega nasilja s strani vrstnikov, kar 5,9 % anketiranih je odgovorilo, da je doživelo enkrat ali večkrat spolno nasilje s strani vrstnikov. 2 % anketiranih je odgovorilo, da je doživelo eno ali več posilstev.³ Pri teh odgovorih moramo imeti v mislih, da je pogostnost morda večja od izmerjene, ker gre za posebej občutljivo temo in kljub zajamčeni anonimnosti ni nujno, da so respondenti iskreni.

2.10.3 Izbrane ugotovitve raziskave Mladina 2000

Urednik raziskave Mladina 2000 je Vlado Mihelj. Zbiranje podatkov za raziskavo Mladina 2000 je potekalo leta 2000 in je zajela 1800 mladih, starih od 16 do 29 let, s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji. Metoda je bila osebno anketiranje na terenu, navaja v vzorčnem načrtu (Štabe, 2002: 227). Iz raziskave navajam nekaj segmentov, ki se posredno nanašajo na otrokove pravice in človekove pravice, in sicer pomembnost posameznih vrednot, sprejemanje različnosti in splošno usmerjenost mladih.

Vprašanje o pomembnosti vrednot je bilo zastavljeno drugače kot v predhodni raziskavi, razen tega pa so bile podane vrednote tudi drugačne. Dobljeni rezultati so navedeni v preglednici.

³ Na spletni strani Arhiva družboslovnih podatkov je objavljen opis podatkov za raziskavo MLA98 - Mladina '98: Socialna ranljivost mladih. Na osnovi neobteženih podatkov sem izrazila deleže v %. Pridobljeno na svetovnem spletu 9. 10. 2012: <http://adp.fdv.uni-lj.si/opisi/mla98/opis-podatkov/>

Preglednica 3: Pomembnost vrednot - MLADINA 2000

	Sploh ni pomembno	Malo pomembno	Srednje pomembno	Dokaj pomembno	Zelo pomembno
Zdravje	0,2	0,3	2,2	11,0	86,3
Resnično prijateljstvo	0,2	0,5	3,1	18,7	77,6
Družinsko življenje	0,5	1,3	7,7	21,2	69,3
Mir v svetu brez vojnih konfliktov	1,1	2,0	9,5	21,8	65,6
Svoboda delovanja in mišljenja	0,4	1,3	8,9	24,5	64,9
Varovanje narave	0,5	1,2	11,9	31,1	55,2
Uspeh v šoli, poklicu	0,4	1,6	8,9	35,8	53,3
Živeti v miru s seboj	5,1	8,1	14,3	23,3	49,2
Varnost mojega naroda pred sovražniki	1,6	3,9	15,2	31,4	47,9
Red in stabilnost v družbi	0,4	2,3	13,7	44,9	38,7
Svet lepega, narava, umetnost	1,45	5,4	25,0	38,2	30,0
Kreativnost, originalnost, fantazija	2,6	8,6	31,7	33,9	23,2
Vzdrževanje tradicionalnih vrednot	2,0	10,3	29,5	37,1	21,1
Vznemirljivo življenje	2,5	8,8	36,2	32,5	19,9
Materialne dobrine	2,0	8,9	33,5	36,0	19,6
Biti avtoriteta, voditelj	9,6	25,4	36,6	21,5	6,9
Imeti moč nad drugimi	24,8	31,3	28,7	11,1	4,2

Vir: Ule in Kuhar, 2002: 54.

»Kot najpomembnejše vrednote mladine v Sloveniji se kažejo partikularne vrednote, kot so zdravje, resnični prijateljstvo, družinsko življenje, pa tudi globalne vrednote, kot so mir v svetu, varovanje narave, varnost naroda pred sovražnikom in karieristične, uspeh v šoli in liberalne vrednote (svoboda, mišljenja in delovanja ter egoistično-materialistične vrednote (imeti moč nad drugimi, biti avtoriteta). Materialistične vrednote so se znašle na dnu lestvice vrednot. Delno lahko tak rezultat morda pripišemo tudi interakciji med anketirancem in anketarjem, saj je bila raziskovalna metoda osebni intervju, pri katerem udeleženci pogosto dajejo zaželeno oziroma družbeno korektne odgovore.« (Ule in Kuhar, 2002: 54)

Primerjava z raziskavo Mladina '98: Socialna ranljivost mladih kaže, da so tri najbolj pogoste, oziroma najpomembnejše podobne, kljub temu da vprašanje ni popolnoma primerljivo: zdravje, pravo prijateljstvo in družinsko življenje. V prejšnji raziskavi je bil namesto »resnično prijateljstvo« možen odgovor »prijateljstvo«, namesto »družinsko življenje« pa »živeti varno in mirno v krogu svoje družine«. Vprašanje je bilo različno zastavljeno; 1998

so anketirani lahko izbrali le eno vrednoto izmed ponujenih, 2000 pa oceno pomembnosti za vsako posamezno vrednoto.

Vrednote mladih postajajo vse bolj subjektivne, pomembna je pravica do individualnosti. Mladi cenijo osebne potrebe bolj kot vse drugo. Ne poudarjajo več kolektivnih pravic, kot so npr. enakost in demokracija. Vrednote danes niso več skupki stališč, temveč so opora za življenjske stile (Ule in Kuhar, 2002: 54).

Vlado Miheljak (2002: 150) opisuje, da so s pomočjo standardnega vprašanja, ki je tudi standardni nabor v raziskavi Slovensko javno mnenje (SJM), preverjali, koga od socialnih (potencialno socialno robnih) skupin anketirani ne bi želeli imeti za soseda. Na vzorcu študije Mladina 2000 so dobili distribucijo odgovorov v sledeči preglednici.

Preglednica4: Nezaželeni kot sosedi

Vprašanje : Naštel/a bom različne skupine ljudi. Povej, prosim, katere od njih ne bi želel/a imeti za sosede.

Ne bi želel/a za sosede	%
narkomani	75,4
pijanci	72,9
politični skrajneži	60,3
Romi	49,3
ljudi, ki so bili sodno kaznovani	42,7
čustveno nestabilni ljudje	41,8
homoseksualci	39,2
ljudje z aidsom	24,8
muslimani	19,0
priseljenci, tuji delavci	16,6
ljudi druge rase	7,0

Vir: Mladina 2000, Miheljak, 2002: 149-150.

Iz preglednice je razvidno, da bi bili najmanj zaželeni sosedi narkomani, pijanci in politični skrajneži. Med Neslovenci so na prvem mestu Romi, ki zasedajo četrto mesto glede na nezaželenost. Miheljak pojasnjuje, da je etnocentrizem v splošni javnosti, v primerjavi z mladimi, bolj pogost. »Za datoteko Mladina 2000 in časovno primerljivo študijo splošne populacije SJM 2000/1 dobimo distribucijo, kot ju kaže preglednica. V splošni populaciji je tako zaznana bistveno večja prisotnost in intenzivnost etnocentrizma.« (Miheljak, 2002: 150)

Po drugi strani avtor pri analizi ocenjevanja ugotavlja iz nabora upravičenosti oziroma neupravičenosti določenih socialnih dejanj, kot so: samomor, splav, homoseksualnost, prostitucija, evtanazija in ločitev, ki so jo anketirani ocenjevali na lestvici od 1 do 10, kjer ena pomeni, da nikoli ne moremo upravičiti, in 10, da lahko vedno upravičimo, da so rezultati na videz presenetljivi. Ugotavljajo manjšo stopnjo liberalnosti, kot bi jo pričakovali, in sicer ... *»že iz prejšnjih raziskav namreč vemo, da so vrednostne presoje mladih večkrat manj liberalne kot v splošni populaciji (denimo vprašanje splava, tolerance, prostitucije.«* (Mihelj, 2002: 151)

Iz pričujočih analiz je torej razvidno, da so mladi v primerjavi s splošno javnostjo manj etnocentrični, po drugi strani pa so do nekaterih pojavov v družbi manj liberalni, kot bi pričakovali.

2.10.4 Izbrane ugotovitve in trendi rezultatov Medkulturna študija o otrokovih pravicah – Children's rights International Study Project (CRISP)

Zanimalo me je, kako mladi vidijo pravice. Izvzela sem pomembnost pravic doma in uveljavljenost pravic v šolskem okolju (Pavlovič 2008b: 263) navaja, da *»so starejši učenci/dijaki pokazali višje, bolj abstraktno dojetje pravic s poudarkom na avtonomiji in vplivanju na odločitve, na pričakovanju do osebnega spoštovanja in nasploh do nadzora nad lastnim življenjem (še zlasti družabnim življenjem). Na drugi strani pa so bile pri mlajših otrocih po pomembnosti bolj v ospredju pravice zaščite in preskrbljenosti. Za namene primerjave so se omejili na skupino 12-14-letnikov.«*

Preglednica 4: Pomembnost pravic doma

Vprašanja ocenjena kot najpomembnejša, v treh poglavitnih anketiranjih, zgornjih 5 vprašanj:

1992 – Pomembnost pravic doma Pravica do/da	2001 Pomembnost pravic doma Pravica do/da	2006 Pomembnost pravic doma Pravica do/da
... hrane obleke in bivališča.	... dobiš zdravniško pomoč, ko si bolan	... dobiš zdravniško pomoč ko si bolan
... v resnih težavah hitro dobiš pomoč	... si z ljudmi, ki jim je mar zate	... se imaš priložnost družiti s prijatelji
... dobiš zdravniško pomoč ko si	... se imaš priložnost družiti s	

bolan ... si zavarovan pred telesnimi poškodbami ... imaš možnost izraziti naklonjenost do drugih	prijatelji ... da imaš prostor in čas, ko si lahko sam brez nadlegovanja ... da dobiš dovolj pomoči pri učenju	... si z ljudmi, ki jim je mar zate ... da dobiš pojasnilo ocene v šoli ... da lahko vplivaš na odločitve, ki utegnejo vplivati na tvojo prihodnost ... da dobiš dovolj pomoči pri učenju
---	--	---

Vir: Pavlovič 2008b: 264.

Avtor ocenjuje, da so se v letu 2006 odgovori, ki se nanašajo na morebiten vpliv mladostnikov na lastno življenje, kot je »da dobiš pojasnilo ocen v šoli« in »da lahko vplivaš na odločitve, ki utegnejo vplivati na tvojo prihodnost«, uvrstila med pet najpomembnejših zato, ker so pokazatelji zgodnejšega socialnega zorenja trinajstletnikov v primerjavi s prejšnjim desetletjem (prav tam: 264). Morda pa kažejo tudi, da pravica na vplivanje na odločitve, ki utegnejo vplivati na njihovo prihodnost ni več tako samoumevna in da se za vpliv zelo zavzeto potegujejo odrasli neposredno ali preko države in njenih inštitucij.

Preglednica 5: Primerjava uveljavljenosti nekaterih otrokovih pravic v šoli

Trendi uveljavljenosti pravic v šolskem okolju. (učenci 12–14 let, Slovenija)

leto	M		
	2001	2003	2006
1. Pravična obravnava	2,86	2,79	2,73
2. Pozornost in usmerjanje	2,99	2,99	2,93
4. Čustvena varnost	2,82	2,74	2,70
5. Vplivanje na odločitve	3,12	3,09	3,16
6. Zadovoljstvo s hrano	2,66	2,63	2,58
7. Fizična varnost	2,85	2,68	2,70
8. Spoštovanje mnenja	2,61	2,62	2,55
10. Biti z ljudmi, ki skrbijo zate	3,07	3,03	2,99
11. Druženje s prijatelj	3,40	3,32	3,58
12. Prosti čas	2,47	2,57	2,57
18. Pomoč pri razvoju talentov in nadarjenost	2,57	2,50	2,72
19. Pomoč pri učenju	3,04	2,95	2,92
20. Vodenje pri ločevanju dobrega in zla	3,02	2,97	3,05
Postavka	3,21	3,12	3,19

Vir: Pavlovič, 2008b: 268.

Verjetno ni zanemarljivo, da najnižjo povprečno oceno dosega odgovor »spoštovanje mnenja«, čeprav me malo zmede, da je odgovor »vplivanje ne odločitve« dosegel drugo najvišjo povprečno oceno.

Pavlovič ocenjuje, da so nekatere povprečne ocene nižje. Za nižje povprečne ocene ocenjuje, da imajo morda skupno lastnost, oziroma, da na njih vplivajo podobni dejavniki. »Za odgovore: pravično obravnavanje, čustvena varnost, podpora razvoju sposobnosti in talentov – vprašanja pretežno nakazujejo, da se v letih tranzicije v šoli slabša komponenta skrbi za otroka, morda tudi zato, ker so ta leta prinesla veliko negotovosti, nejasnosti in konfliktna pričakovanja, ki se naslavljajo na učitelje.« (Pavlovič, 2008: 268)

2.10.5 Izbrani koncepti iz raziskave Mladina 2010

Primerjava podatkov raziskave Mladina 2000 in Mladina 2010 kažejo, da ni bilo velikih sprememb v hierarhiji oziroma razvrstitvi vrednot med mladimi. Večina vrednot je razvrščenih v istem vrstnem redu (glej str. 44). V raziskavi Mladina 2010 je za eno mesto višje uvrščena vrednota *red in stabilnost v družbi*, za dve mesti pa je zdrknila vrednota *ohranjanje tradicionalnih vrednot* (Musil in Lavrič, 2011: 421).

Tendenca glede svobode in »biti sam svoj gospodar« izstopa, kar nakazuje močno usidranega zahodnjaškega liberalizma in individualizma v Slovensko kulturo (Fištravec in Lavrič 2002; povz. po Musil in Lavrič, 2011: 420). V zadnjih raziskavah med študenti izstopajo tri vrednostne orientacije: individualizem (na primer: biti neodvisen in imeti zanesljivega partnerja), konvencionalnost (imeti urejeno družinsko življenje, spoštovanje državnih avtoritet, biti odgovoren, varnost kariere) in humanizem (požrtvovalnost, tolerantnost, kreativnost in socialna občutljivost in ekologija) (Fištravec 2005: 70).

Podatke o odnosu mladih do globalizacije podaja Rudi Klajnšek (2011: 399) in navaja, da slovenska mladina v povprečju povezuje globalizacijo bolj pogosto z ekonomsko rastjo in redkeje z drugimi nematerialnimi kategorijami, kot so mir, demokracija, kulturna raznolikost in mobilnost. To je najpomembnejši razlog, da je povprečni nivo strinjanja z idejo, da je globalizacija pozitivna – 57,3 % v Sloveniji, v primerjavi s 67,6 % strinjanjem v Nemčiji.

Tendenca zmanjševanja pomembnosti glavnih socialnih tematik (na primer politike) in spontano naraščanje osebnih tem (na primer zdravje, družina in prijateljstvo) se med slovensko mladino nadaljuje. Interesi mladih ljudi so osredinjeni na vsakodnevne teme, ki imajo neposreden vpliv na vsakodnevno življenje. *»Individualizem in tekmovalnost postajata vse bolj pomembni strategiji pri spoprijemanju z negotovo prihodnostjo in spremenljivimi socialnimi pogoji, v katerih mladi živijo.«* (Musil in Lavrič, 2011: 445)

3 EMPIRIČNI DEL

3.1 Raziskovalni problem in namen raziskave

Razumevanje otrokovih pravic v sodobnih družbenih razmerah se zdi kot nekaj, o čemer je bilo že vse povedano in večina javnosti pri tem pomisli na otroke, ki so dobro preskrbljeni, ki živijo v solidnih družinskih razmerah, nekateri pa celo na razvajene otroke. O otrokovih pravicah tako v pravnem pomenu kakor tudi o psiholoških pravicah je bilo že veliko povedanega, vendar se mi zdi, da pojem ni pravilno razumljen. Šumi nastajajo tako v splošni javnosti kakor v šoli kot inštituciji in med učitelji, pri starših in ne nazadnje tudi med otroki.

Evropska komisija je v zadnjih desetih letih ponovno odprla debato o pravicah otrok. Zdi se, da moramo ta problem ponovno izpostaviti javni debati, strokovni javnosti in vsem ljudem, ker so se v zadnjih nekaj letih zgodile spremembe, ki problematiko nespoštovanja otrokovih pravic postavljajo v ospredje. Migracije v EU, migracije znotraj EU, recesija in druge posledice globalizacije so rodile nove ogrožene skupine otrok in posamezne otroke, ki so se znašli na robu družbene vključenosti in na robu pravnih sistemov. Problem »nevidnih otrok«, ki so brez dokumentov, brez državljanstva in brez osnovnih pravic.

Pojavljajo se nove problematike, hkrati pa se srečujemo tudi z nekaterimi, ki so kot »breme« družbe, ki ga naš šolski in družbeni sistem vleče s seboj še iz časov pred osamosvojitvijo Slovenije in vključitvijo EU. Tudi pri nas so ogrožene skupine otrok, ki jim niti sistem niti šola niti starši ne zagotavljajo otrokovih pravic, ki naj bi bile zajamčene s Konvencijo o otrokovih pravicah, ki je bila podpisana skoraj s strani vseh držav sveta. Avtorji ugotavljajo, da slovenska šola morda ni tako enakopravna kot zglada, da zaposleni v šoli ne razumejo v celoti, kaj pravzaprav pomenijo otrokove pravice, da vse pravice niso upoštevane, da učitelji ne spoštujejo otrokovih pravic pri vseh učencih ali dijakih enako, da morda vse rešitve glede integracije niso najboljše, da učitelji različno obravnavajo učence z različnimi posebnimi potrebami, in podobno.

Pomemben se zdi, vidik, kako otroci dojemajo kršenje otrokovih pravic. Otroci so namreč vpleteni v to problematiko osebno ali pa so lahko vpleteni njihovi vrstniki, zato je pogled na problem z njihovega zornega kota zelo dragocen. Preko njih se zrcali, kakšno je splošno vzdušje glede teh pravic v družbi. Želela bi spoznati, kako sami doživljajo svoje možnosti

znotraj pravno zajamčenih pravic, ali jih uveljavljalo, zakaj, kje in kako? Želela bi izvedeti, ali so otroci oziroma mladostniki senzibilni na morebitno kršenje pravic pri sebi in kako doživljajo kršenje pravic pri svojih vrstnikih? Njihov pogled, kako morda izboljšati položaj otrok, katerim so kršene pravice, morda pomeni okno za pripravo strategij za izboljšanje stanja. Takšne informacije o stanju so najboljša iztočnica glede reagiranja v smislu večje pravičnosti in človečnosti družbe.

3.2 Raziskovalna vprašanja

V empiričnem delu naloge sem poskušala odgovoriti na navedena raziskovalna vprašanja.

1. Kako je biti otrok v Sloveniji? Katere so dobre in katere so slabše strani otroštva?
2. Katere osebe in inštitucije mladostniki prepoznavajo kot tiste, ki neposredno vplivajo nanje in zakaj?
3. Kaj mladostniki razumejo kot človekove pravice oziroma otrokove pravice?
4. V kolikšni meri so zahteve mladostnikov upoštevane in kaj le-ti menijo o tem? Katere bi morali upoštevati?
5. Kako dojemajo mladostniki v Sloveniji upoštevanje svojih pravic v primerjavi z otroci v drugih delih EU in v svetu?
6. Kateri so ovire pri zadovoljevanju pravic oziroma za koga otroci menijo, da jim krati pravice?
7. Kateri so po njihovem mnenju ogroženi otroci, oziroma kateri otroci so bolj izpostavljeni kratenju pravic? Katere skupine so bolj ogrožene?
8. Kdo se ukvarja s kratenjem pravic? Na katere inštitucije, službe ali posameznike bi se v primeru kratenja pravic lahko obrnili? Kaj lahko sami ukrenejo glede kratenja pravic?
9. Predlogi za izboljšanje položaja otrok.

3.3 Postopek raziskovanja

Navajam postopke, s pomočjo katerih sem izvedla empirični del naloge. Nekateri so se odvijali istočasno.

- Glede na to da se tema »otrokove pravice« nanaša ne otroke, je smiselno, da o njej spregovorijo otroci sami, da dobimo uvid, kako te vsebine razumejo sami.
- Primerna metoda za podrobno preučevanje vsebin je fokusna skupinska diskusija (FGD).
- Na osnovi Izhodišč za razgovor (FGD) podjetja TNS Opinion o otrokovih pravicah smo le-ta prilagodili vsebinam, ki so nas zanimala, in slovenskim razmeram.
- Poiskali smo literaturo na to temo in pripravili teoretična izhodišča.
- Izbrala sem različne kraje, ki bi lahko odgovarjali zastavljeni opredelitvi vzorca (urbano, suburbano in ruralno okolje).
- S pomočjo prijateljev, znancev in podjetja RM Plus, d. o. o., smo izvedli rekrutacijo na osnovi presejalnega vprašalnika. Potek rekrutacije:
 - S pomočjo znancev, prijateljev in sodelavcev smo glede na opredelitev posamezne skupine poiskali primerne sogovornike.
 - Potencialnim sogovornikom smo razdelili vabila na razgovor, ki so ga pokazali staršem. Včasih smo jih poiskali preko njihovih staršev. V teh primerih smo vprašalnike za udeležence dali staršem. V nadaljevanju smo si pomagali z znanci otrok in znanci staršev, da smo povabili predvideno število otrok (metoda snežne kroglice). Starši mladostnikov so bili obveščeni o udeležbi mladostnikov na razgovoru. Strinjanje z udeležbo so potrdili osebno ali preko telefonskega razgovora z osebami, ki smo skrbele za rekrutacijo.
 - Mladi sogovorniki so imeli pred prihodom na razgovor nalogo, da izpolnijo kratke vprašalnike, v katere so zapisali pet stvari, zaradi katerih je super biti otrok, in pet stvari, zaradi katerih je danes slabo biti otrok. Vprašanja so služila temu, da smo preverili pripravljenost govoriti o takšnih temah in hkrati pokazali neko resnost. Nekateri so vprašalnik pozabili izpolniti, drugi so ga izpolnili tik pred začetkom skupinskih diskusij, ostali pa ga sploh niso izpolnili. Glede na to da je pri samoizpolnjevanju vprašalnikov lahko sodelovala tudi tretja oseba, na primer starši ali pa so ga morda izpolnjevali

skupaj, sem se odločila, da teh odgovorov ne bom vrednotila, ampak sem jih obravnavala zgolj kot stimulativen material, kot iztočnico za skupinski razgovor.

- V vsakem kraju smo poiskali in rezervirali primeren prostor za izvedbo razgovorov.
 - Dan pred izvedbo razgovora smo še enkrat preverili udeležbo. S tem smo si zagotovili večjo stopnjo odziva na povabilo.
-
- Mladostniki so v zahvalo za sodelovanje prejeli darilni bon za trgovinski center ali trgovinsko verigo. Stroške je plačalo podjetje RM Plus, d. o. o.
 - FGD so avdio-video posnete.
 - Zbrane podatke sem analizirala.

3.4 Raziskovalna metodologija - opis metode

Za začetek razmišljanje o kvantitativnih in kvalitativnih metodah, ki da izraža Neuman, L.W. (2006: 13 -14): *»Obe metodi sta znanstveni, med seboj se bistveno razlikujeta, obe imata svoje močne strani in svoje omejitve, vsaka ima klasične raziskave in področja, kjer so bili pridobljeni izjemni in zavidljivi vpogledi v življenje družbe.«*

»Čeprav so raziskovalci, predvsem iz antropologije in sociologije, uporabljali pristop, ki ga danes imenujemo kvalitativno raziskovanje, že stoletja prej, se je izraz kvalitativna raziskava pojavil šele konec šestdesetih let prejšnjega stoletja.« (Vogrinc, 2008: 32) Pomembna za razvoj in umestitev kvalitativnega raziskovanja je tako imenovana čikaška šola, ki označuje skupino sociologov, ki so v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletje poučevali in delovali na oddelku za sociologijo Univerze v Chicagu v ZDA. Ti strokovnjaki (na primer Thomas, W.I.; Park, R.; Anderson, N.; Znaniecki, F.; Wirth, I.; Cressey, P.; Shaw, C. in drugi) so s svojim delom postali »klasika« sociološke literature, njihova teoretična in empirična dognanja pomenijo temelj kvalitativnega raziskovanja (prav tam: 34). Kvalitativno raziskovanje se je z različnim tempom razvijalo tudi v Evropi, od 19. stoletja naprej. Tudi v Sloveniji imamo strokovnjake, pionirje na področju kvalitativnega raziskovanja, kot so Stritih, B.; Adam, F.; Mesec, B. in drugi. Na področju vzgoje in izobraževanja se je v preteklosti o kvalitativnem

raziskovanju govorilo in pisalo predvsem v povezavi z akcijskim raziskovanjem, predvsem v osemdesetih letih. V devetdesetih letih 20. stoletja in začetku 21. stoletja je bilo nekaj objav in tudi srečanj na temo kvalitativnega raziskovanja in sodobnih tokov v teh metodah in analizah (Vogrinc, 2008). Metoda, na katero se bomo osredotočili, je novejša in predstavlja le droben segment kvalitativnega raziskovanja ter je tesno povezana z javnomnenjskim in marketinškim raziskovanjem. Osredotočili se bomo na metodo fokusne skupinske diskusije, kjer je tehnika zbiranja podatkov delno strukturiran skupinski razgovor.

Zakaj in kako se je razvilo kvalitativno raziskovanje za potrebe javnomnenjskih in marketinških raziskav? V dvajsetih letih 20. stoletja so ugotovili, da pri marketinških raziskavah pri vsebinah, ki so v neposredni povezavi z osebnostjo in sliko oziroma predstavo o posamezniku, ljudje pogosto izberejo odgovore, s katerimi se poskušajo predstaviti v najboljši luči. Ugotovljeno je bilo, da se intervjuvanci med anketiranjem poskušajo izogniti zadregam ali ponižanjem. Pogosto želijo prikriti svoj dejanski družbeni status dajejo odgovore, ki bi jih za nek (socialni, ekonomski ali izobrazbeni, dodala A.M.K.) status pričakovali. Te zgodnje probleme v vzorcih odgovarjanja je v Evropi zaznal znanstvenik s področja socialnega dela, ki je raziskoval tako na marketinškem kot sociološkem področju. Delo Paula Lazarsfelda in Herte Herzog na Dunaju med leti 1928 in 1930 je vzpodbudilo za obravnavo takšnih vzorcev odgovarjanja. Znanstvenika sta pri svojih zgodnjih študijah ugotovila, da *»Dunajčani želijo, da bi jih imeli za čiste, urejene in spoštovanja vredne.«* (Schlakman, 1989: 15) Posledično so v svojih odgovorih precenili pogostost pranja perila in uporabo čistilnih sredstev. Odločila sta se, da je za približanje resnici bolje uporabiti bolj posredne metode raziskovanja. To se nanaša na *»indirektne metode«* spraševanja. Ugotovila sta, da so takšne metode bolj občutljive in dajejo boljše možnosti razumevanja tega, kar ljudje so in kaj pravzaprav počnejo. Prvi formalni začetek takšnega kvalitativnega raziskovanja lahko pripišemo njunim začetkom na Dunaju (prav tam).

Robsonova (1989) navaja, da je najboljša definicija kvalitativnega raziskovanja, da odgovarja na vprašanje *»zakaj«*. Skozi svojo značilno fleksibilnostjo, podrobnim in neposrednim pristopom omogoča razlage in razumevanje uporabnika kot posameznika. Kvalitativna raziskava je raziskava na majhnem vzorcu, kjer en moderator podrobno sprašuje potrošnike na nestrukturiran (polstrukturiran) način o uporabi, stališčih, predstavah, občutkih, vrednostih, prepričanjih in motivih, povezanih z določenim tržiščem. Skozi ta postopek intervjuja poskušamo razložiti posameznikovo vedenje v okviru, ki se nanaša na psihologijo in socialno

vedenje. Veliko kvalitativnega raziskovanja v Veliki Britaniji je izvedenega s pomočjo skupinskih razgovorov. Mnogim se zdi, da so skupinske diskusije malo več kot običajen način zbiranja mnenj več kot ene osebe naenkrat, vendar je to le polovica resnice. Skupinsko vedenje se razlikuje od vedenja posameznika, razlikuje pa se tudi glede na velikost skupine. *»Skupna zavzame svoje življenje in vpliva nazaj na posameznika. Kar je v skupini povedano, vpliva na udeležence. Zaradi tega je skupinska diskusija tako čudovito sredstvo, da izzove posameznikove načine razmišljanja. Skupinske diskusije so priložnost za opazovanje izmenjave idej na dinamičen način in za ustvarjanje hipotetičnih modelov, kako ljudje razmišljajo.«* (Robson, 1989: 24-25) Fokusna skupina je posebna tehnika v kvalitativnem raziskovanju, pri kateri so ljudje neformalno intervjuvani znotraj fokusne skupinske diskusije. Raziskave tega tipa so bile v izjemnem porastu v zadnjih dvajsetih letih (objavljeno 2006). Pri tej metodi raziskovalec zbere 6-12 ljudi in trajajo po navadi 90 minut. Moderator je usposobljen, da jih vodi nedirektivno, spodbuja, da udeleženci svobodno in enakovredno sodelujejo pri debati (na primer, da ne dovoli, da bi en posameznik dominiral v diskusiji). Skupine morajo biti homogene, vendar niso sestavljene iz skupine prijateljev ali sorodnikov. V tipičnih situacijah raziskovalec izvede štiri do šest ločenih skupinskih diskusij. Vsebine lahko zajemajo javna mnenja (npr. odnosi med rasami, kakovost delovnih pogojev), vedenje posameznika (npr. odnos do AIDS-a, novi izdelki (npr. kosmiči za zajtrk) ali politična stališča. Raziskovalci pogosto kombinirajo fokusne skupinske diskusije s kvantativnimi raziskavami (Neuman, 2006: 412).

Standardna norma glede velikosti skupin, ki se je razvila v Veliki Britaniji je osem sogovornikov, in jo uporabljajo v večini skupin in miniskupin s pet do šest sogovorniki; v primeru skupine zgodnjih najstnikov, pogovorov o občutljivih temah, takrat, ko je potrebno raziskati posameznikovo vedenje zelo podrobno, vendar še zmeraj v okviru skupinskih diskusij (Robson, 1989: 24-25). Neuman (2006: 412) navaja, da fokusne skupinske diskusije po navadi vključujejo od 6 do 12 sogovornikov, standardna dolžina pa je 90 minut. Tudi Blaž Mesec (1998: 82-83), psiholog, prvi strokovnjak v Sloveniji, ki se je lotil natančnih opredelitev in napotkov za kvalitativno raziskovanje, omenja skupinske pogovore kot metodo kvalitativnega raziskovanja, imenuje jih skupinski pogovor ali skupinska razprava in jih pojasnjuje kot nestrukturiran način spraševanja v skupinski situaciji. Do razprave pride na pobudo raziskovalca. Omenja dve možnosti: skupine, ki so naravne in obstajajo neodvisno od raziskave, in skupine, ki so sestavljene prav zaradi raziskave. Umetne oziroma sestavljene skupine so po njegovem lahko recimo poznavalci nekega vprašanja (izvedeniška skupina),

skupina vodij prostovoljnih organizacij ipd. Ne omenja, da so te skupine lahko tudi splošna javnost, če govorimo o splošnih temah. Nadaljuje, da skupinski pogovor oziroma skupinska razprava poteka tako, »da raziskovalec razloži namen sestanka, pove, kaj ga zanima, navede nekaj tem in vprašanj, o katerih naj bi se pogovarjali; nato pa usmerja dogajanje tako, da se med člani skupine razvije čim bolj vsebinsko bogat pogovor o navedenih temah. To doseže s pozornim, z razumevajočim in s sprejemajočim poslušanjem in s spretnim, nevsiljivim spraševanjem.« (Mesec, 1998: 83) Pri tem bi dodala, da je nujno, da spraševalec ali moderator, kot ga imenujejo drugi, pojasni metodo razgovora in tudi delno najavi vsebino, vendar ni nujno, da jo napove podrobno. Včasih je za pridobitev širine podatkov najboljša postopno pomikanje od točke do točke, da dobimo bolj temeljit uvid. Po drugi strani pa je velikokrat najbolje, da pustimo skupino, da debatira o neki temi, ki bi podrobneje prišla na vrsto kasneje, če je razgovor bogat z informacijami in živahen.

Bistvo vsakega kvalitativnega projekta je faza zbiranje podatkov. Pri intervjuju (skupinski diskusiji) je možnost poslušati, opazovati, prosto spraševati in v luči povedanega interpretirati posameznikovo vedenje v kontekstu preučevane vsebine. »Moč oziroma šibkost kvalitativnega raziskovanja se skriva v sposobnostih intervjuvanja in interpretiranja raziskovalca.« (Robson, 1989: 26) Konvencionalna vloga moderatorja (tistega, ki vodi skupinski razgovor) je pasivna - spodbujanje skupinskih interakcij, vendar ne sodeluje več kot je nujno potrebno (model muhe na steni – preprosto v naj samo bo skupini) (prav tam).

Ne gleda na to ali ima moderator jasno idejo o razsežnosti podatkov in hipoteze za oblikovanje izhodišč za razgovor, bodo dobljene informacije večdimenzionalne in v svojem kontekstu nestrukturirane (prav tam). Interpretacija pomeni pripis pomena oziroma skladnosti. Kvantitativne raziskave izražajo pomen z uporabo števil (naprimer odstotke ali statistične koeficiente), raziskovalec pa sporoči, kako so povezane s hipotezami. Poročila kvalitativnih raziskav zelo redko vključujejo preglednice s številkami. Edini grafični prikazi podatkov so zemljevidi, fotografije ali diagrami, ki prikazujejo, kako so ideje povezane. Raziskovalec povezuje podatke glede na to, o čem je tekla diskusija. Podatki so v obliki besed, vključno z dobesednimi navedbami in opisi določenih dogodkov. Prvi korak pri kvalitativni interpretaciji je **interpretacija prvega reda**, pomeni razumeti, kaj pomeni izraženo za ljudi, ki so nekaj izrazili, oziroma smo jih preučevali. Temu sledi **interpretacija drugega reda** iz zornega kota raziskovalca, s pomočjo katere poskuša razumeti skladnost oziroma smiselnost povedanega. Ker se mnenja oblikujejo znotraj številnih mnenj in »toka vedenja«, jih je potrebno

obravnavati znotraj konteksta. Večina raziskovalcev, ki se strogo držijo tega pristopa k interpretaciji, zaključijo pri drugem redu interpretiranja. To pomeni takrat, ko dojamejo pomen, kakršnega imajo aktivnosti (dejanja) za ljudi, ki so jih preučevali. Nekateri pa se pri interpretaciji pomaknejo širše, na **tretji nivo interpretiranja**, kjer raziskovalec pripiše zbranemu splošni teoretični pomen (Neuman, 2006: 160).

Blaž Mesec (1998: 103) navaja 6 korakov pri kvalitativni analizi: (1) urejanje gradiva, (2) določitev enot kodiranja, (3) odprto kodiranje, (4) izbor in definiranje relevantnih pojmov in kategorij, (5) odnosno kodiranje in (6) oblikovanje končne teoretične formulacije.

»Raziskovalci pri svojem delu uporabljajo različne metode analize. Pri analizi kvalitativnih podatkov so uporabljene tehnike kodiranja, zapisovanja opomb in iskanja razlogov, ki jih večina kvalitativnih raziskovalcev uporablja do neke mere v kombinacijami z bolj specifičnim strategijami.« (Neuman, 2006: 467)

3.5 Opis vzorca

Vzorec je bil strukturiran glede na več vidikov. Lahko ga opredelimo kot kvotni vzorec. Podrobno ga opisujem v nadaljevanju.

- V raziskavo smo vključili 6 skupin mladostnikov.
- Starost 15–17 let je tista, ko so mladostniki na prelomnici, v prvih letnikih srednje šole. Predvidevala sem, da bi o vsebinah verjetno že znali pripovedovati artikulirano.
- Želeli smo zajeti mladostnike iz mestnega okolja, primestnega okolja in iz vaškega okolja. Glede na to da različna okolja ponujajo različne življenjske možnosti, in s tem izkušnje, se je zdela delitev smiselna. Zanimale so nas morebitne razlike glede na vrsto okolja.
- Želeli smo zajeti več regij, da bi zajeli raznolikost.
- Skupine so bile strukturirane tudi glede na ekonomski status udeležencev.
- Ker je predvidena starost takšna, da lahko v skupinah, ki so sestavljene iz fantov in deklet, povzroča napetosti in morda vpliva tudi na kakovost posredovanih informacij,

predvsem, če bo govora o osebnih ali intimnih izkušnjah, ki so vezane na spol, smo se odločili za homogene skupine glede na spol.

- Med potencialnimi udeleženci smo iskali tudi mladostnike s posebnimi potrebami in mladostnike priseljence ter mladostnike iz nižjih ekonomskih slojev, ki so lahko potencialno ogrožene skupine mladostnikov oziroma otrok.
- Da bi zadovoljili kriteriju homogenosti, mladostnikov iz nižjih ekonomskih slojev nismo vključili v skupino udeležencev z višjim ekonomskim statusom.
- Rekrutacija je bila izvedena s pomočjo metode »snežne krogle« (snow-ball).
- Pazili smo, da celotna skupina nikoli ni bila sestavljena iz skupine prijateljev, kar nosi s seboj posebno dinamiko in odnose, temveč da je glede tega mešana. Prevelika povezanost udeležencev lahko vpliva na vsebino. V manjših krajih je bilo ta kriteriju težje zadovoljiti, ker se mladostniki med seboj večinoma poznajo.

Preglednica 6: Struktura skupin in število udeležencev

številka skupine	starost	spol	ekonomski status	lokacija	datum izvedbe	Št. udel.
1	15-16	moški	srednji - višji	mestno MARIBOR	4. 3. 2010	8
2	16-17	ženski	mešano	primestno KLJUČAROVCI	5. 3. 2010	10
3	16-17	ženski	srednji - višji	mestno LJUBLJANA	8. 3. 2010	9
4	15-16	moški	srednji - nižji	primestno SMLEDNIK	3. 3. 2010	8
5	15-16	ženski	mešano	vaško CEROVEC	12. 3. 2010	8
6	16-17	moški	mešano	vaško CEROVEC	13.3.2010	6

Celotno število udeležencev je 49.

Kraj izvedbe diskusij je bil v gostinski lokal v Križevcih, v prostorih podjetja RM Plus, d. o. o. v Mariboru, na Gospodarski zbornici v Ljubljani in dveh osnovnih šolah (Smlednik in Cerovec). Razgovori so trajali približno 90 minut.

3.6 Vrednotenje podatkov

Raziskovalci vrednotijo podatke kvalitativnih raziskav na različne načine. Interpretiranje in vrednotenje podatkov je že del zbiranja podatkov, ki je dinamičen, spreminjajoč se proces. Raziskovalci pri svojem delu uporabljajo različne metode, kot razlaga Neuman (2006: 467): *»Analiza podatkov vključuje preizkušanje, sortiranje, kategoriziranje, vrednotenje, primerjavo, sintezo in razmišljanje o kodiranih podatkih, kakor tudi revizijo, ponovne preglede surovih in posnetih podatkov.«* Pri svojem delu sem podatke vrednotila s pomočjo procesov, ki jih navajam v nadaljevanju. Nekateri se med seboj časovno prepletajo in dopolnjujejo. Kodiranje ni bilo osnovna metoda analize, temveč le del, ker strogo kodiranje izloči bogato večdimenzionalnost zbranega gradiva.

V nadaljevanju navajam postopke, s pomočjo katerih sem analizirala oziroma vrednotila zbrane podatke.

- a) Označevanje zbranih podatkov, kar pomeni, da sem vsak posnetek označila z datumom in krajem izvedbe.
- b) Demografsko sortiranje podatkov
 - Po kraju, kar je osnova za ločitev mestnega, primestnega in vaškega okolja.
 - Označim, katere skupine so dekleta in katere fantje.
 - Na grobo označim soc-ekonomski status sogovornikov (podrobno je razvidno šele iz razgovora).
- c) Priprava dobesednih zapisov (transkriptov), predvsem za povezavo vsebine, ki je bila omenjena pri drugih poglavjih, za kontrolo in pomoč pri spominjanju ter uporabo dobesednih navedkov.
- d) Opredelitev poglavij, vsebinskih sklopov

Poglavja sem opredelila delno na osnovi raziskovalnih vprašanj, delno glede na izhodišča za razgovor in predvsem osnovi izraženih vsebin na razgovorih. Predstavljala naj bi vsebinsko celoto.

- e) Interpretacija podatkov (poslušanje in gledanje posnetkov, branje transkriptov)
- Za namene analize sem pregledovala sekvenco za sekvenco, vsak vsebinski sklop posebej. Po pregledu enega dela vsebine za eno skupino, nato naslednjo in tako naprej. Pogosto tudi dela posameznih poglavij. Ob tem izpisovanje vseh povedanih dejstev, vsebin ki se nanašajo na posamezne pomenske sklope (kodiranje). Pozornost tudi na neverbalno komunikacijo in morda »nepovedane« odgovore. Preverjanje s pomočjo spomina in transkriptov, pri katerih delih pogovora so bili podani odgovori ali deli odgovorov na vprašanja, ki so sestavni deli drugih poglavij. Vzorec kodiranja je podan v prilogi.
 - Predvsem pri gledanju posnetkov in s pomočjo uporabe transkriptov poskušati podoživeti ton, konotacijo posameznih izjav.
 - Identificiranje morebitnih vplivnih posameznikov (vključno z moderatorjem), ki so vplivali na izraženo vsebino ali pomen nekih dejstev. Pri umestitvi odgovorov upoštevati morebitne identificirane vplive.
 - Dobesedno izpisovanje bodisi pogostih bodisi ilustrativnih bodisi pomembnih izjav sogovornikov in označevanje le-teh s spolom in pripadnosti skupini.
 - Razmišljanje in iskanje nekih skupnih točk pri odgovorih, iskanje razlik v povezavi s spolom, urbanim/ruralnim okoljem, ekonomskim statusom in morda še katerimi drugimi značilnostmi, ki se pokažejo tekom rekrutacije, razgovora itd.
 - Umeščanje izjav v celotni kontekst odgovorov skupine in v kontekst posameznika.
 - Vračanje na posamezna poglavja in dodajanje navedkov, povzetkov, ugotovitev, ki so se porodila tekom pisanja analize.
 - Sprotno zapisovanje nekaterih ugotovitev, hipotez, predvidevanj na list papirja, ali v drug elektronski dokument, kar je lahko uporabno pri nekaterih delih analize ali pri končnem poročilu.
 - Ves čas se sprašujem, zakaj je posameznik izrazil, kar je izrazil, se za izraženim skriva še kaj več in kaj mi izraženo pravzaprav sporoča?

- Ves čas je prisotna avtorefleksija ali imam nadzor nad podatki ali sem nevtralna, ali se morda ne zanašam na svoj selektivni spomin ali na privlačen način izražanja ali osebnosti določenega sogovornika.
 - Z najvišje možne distance poskušati zajeti vsebine za analizo z dobrim vpogledom in najvišjo možno stopnjo objektivnosti.
 - Iskanje, ugotavljanje zakonitosti pri odgovorih v povezavi s katerimikoli značilnostmi sogovornikov in njihovimi odgovori.
- f) Priprava zaključkov na osnovi raziskovalnih vprašanj.

Zaključki se rojevajo že tekom pisanja poročila, kjer odkrivam, kar se zdi pomembno v kontekstu vsebine raziskave, pa tudi katere druge teme, ki so se izkazale za pomembne, pa sprva nisem predvidela.

3.7 Rezultati in interpretacija

Interpretacijo moramo razumeti v kontekstu širine možnih odgovorov na različne vsebinske sklope. Pomeni, da sem pri posameznih sklopih poskušala navesti vse številne različne odgovore, ki so se nanašali na opredeljene sklope. Različne odgovore sem uvrstila v skupino podobnih, ki sem jih pomensko poimenovala (pomenski sklop), kar lahko imenujem kodiranje. S pomočjo interpretacije dobimo uvid v širino razmišljanja te populacije, kakor tudi odgovore, zakaj neke vidike pojmujejo, razumejo in vrednotijo, kot so povedali. Skladno z množico različnih odgovorov sem zapisala povzetke pri posameznih sklopih. Za lažje razumevanje in ilustracijo sem dodajala dobesedne navedke, ki sem jih označila s skupino, kateri pripada posameznik, ki je izjavo podal, in s spolom. Dobesedni navedki so izbrani glede na njihovo izraznost. Poskušala sem podati tiste, ki dobro orišejo tudi način razmišljanja za neko mnenje ali stališče. Nekateri odgovori (navedki) so preprostejši in zato ne vsebujejo vseh teh komponent. Na mestih, kjer se mi je zdelo da neka skupina posameznikov pogosteje podaja nek odgovor, podobno razume neko vsebino ali nekaj podobno vrednoti, sem to izrazila. Ugotavljam, da naprimer v urbanem okolju ali v tej in tej skupini vidijo določeno vsebino na določen način.

V nekaterih delih interpretacije navajam dele razgovora. Takrat uporabljam za sogovornika oznako »R:«, za moderatorja pa »M:«.

3.7.1 Dobre stvari, če si danes otrok

Navajam vsebine oziroma skupke odgovorov uvrščenih v nek pomenski sklop. Večino vsebin so sogovorniki omenili v vseh skupinah.

➤ **Manjša odgovornost**

Ni potrebno hoditi v službo, ni potrebno plačevati položnic, ni potrebno skrbeti za zaslužek, za gospodinjstvo, za otroke in podobno. Otrokom je dovoljeno tudi, da so razvajeni oziroma da starši opravijo kaj namesto njih – jih razvajajo.

»Nimaš skrbi.« (fant, skupina 6)

“Nimamo obveznosti, tako kot starši. Ni stresa, takšnega, kot ga imajo oni. Nimamo nekih neodločljivih obveznosti.” (fant, skupina 1)

“Starši imajo službo, morajo bit 8 ur nujno v službi. Pa otroke imajo, pa za skrbet morajo za otroke. Mama mora kuhat in pospravljat po bajti.” (dekle, skupina 5)

»Če hočeš kam it, moraš vprašat za dovoljenje staršev. To je fino, ker so pol oni odgovorni in se ti ne rabiš več s tem ukvarjat. Lahko se sklicuješ na to, da so ti oni dovolili.« (dekle, skupina 5)

Ni treba plačevat položnic. (fant, skupina 4)

➤ **Veliko prostega časa**

Ni nujno, da pomagaš staršem, učiš se toliko, kot je nujno potrebno, več možnosti za šport, druženje s prijatelji, vrstniki, več možnosti za pohajkovanje, več možnosti za zabavo, neobvezna in spontana poraba prostega časa, več časa za hobije in podobno.

»Počitnice!« (fant, skupina 4)

»Ni treba it v službo.« (fant, skupina 4)

“Nimamo obveznosti, tako kot starši. Ni stresa, takšnega, kot ga imajo oni. Nimamo nekih neodločljivih obveznosti.” (fant, skupina 1)

»Otroci se lahko se tudi igramo.« (dekle, 3. skupina)

➤ **Dobiš žepnino, neke stvari, za katere ne rabiš sam zaslužiti denarja**

Spremljano z nasmehi pa tudi z grenkim dodatkom nekaterih, ki žepnine nimajo, eni zato, ker imajo starši omejena sredstva.

“Lahko staršem rečeš vse, kar si želiš, pa večino potem dobiš.” (dekle, skupina 2)

➤ **Dobiš štipendijo**

Dohodek je štipendija. Dodali so, da le-ta ni tako samoumevna. Pogojena je s šolskim uspehom.

➤ **Lahko virtualno potuješ po svetu (internet, GSM)**

Tehnika je na veliko višji stopnji razvoja, kot je bila v času odraščanja njihovih staršev. Mladi se bolj spoznajo na internet, bolje ga znajo uporabljati, več časa so na internetu.

➤ **Vse je bolj dosegljivo, skoraj povsod po svetu lahko prideš**

Drugače je kot nekoč, možnosti so boljše, kot so jih imeli starši. Standard je boljši, prometne povezave so boljše. Kot je povedala ena od sogovornic: *“Naši dedki in babice so o Kanadi nekaj slišali od nekoga li nekaj prebrali, danes pa si lahko privoščimo, da odletimo tja z letalom.”* Vedo, da je svet zelo povezan, da je postal manjši, omenili so tudi besedo globalizacija.

»Lahko kontaktiramo z ljudmi z drugih kontinentov in iz drugih držav.« (dekle, skupina 2)

➤ **Več je materialnih dobrin,**

Materialne dobrine so cenejše in zato bolj dostopne, kot so bile nekoč. To pomeni, da imajo otroci več oblačil, več igrač, več različnih dobrin.

»Vse je bolj hitro, hitreje se uresničijo neke želje, ki jih imaš.« (dekle, skupina 3)

»Otroci imajo več hrane in oblačil.« »Revni ne,« doda druga. (dekleta, skupina 2)

“Da nam je vse bolj dostopno, kot našim staršem in babicam, dedkom. Vse imamo bolj na dosegu. Ni več take kontrole.” (dekle, skupina 5)

➤ **Vsa vrata so še odprta**

Imajo še veliko možnosti za odločanje, katero izobraževanje bodo izbrali, kateri poklic bodo opravljali. Dovzetni so za novosti, hitreje se učijo. Ker imajo več časa, ki ga sproščeno porabijo, imajo tudi več možnosti za sklepanje novih poznanstev.

»Lahko si sam izbiraš poklic.« (dekleta, skupina 5)

»Veliko možnosti za izobraževanje.« Druga doda: »Težava pa je v tem, da ne veš, kaj bi izbral.« (dekleta, skupina 5)

“Dovoljene so sanje; lahko sanjaš o vsem.” (fant, skupina 6)

➤ **Da se lahko šolajo**

»Da se lahko šolamo.« (dekle, skupina 2)

V nekaterih skupinah so izpostavili, da je njihovo odraščanje in otroštvo drugačno, kot je bilo odraščanje njihovih staršev. Vzgoja je bolj liberalna, starši so bolj popustljivi, manj je tako fizičnega kaznovanja kot psihičnih pritiskov. Povedali so, da jih starši ne tepejo, od njih večinoma ne zahtevajo, da bi morali veliko pomagati v gospodinjstvu ali na splošno pri kakršnemkoli delu. Ne izkoriščajo jih za delo. Redki so molčali. Vsi mladostniki ne pomagajo oziroma ne delajo doma enako veliko. Nekateri so zelo angažirani pri delu v gospodinjstvu. Tega ne razumejo kot izkoriščanje, temveč kot nekaj samoumevnega, da pač vsak v gospodinjstvu pomaga po svojih močeh.

Večina se zaveda, da se položaj otroka z leti spreminja. Ugotavljajo, da je biti otrok v današnjem času drugače, kot je bilo v času njihovih staršev in še bolj različno od časa njihovih dedkov.

Ugotavljajo tudi, da je različno biti otrok pri nas in nekje daleč drugje, predvsem na drugih celinah kot na primer v Aziji in Afriki.

Glede na ekonomsko socialno ozadje sodelujočih lahko povzamem še, da so bolj sproščeno o otroštvu pripovedovali kakor tudi naštevati pozitivne vidike otroštva, tisti mladostniki, za katere se zdi, da imajo boljše ekonomsko ozadje kakor tudi odnose doma.

3.7.2 Slabe strani otroštva danes

Podobno kot velja za pozitivne so se tudi negativni vidiki otroštva večinoma ponavljali iz skupine v skupino.

➤ **Kontrola staršev, pritisk staršev in odvisnost od njih**

Otroci so odvisni od staršev glede svojih dejavnosti. Glede veliko stvari morajo vprašati za dovoljenje. Večina navaja, da starši sicer največkrat privolijo v njihove zahteve, vendar vseeno čutijo, da je končna beseda staršev. Enim je to bolj, drugim manj všeč.

»Starši silijo, da moraš nekaj narediti.« (fant, skupina 6)

»Preveč je učenja, preveč zahtevajo od nas.« (dekle, skupina 2)

»Odvisni smo od njih.« (fant, skupina 4)

»Pa tudi, ko hočeš narediti katerokoli stvar, moraš vprašat starše za dovoljenje. Če si hočeš narediti "pearcing" in si pod 18 let star, ti morajo dovoliti.« (dekle, skupina 2)

➤ **Šola**

Šola je ena od obveznosti, ki so tako pozitivne kot negativne. Negativno pri šolski obveznosti je, da morajo opraviti stvari zmeraj v pričakovanem roku. Nekatere stvari so odvisne od učiteljeve samovolje, spet druge od šolskega sistema. Veliko mladih, predvsem boljših učencev, je izrazilo, da je šola preveč zahtevna. To pomeni, da jim nalaga preveč obveznosti. Ocenjujejo, da morajo za učenje porabiti preveč prostega časa. Odgovorni za to so tako slabi učitelji, ki ne znajo podajati snovi tako, da bi jo razumeli, ali pa tudi ne utrjujejo znanja na primeren način ali dovolj pogosto. Po drugi strani nekateri krivijo šolski sistem. Veliko jih ocenjuje, da so snovi oziroma količine znanja, ki ga morajo dosežati, preobsežne.

»Preveč učenja.« (dekleta, skupina 3)

➤ **Priprave na sprejemanje večje odgovornosti**

Mladina je velikokrat na razpotjih. Sprejemati morajo pomembne, morda tudi dokončne rešitve, izbrati morajo izobrazbo, smer oziroma poklicno usmeritev. To je v času brezštevilnih možnosti za nekatere težko.

»Sprejemanje pomembnih odločitev – da ne zavoziš že zdaj.« (fantje, skupina 1)

➤ **Bolj senzibilni, bolj naivni, nezreli**

Otroci so še neizkušeni. Izkušnje še pridobivajo, še se učijo. Zaradi tega so bolj ranljivi, bolj izpostavljeni razočaranjem in tudi temu, da se jim zgodi kaj negativnega. Nekateri so nagnjeni tudi k depresiji zaradi razočaranj, je povedala ena od sodelujočih. Preveč kontrole in protekcionalizma doma oziroma pri vzgoji lahko pripomore k nesamostojnosti. Po drugi stran preveč dopuščajoča vzgoja lahko postavlja pred otroka preveliko odgovornost in ne daje

dovolj varnega okvirja, ki bi olajšal odločanje. Preveč dopuščajoča vzgoja otroka zmeraj znova postavljal v dilemo za vsako dejanje, vse odgovornosti so preložene nanj. Menijo, da so zaradi naivnosti lažja tarča oglaševalcev, kakor tudi zlorab preko interneta.

»Ker si še mlad, se včasih ne odločiš najbolj prav.« (fant, skupina 4)

»Neizkušnost za življenje.« (dekle, skupina 2)

»Bolj smo čustveni pa smo te bolj izpostavljeni depresijam.« (dekle, skupina 2)

➤ **Ne morejo in smejo voziti avtomobila**

Je bile eden od pogosteje omenjenih slabih strani otroštva. Omenili so jo v vseh skupinah. Nekateri so dodali, da lahko delajo izpit že pri 16. letih.

»Ne moreš delat izpita za avto« (fant, skupina 4)

➤ **Prepovedane so nekatere stvari**

V vseh skupinah so našli nekaj stvari, ki so prepovedane do 18. leta: **alkohol v gostinskih lokalih, nakup tobaka, obisk diskotek, pearcing, tetovaža** in podobno. Večina "na glas" meni, da je v redu, da takšne omejitve obstajajo, vsi pa ne mislijo enako. Imeli smo tudi udeleženca, ki ga "moti", da je alkohol prepovedan, pa tudi precej mladostnikov, ki komaj čakajo, da bodo 18, da bodo lahko šli v diskoteko. Povedali so, da v vseh gostinskih lokalih niso dosledni. Ponekod lahko dobijo alkohol in ga javno popijejo, ponekod ga lahko kupijo, vendar se morajo skriti, ko ga pijejo. Po 22.00 otroci več ne bi smeli biti na javnih mestih brez spremstva odraslih, je povedal eden od sogovornikov.

»Starši, učitelji, vsi nam ukazujejo.« (fant, skupina 6)

»Alkohola ne smeš pit na javnem mestu. Če ga hočeš pit se moraš skrivat.« (fant, skupina 6)

»Ne smemo v diskoteko k'r nismo polnoletni.« (fant, skupina 4)

»Ni prijetno, ker ne moremo priti v diskoteke. Ni vstopa. Kje pa naj mladina uživa?« (dekle, 2. skupina)

➤ **Ne morejo se zaposliti**

Ker še niso stari 18 let, se ne morejo redno zaposliti in imeti rednega dohodka. Sicer ni bilo nobenega udeleženca, ki bi mu to predstavljalo osebni problem, vendar je dejstvo.

»Ne moreš se redno zaposlit do 18. leta.« (fantje, skupina 4)

➤ **Odrasli mladih ne jemljejo dovolj resno**

Nekateri opažajo, da jih odrasli ne obravnavajo primerno, da jih ne jemljejo resno ali da jim ne verjamejo. Večina opaža, da odrasli z leti vseeno vedno bolj upoštevajo njihovo mnenje. Problemov mladih vsi odrasli ne jemljejo dovolj resno.

➤ **Uporaba interneta**

Informacijska doba je prinesla tudi pomanjkljivosti. Mladi ocenjujejo, da zaradi interneta in drugih možnosti, ki jih računalnik omogoča, mladi porabijo več časa za računalnikom, kot bi bilo treba. Uporaba tega medija povzroča, da se mladi družijo manj, kot bi se sicer. Podobno velja verjetno tudi za mobilne telefone, vendar tega spontano niso omenili. Predvsem dekleta so povedala, da porabijo pred računalnikom manj časa, kot so ga pred letom ali več. Zgleda, kot da se uporaba računalnika pri dekletih po vpisu v srednjo šolo zmanjša. Omenili so tudi zasvojenost z internetom in računalnikom.

»Nimamo več osebnega stika s prijatelji. Zdaj je FACEBOOK, pa to.« (dekle, skupina 2)

»Zdaj več ne tolko, ker ni več tolko časa, se moraš učiti.« (dekle, skupina 2)

»Vsak drugi mladostnik preživi na računalniku več časa kot je treba.« (fant, skupina 1)

➤ **Izpostavljenost zlorabam**

Živeti v sodobnem času pomeni biti tudi izpostavljen **skušnjavi zasvojenosti** oziroma zlorabe različnih stvari. Omenili so: **alkohol, drogo, cigarete, pa tudi telefon, televizijo in računalnik**. Menijo, da so otroci oziroma mladostniki bolj izpostavljeni tem skušnjavam. Tisti, ki menijo tako, pogosto navedejo kot razlog neizkušenost oziroma naivnost. Omenili so tudi, da so zaradi naivnosti in načina uporabe na primer interneta tarča oglaševalcev, ki z lahkoto izkoriščajo njihovo naivnost.

»Ali pa, da si izkoriščan s strani medijev. Ker si kot otrok bolj lahka tarča, da te reklama pritegne. Pa preko interneta te tudi lažje dosežejo.« (dekle, skupina 3)

»Če si nesamostojen, te lahko pritegne slaba družba.« (fant, skupina 1)

Ena od sogovornic je omenila, da so mladi bolj izpostavljeni nekaterim nevarnostim, ki jim odrasli niso tako izrazito; omenila je spolne in materialne zlorabe.

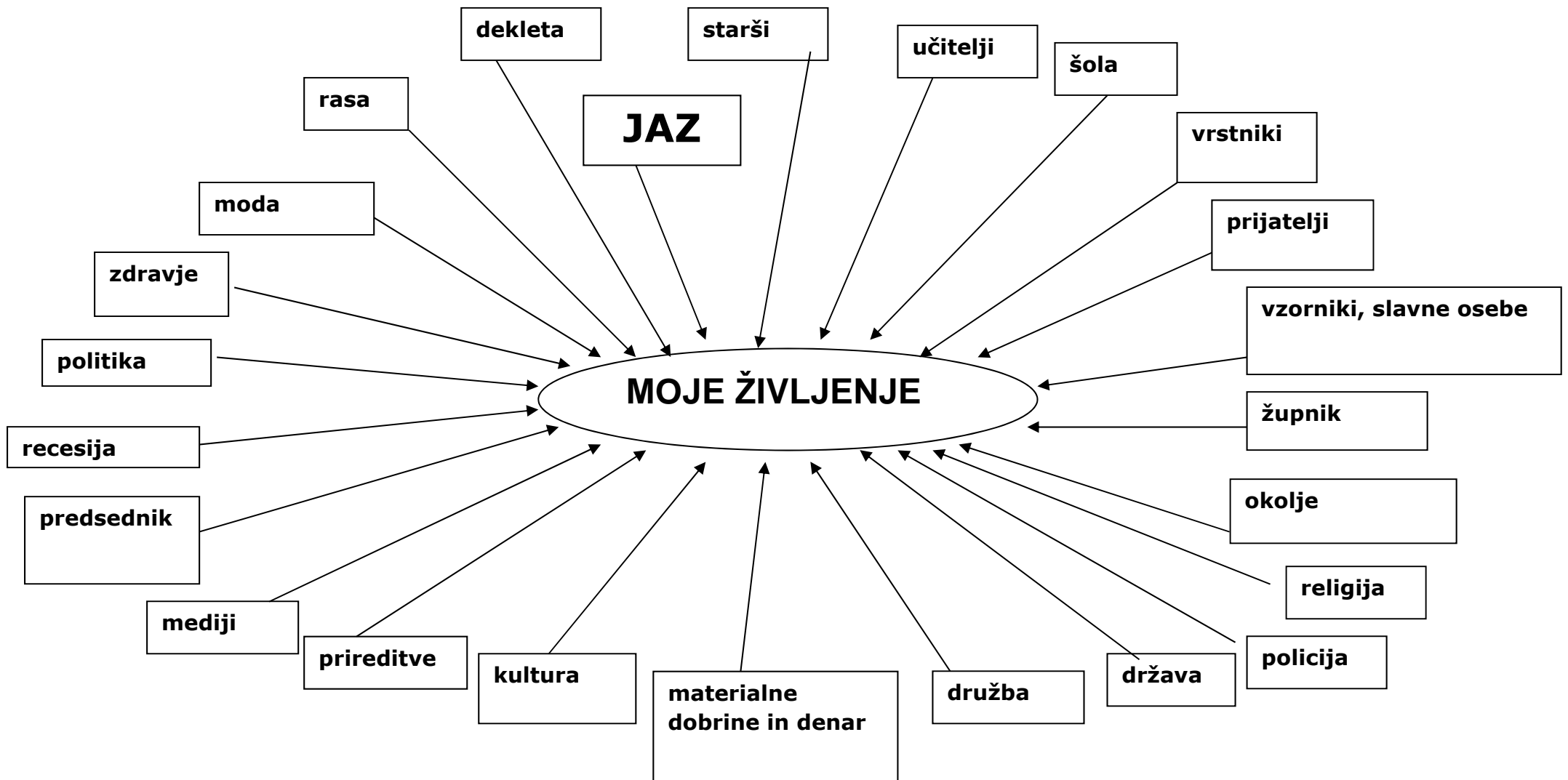
»Izpostavljenost enim zlorabam ... ne vem ... enim spolnim, pa pač materialnim. Izpostavljeni smo temu, da lahko pridemo lažje do kakšne droge, pijače alkoholne. (dekle, skupina 2)

Materialnim da ti recimo ... ne vem ... babica al pa dedek nek denar nekam nalagata, potem pa ti lahko starši to vzamejo, ampak je to pač za tebe. A ne?« (dekle, skupina 3)

3.7.3 Kdo in kaj ima vpliv na otroke?

V poglavju navajam, katere osebe, inštitucije in druge dejavnike mladostniki razumejo kot tiste, ki imajo vpliv na njih. Za vsakega od vplivov smo se pogovarjali na kašen način vpliva. V vsaki skupini smo izdelali diagram v katerega smo vpisali vse osebe ali druge dejavnike, ki vplivajo na njih. V naslednjem diagramu so združeni dejavniki, ki so jih navedli v vseh skupinah skupaj.

Diagram 1: Vpliv na otroke

➤ **Starši**

Starši so bili skoraj zmeraj omenjeni kot prvi, kar lahko razumemo tudi kot dokaz, da imajo največji vpliv. Vpliv staršev je lahko tudi nezaželen, vendar ga ocenjujejo večinoma pozitivno. Starši po mnenju nekaterih vplivajo na njihova življenja predvsem z omejevanjem. Kljub temu da gre za omejevanja, večina meni, da tako pač je in da je neko omejevanje potrebno. Morda si večinoma niso upali povedati, da so zahteve staršev lahko zelo moteče. Starši želijo otrokom privzgojiti navade in vrednote.

»Naložijo ti neka dela neke dolžnosti, da se naučiš samostojnosti.« (fant, skupina 6)

»Naučijo te, da postaneš odgovoren za svoja dejanja, tudi svoja.« (fant, skupina 6)

Sem so uvrstili še druge sorodnike, kot so stari starši, tete in strici, pa tudi bratje in sestre. Vplivajo najmanj s tem, da zaznamujejo iztočnico nekoga glede na to kakšen ugled in položaj v družbi imajo. *»Lahko pa imaš tudi recimo pevsko zvezdo za sorodnika, pol to drugače vpliva.«* (fant, skupina 6). Vsi od otrok in mladostnikov nekaj pričakujejo, najbolj starši sledijo večinoma stari starši. Le-ti so velikokrat tudi zelo ponosni, kar daje otrokom dodaten polet. Tudi on želijo privzgojiti vrednote.

Iz povedanega nekaterih sogovornikov lahko sklepamo, da je za otroke in mladostnike moteče, če so starši preveč strogi, preveč zaščitniški ali pa premalo vpleteni - indiferentni. Mladostniki težko ubogajo starše, ki si ne zaslužijo zaupanja ali upoštevanja.

»To naredi tako, tega ne smeš. Uči se, pospravi to in podobno.« (dekle, skupina 2)

»Gnjavijo te. To je moja hiša tukaj so takšna pravila.« (fant, skupina 1)

»Tudi stari starši nekaj pričakujejo. Predvsem želijo, da uspeš.« (fant, skupina 6)

➤ **Učitelji, profesorji**

Učitelji so lahko dobri ali slabi. So takšni in drugačni. Strinjajo se, da učitelji ne vplivajo le na učenje, temveč tudi na »obnašanje« - vzgojo. Pričakujejo določen odnos do šole, do predmeta, do učenja in tako naprej. Nekateri učitelji so tako v redu, da so jim kot prijatelji, ali pa se jim zdi, da bi jim lahko zaupali tudi velike težave. Nekateri (redki) svoje težave resnično delijo z njimi, pri njih iščejo pomoč. Na drugi strani imamo učitelje, ki se otrokom in mladostnikom ne zdijo v redu. Najbolj moteče so prevelike količine znanja, ki ga pričakujejo, ali da ne znajo podajati znanja. Če jih želi učitelj, ki ga ne spoštujejo, vzgajati, pride do konfliktov.

»Vedno hočejo še več. Oni imajo neka pričakovanja do tebe. In ko tisto izpolniš, so prepričani, da zmoreš še več. Tako moraš imeti vedno višje dosežke in dejansko niso nikoli zadovoljni. Zmeraj pričakujejo od tebe, da boš nekaj izpolnil, tako, kot si oni zamislijo.« (fant, skupina 6)

➤ Šola

Osnovna šola je obvezna. Šola je velik pritisk. Zaradi šole se je treba učiti. Nekateri menijo, da je obstoječi šolski program v Sloveniji veliko preobsežen. Nekaterim se zdi nedopustno, da morajo, če hočejo biti uspešni, že v osnovni šoli za šolo porabiti veliko prostega časa, vsak dan morajo delati za šolo.

»Nekateri učitelji ne znajo podajati snovi. Potem se moraš mučit doma.« (fant, skupina 6)

»V šoli ne moreš izraziti mnenja, ker si pol ti kriv.« (fant, skupina 1)

»Živčne nas delajo, ker te zajebavle. ... če te ma na piki.« (dekleta, skupina 2)

»Različne šole so, ne. Na nekaterih šolah je vse bolj tko, ti ni treba tolik delat, drugje pa več. Na gimnazijah recimo te že pripravljajo na faks.« (dekle, skupina 5)

➤ Vrstniki

Vrstniki so med tistimi dejavniki, ki jih lahko izbirajo. Družbi vrstnikov želijo pripadati. Gre za nek status, za pripadnost k neki skupini. Vrstniki se grupirajo v skupine, kot so rokerji, punkerji, hipiji »navadni«, čefurji, emo(-ti) in podobno. *»Čefurji ni slabšalno. Tako sami sebi pravijo. To so takšni šminkerčki z juga.«* (dekle, skupina 5). Vsaka od teh skupin ima specifičen način oblačenja, vedenje, glasbo in podobno. Da bi jih skupina sprejela, so pripravljene tudi popuščati in včasih narediti kaj, kar je proti njihovi volji. Prilagajajo se z vedenjem, z obleko, z interesi ali pa se zaradi teh podobnosti najdejo. Lahko te tudi izločijo, če se ne strinjaš z njihovim mnenjem. Večji pritisk čutijo tisti, ki dajo več na mnenje drugih. Takšni se tudi bolj prilagajajo.

»Pri družbi vrstnikov je pomembno, da si sprejet. Tisti, ki so sprejeti, so tudi malo bolj samozavestni.« (dekleta, skupina 3)

»Vrstnikom najlažje poveš svoje mnenje.« (fant, skupina 6)

»Lahko te tudi zavajajo, navajajo na alkohol ali cigarete. »Enega si prižgi, saj ti nič nede.« (dekle, skupina 2)

»Če si takšen človek, da na tebe to, kar mislijo drug, močno vpliva, potem se fejš sekiraš in pol lahko imajo vrstniki velik vpliv, velik pritisk.« (dekle, skupina 5)

➤ Prijatelji

Prijatelji so zelo pomembni. Izbirajo si jih sami. Prijatelji pomenijo uteho. Nekoga, ki mu zaupajo, s katerim se pogovarjajo, s katerim delijo najpomembnejše, najlepše pa tudi malo manj lepe vsebine. Prijatelji nudijo oporo, zrcalo, okvir vedenja in podobno. Če imaš težave, ti pomagajo z nasveti ali dejanji.

»Ko se ti zgodi kaj hudega, zaupaš prijatelju.« (dekle, skupina 5)

»Lahko, da te podpirajo. Recimo, ko dobiš slabo oceno: 'Saj si boš popravil. Idi se sedaj učiti.' Ti pa si na računalniku.« (dekle, skupina 2)

»Če dobiš slabo oceno, te priganjajo k učenju in te naženejo z računalnika.« »Ali pa ti telefon vzamejo.« (dekleti, skupina 2)

➤ Vzorniki, slavne osebnosti

Vzorniki so tisti, s katerimi se želijo poistovetiti. So tisti, katere posnemajo. Večinoma gre za znane osebnosti iz sveta glasbe in filma. Nekateri lažje, drugi težje priznajo, da imajo vzornika. Vzorniki imajo lahko pozitiven pa tudi negativen vpliv.

»Na primer hočeš biti tako kot on, potem pa izveš, da je narkoman.« (fant, skupina 4)

➤ Župnik

Nekateri so to omenili v šali, nekateri so menili bolj zares. V manjših skupnostih, na vasi vera in vzgoja v veri, bolj vplivata kot v mestu. Župnik je na vasi avtoriteta, ve skoraj vse, kar se dogaja, ker je vpleten v družbeno življenje. V mestih je tega bistveno manj. Menijo, da s svojimi izjavami in vplivom v lokalni skupnosti lahko zelo vpliva na vzgojo in družbo.

➤ Policija

Omenili so samo v eni skupini, skupini fantov, kjer so bili vzgojno problematični fantje, ki so morda že imeli izkušnje s policijo.

➤ Okolje

Okolje je bilo mišljeno kot **življenjski prostor** in kot **skupek odnosov**. Mladi so zelo osveščeni glede varovanja narave. V šolah jih vzgajajo, da je potrebno naravo čuvati. Večina šol je ekoloških, kar pomeni, da otroke učijo med drugim tudi ločevanja odpadkov. To je eden od zanimivih fenomenov, ko mladostniki vzgajajo svoje starše glede varovanja okolja.

Okolje nekaterim pomeni tudi **okolico, v kateri živijo**, ker so opisali, da nekateri živijo v mestih, nekateri na vasi. *»Če si z vasi, nisi enak, kot če si iz mesta.«* (dekle, skupina 3). Kljub vsemu niso na primer vsi Ljubljčanji enaki, so povedale. Povsod ni enakih možnosti. Včasih se je potrebno iz vasi voziti nekam daleč, da se lahko udeležijo neke dejavnosti. Povsod vseh dejavnosti ni. V vasi na Dolenjskem so kot primer omenili, da pri njih ni možno igrati hokeja, ker ni kluba. Na vasi so otroci bolj odvisni od staršev, bolj so odvisni od prevoza, v vsako trgovino se moraš peljati v mesto. Na vasi so lepši sprehodi, lahko imaš živali, bliže si naravi.

»Pa odvisno je tudi, za kakšno okolje gre. Če ti to okolje nudi, da se lahko greš ene interesne dejavnosti, v drugem pa se jih ne moreš, ali pa se moraš voziti.« (dekle, skupina 4)

»Okolje – v nekih krajih nimamo takih možnosti za opravljanje nekih dejavnosti kot v drugih. Na primer v Novem mestu ni hokejskega kluba. Če bi želel trenirati hokej, ga ne bi mogel.« (fant, skupina 6)

Okolje, ki je zmeraj bolj onesnaženo, vpliva na to, da se morajo vesti bolj odgovorno in ga varovati. *»To kar se je zdaj zgodilo na Haitiji (cunami), ti da mislit, da bi bilo dobro paziti na okolje.«* (dekle, skupina 2)

➤ Vera

Vera vpliva na vzgojo. Pri tem so najprej pomislili na drugačnost, na tisto vero, ki ni njihova. Omenili so, da je islam drugačen od katoliške vere.

➤ Država

Večina razume, da država vpliva. Vpliva preko svoje pravno-politične ureditve, kakor tudi lokacije (Evropa, Afrika, Azija). Večina bi lahko našla razlike med razvitim svetom in med

manj razvitim svetom, težje pa med Slovenijo in nekaterimi evropskimi državami. Redki mladostniki menijo, da država ne vpliva neposredno nanje.

➤ **Družba**

Družbena ureditev določa okvir vrednot v neki družbi. Pričakovanja do prebivalstva so v različnih družbah različna. Tega se zavedajo tako rekoč vsi. Učili so se v šoli.

➤ **Materialne dobrine in denar**

Tisti, ki imajo boljšo ekonomsko bazo, si lahko privoščijo več. Lahko si privoščijo več dobrin vseh vrst, od blagovnih, kot so oblačila, hrana in podobno, do hobijev pa tudi šolanja.

»Če imajo doma več denarja, si lahko privoščijo kino kadarkoli. Lahko se šolajo kjerkoli. Če doma ni denarja si nekdo težko privoščiti dobrine, ki se zdijo nekaterim samoumevne.« (dekle, skupina 5)

➤ **Kultura**

Država, kultura in družba so pojmi, ki se prepletajo. Težko ločijo vplive. Kljub temu je vsem razumljivo, da vplivi povsod po svetu niso enaki. Ponekod je nekaj nezaželeno, kar drugje sploh ne opazijo.

»Ni enako, nekje je boljše, nekje pa slabše.« (fant, skupina 4)

➤ **Dogodki**

Pod dogodke so mišljene izkušnje. Izkušnje vplivajo na oblikovanje osebnosti.

➤ **Mediji**

Mediji lahko vplivajo pozitivno, preko nekkih oseb, lahko pa tudi negativno. Po mnenju nekaterih lahko nasilne vsebine ne medijih vzpodbujajo nasilno vedenje. Zelo očiten in velik je vpliv oglaševanja. Z reklamami se vzpodbuja potreba po nakupu stvari, ki niso nujno potrebne.

»Mediji nam vsiljujejo, npr.: nasilje, z nekimi reklamnimi sporočili vplivajo na naše odločitve in na naša dejanja.« (fant, skupina 4)

»Ko so te reklame po TV, si misliš, da si nekaj želiš, pa sploh ne rabiš.« (dekle, skupina 2)

➤ **Predsednik**

Vsi bi lahko rekli, da vpliv je, vendar je zelo težko dati primer, izluščiti neposreden vpliv. *»Na vse vpliva, oni rečejo, ti moreš to, ti se boš moral tega držati, če ne boš kaznovan. Človek nema več svoje svobode. To nej demokratično. Vse je po njihovo. Zakone spreminja.«* (dekle, skupina 2)

➤ **Recesija**

Verjetno bolj čutijo ta vpliv tisti, katerih se je recesija neposredno dotaknila, kar pomeni, da je kdo od staršev izgubil službo ali da je draginje še bolj pritislila.

»Da eden od staršev izgubi službo in je potem manj dohodka v familiji.« (fant, skupina 1)

➤ **Politika, vlada**

Za večino je politika abstrakten pojem. Zmeraj slišijo o njej, vendar bi konkreten primer vpliva večina težko našla. Kljub temu smo imeli v eni skupini fante, ki jih bolj zanima ta tema. Povedali so, da so se udeležili dneva, ko otroci lahko v parlamentu izrazijo svoje mnenje – Otroški parlament. Omenili so, da je trenutno Sloveniji ena od tem, ki se nanašajo neposredno na otroke in mladino, sprememba državnega subvencioniranja toplih obrokov v srednjih šolah. Pereča je tudi priprava sprememb na področju študentskega dela. Trenutni predlogi zmanjšujejo možnosti študentov za lasten zaslužek v času študija, se jim zdi.

»Če gledamo s strani mladostnikov. Ne vem, če se mladostniki kaj dosti ukvarjamo s politiko.« (dekle, skupina 2)

»V zadnjem času tudi politiki neposredno vplivajo na življenje mladostnikov. Znižujejo subvencijo za tople obroke v srednjih šolah. Sedaj bodo tudi spremenili pogoje za študentsko delo. Ravno sedaj se vtikajo.« (fant, skupina 6)

➤ **Zdravje**

Menijo, da je zdravje dobrina, ki je predvsem zdravim samoumevna. Tisti, ki nimajo te sreče, se zavedajo njegove vrednosti. Tudi na naših razgovorih se je zgodilo, da so ga kod dejavnik vpliva omenile sogovornice, ki imajo zdravstven primanjkljaj, ali poznajo ali pa so slišale za neke zdravstvene težave.

Če je nekdo invalid, je njegova aktivnost kakorkoli otežena. To pomeni, da mora prilagajati svojo aktivnost. Pomeni, da ne more vsepovsod, kamorkoli bi želel, pomeni, da se mora izvajati nekatere dejavnosti prilagojeno. »Če rataš recimo slep al pa gluha, se moraš ne neko čisto drugo življenje navaditi.« (dekle, skupina 2). Z boleznijo lahko postane človek odvisen od drugih. Omenile so tudi diabetes kot bolezen, ki zaznamuje in omejuje življenje.

»Če nismo zdravi, se moramo včasih za kaj bolj potruditi, več truda. Da moramo toliko delati, da ne moremo vsega in smo živčni zaradi tega.« (dekle, skupina 3)

»Če si od rojstva invalid, ne boš glih srečen.« (dekle, skupina 2)

➤ **Moda**

Preko medijev in preko vrstnikov.

»Zaradi mode bi radi nekaj meli.« (dekle, skupina 2)

➤ **Rasa**

Strinjajo se, da imajo predsodke do drugih ras. Eni so bolj, drugi manj tolerantni do različnosti. Pripadnost rasi te zaznamuje.

➤ **Dekleta - Punce**

V zadnjem razgovoru so fantje omenili, da vplivajo tudi dekleta – njihove punce. Želijo jim biti všeč, zato svoje vedenje tudi prilagodijo temu, kar bi dekleta hotelo.

»Stvari, ki njih zanimajo, je zelo dobro, če zanimajo tudi tebe. Se naposlušaj. Če je kakšna stvar, ki je njej všeč, tebi pa se zdi trapasta, se moraš naučiti, da si tiho o tem. Znajo bit hitro užaljane. Se naučiš, da se kontroliraš, kaj poveš v njihovi prisotnosti.« (fant, skupina 6)

»Vsaka ženska ima zob, da grize moškega, tudi 100 let stara.« (malo za šalo in malo zares) - (fant, skupina 6)

3.7.4 Upoštevanje njihovega mnenja

Nekateri sogovorniki so imeli težave s poimenovanjem pravice, »da lahko poveš svoje mnenje«. Kljub vsemu so povedali, da je to človekova pravica, ki so jo imenovali svoboda do

govora, svoboda govora. Mladostniki so izrazili, da jih odrasli ne jemljejo dovolj resno. Kljub temu vsi opažajo, da jih z odraščanjem bolj upoštevajo: *»Vedno bolj nas upoštevajo.»* (več skupin)

Mnenja otrok in mladostnikov so najbolj slišana oziroma upoštevana v družbi prijateljev oziroma vrstnikov. Eni se zavedajo, da je veliko odvisno tudi od lastnega pristopa: *»Če daješ samozavesten vtis, imaš večje možnosti, da boš dosegel kar želiš.»* (dekle, skupina 3)

Nekateri že obvladajo tehnike pristopov za lažje doseganje cilja. Za doseganje cilja v družini se obrnejo na tistega starša, ki je bolj popustljiv, ki hitreje upošteva njihove želje. Nekateri čakajo na primeren trenutek, na primerno razpoloženje in podobno. Odvisno od izkušenj z dogovarjanjem doma so si izoblikovali odnos do pomembnosti njihovih mnenj pri različnih vsebinah. Nekaterim se zdi, da starši zmeraj upoštevajo njihovo mnenje. Drugi menijo, da so različne odločitve različno pomembne in da pri vseh mnenja otrok niso enakovredna mnenjem staršev oziroma skrbnikov.

Večina meni, da se njihovo mnenje v šoli ne upošteva. Nekaterim se nekako zdi, da šola niti ni prostor, kjer bi otroci in mladostniki lahko uveljavljali svoje mnenje. Redki si upajo pomisliti, menijo, da bi morali biti v šoli bolj slišani. V eni skupini so izpostavili aktualno problematiko ukinitve subvencioniranja toplih malic v srednjih šolah in predloge za spremembo zakonodaje za študentsko delo.

Večina se strinja da imajo najmanjši vpliv na državo, zakonodajo, politiko oziroma politični sistem. Nekateri verjamejo, da je na volitvah možno uveljaviti svoje mnenje, drugi manj. Vedo, da bodo volilno pravico dobili, ko dopolnijo 18 let.

Redki se zavedajo, da imajo lahko v družbi vpliv tudi posamezniki, če se organizirajo. Nekateri menijo, da imajo odrasli več vpliva, da odrasle jemljejo bolj resno. Nekateri menijo, da na primer pri politiki tudi odrasli nimajo pomembnega vpliva.

»Svoboda govora pomeni, da lahko nekaj poveš in da ti nihče nič ne more.» (fant, skupina 4)

»Največ s starši. S starši se še na primer da zmenit, nekega zakona pa ne moreš kršiti, da bi nekaj dokazal.» (dekle, skupina 5)

»Če si sam, težko spremeniš družbo oz. vplivaš nanjo, spremeni jo pač neka večja skupina. Samo to je težko« (fant, skupina 4)

3.7.5 Razumevanje otrokovih (človekovih) pravic

Večina se spomni, da so se o človekovih pravicah in otrokovih pravicah učili v šoli. Dodali so, da o tem slišijo tudi na televiziji. Človekove pravice jim pomenijo neke svoboščine, nekaj, kaj ljudje lahko počnemo. Nekaterim se pri razlagi tudi malo zaplete: *»Pravica je, kaj moraš, dolžnost pa, kaj lahko«*. *»Ne obratno je,«* je dodala druga. (dekleta, skupina 2)

Otrokove pravice jim pomenijo neke svoboščine, nekaj, kar je otroku dovoljeno, kar mu nihče ne bi smel vzeti. Otrokove pravice pomenijo tudi neke osnovne pogoje za življenje. Večini se zdi, da so človekove pravice in otrokove pravice podobne oziroma iste. Otrokove se zdijo specifične, ker je otrokov svet šele v izgradnji.

Večini se zdi, da v Sloveniji ni pogosto, da bi bile kršene pravice otrok. Ko pomislijo na kršitve na splošno, večina najprej pomisli na nerazvite dele sveta. Nekateri ocenjujejo, da je s pravicami otrok povsod po svetu podobno. Otroci nekako niso čisto enakovredni odraslim in so odvisni od dobre volje odraslih in od tega koliko pravic jim oni dovolijo.

Drugi menijo, da imajo otroci manj odgovornosti kot odrasli, kar pomeni, da imajo pravzaprav več pravic. Edina resna obligacija otrok je zaključiti osnovno šolo.

»Človekove pravice so neka, kar lahko delaš, pa ti nobeden tega ne sme omejevati.« (fant, skupina 1)

»Neki osnovni pogoji za življenje morajo biti izpolnjeni.« (fant, skupina 4)

“Otroci smo tudi ljudje. Moralo bi biti enako. Glede na to da smo še mladi, bi morale biti še kakšne dodatne otrokove pravice. Otrok se ne more sam zase postaviti, kot se lahko odrasli, zato je potrebno biti pri zaščiti otrokovih pravic bolj pazljiv.” (fant, skupina 6)

3.7.6 Poznavanje posameznih pravic - naštevanje otrokovih pravic

Navajam pravice, ki so jih mladostniki našteli. Pri nekaterih dodajam dobesedne navedke, ki izražajo, kako posamezno pravico mladostniki razumejo. Morda bi lahko zaključili, da so otroci, ki imajo težje pogoje za odraščanje, ki imajo nekoliko manj dobrin, bolj dovzetni za neke primanjkljaje, napake pa tudi krivice v kontekstu otrokovih pravic. Otroci zahtevnih staršev pa so bili v razgovoru pogosto zelo angažirani, bolj samozavestni in so bolj sodelovali.

Skorajda brez težav smo v vseh skupinah izluščili mnogo pravic in situacije oziroma možnosti kršenja človekovih pravic. Včasih se je zataknilo pri osnovnih pravicah, kot so hrana, obleka in svetloba. Nekaterim se zdijo te možnosti tako samoumevne, da jih ne razumejo v kontekstu pravic.

- pravica do varnosti

»Da nisem nekje na cesti, da mi ni treba skrbeti za življenje vsak dan.« (fant, skupina 4)

- svoboda govora in mišljenja

»Pravico do enakovrednosti. R: Da bi starši s tabo delali, kot, da si odrasel. Da ne bi zaradi tega, ker is otrok, delali izjem.« (fant, skupina 1)

- pravica do življenja

- svobodna izbira poklica

Ni popolnoma samoumevna, lahko se zgodi, da ni izpolnjena; tudi vera je lahko omejitiv. Brezposelnost lahko vpliva na izbor poklica, ali da se ne moreš zaposliti.

»Ali pa že vera ali kultura vpliva na to, da si ne more izbrati kakršnegakoli poklica.« (dekle, skupina 2)

»Ti se lahko greš šolat, samo ti moraš potem dobiti delo.« (dekle, skupina 2)

- pravica do dela (počitniškega, če si to želi)

- pravica, da nisi izkoriščen kot delovna sila

Zavedajo se, da so ponekod otroci izkoriščeni kot delovna sila, omenili so Azijo. Nekateri ugotavljajo, da se to dogaja tudi v EU.

»Samo eni straši izkoriščajo svoje otroke. V enih državah morajo že otroci šivati tekstil. V Aziji tudi.« **M:** »Ali je možno, da delajo otroci tudi v EU? Kaj pa v SLO?« »Ja, delajo.« V bolj razvitih državah že. Pa da otroci preživljajo še celo družino.« (dekle, skupina 2)

- pravica do miru

»Da ne bi več ljudi pobijali.« (dekle, skupina 2)

- pravica do staršev, pravica do družine

Včasih se straši ločijo, včasih na primer ekonomski razlogi vplivajo na izgubo doma, lahko tudi na razpad družine.

»Na kakšnih oddajah, kot so Preverjeno včasih kažejo družine, ko kateri od staršev izgubi službo. Ne morejo si več privoščiti najemnine in potem družino vržejo iz stanovanja. S tem otroci nimajo več kje živeti, kakor tudi cela družina. Potem jim tudi zavodi niso hoteli pomagati.« (fant, skupina 6)

Ena od sogovornic je omenila, da otroci istospolnih partnerjev v Sloveniji nimajo pravice do družine. »Saj isto je pri istospolnih partnerjih. Otrok ne more izbirati, če bi imel take starše ali ne.« (dekle, skupina 3)

- pravica do ljubezni staršev

Menijo, da so nekateri otroci prikrajšani za to ljubezen; če na primer ne živijo pri svojih starših ali pa jih starši zanemarjajo.

»Ker jih dajo v posvojitev, ker ne morejo skrbeti za njih.« (dekle, skupina 2)

»Ali pa kakšna ženska rodi, pa potem zanemarja otroka.« (dekle, skupina 2)

- pravica do doma

Zaradi revščine je včasih komu odvzet dom.

- pravica do vode in hrane

Zavedajo se, da nekatero ljudje nimajo za osnovne stvari, kot je hrana, nekateri se zavedajo, da je lahko tako tudi v razvitem svetu, tudi pri nas.

»Vedno manj jih je sitih. ... Recesija.« (dekleta, skupina 2)

»Otroci, recimo v Afriki, ki so bolj revni in to. Če primerjamo z eno bolj razvito državo. Oni ne morejo izbirat, da so se pač rodili v take pogoje, razmere. So bolj revni. Nimajo pitne vode, pa jo mi imamo.« (dekle, skupina 3)

- pravica do zdravstvene oskrbe

- pravica do izražanja lastnega mnenja

Večinoma lahko izrazijo, malo težje ga je uveljaviti v šoli. Ugotavljajo, da v šoli njihovo mnenje ne šteje, da nimajo vpliva.

»Ne, ne, ne moreš uveljaviti mnenja (v šoli). Mnenje ne moreš, samo, če pa ti ne paše, pa lahko greš.« (dekleta, skupina 3)

»Da bi se bolj poslušalo naša mnenja. Da bi se to začelo že v šoli in bi vzporedno z našo zrelostjo naraščal naš vpliv. Ker se mi zdi, da ni ravno tako.« (dekle, skupina 3)

- pravica do izobrazbe in enakopravnega obravnavanja v šoli

Ugotavljajo, da to je pravica, vendar je vsi ne morejo izkoristiti. Ugotavljajo na primer, da učitelji delajo razlike med revnimi in bolj premožnimi učenci, da na primer oddaljenost kraja bivanja ali finančni status staršev lahko vpliva na izbor in možnosti šolanja. Pri tem so govorili o razmerah na splošno, ne le slovenskih.

»Da bi bili v šoli enakopravni, kljub finančnemu stanju staršev.« (fant, skupina 1)

»Recimo, ko je šola zelo oddaljena in ne bi radi dali otroka v dijaški dom. In se ne odloči za to šolo. Ali če nimajo denarja, da bi financirali šolanje.« (dekle, skupina 2)

- pravica do igre
- pravica do prostega časa
- pravica do enakopravnosti glede rasne ali etnične pripadnosti
- pravica do veroizpovedi

Med drugim ugotavljajo, da je izbor vere velikokrat izbor staršev, ki ga morajo otroci prevzeti. Z običaji je lahko otrok zaznamovan.

»V katerih državah, kjer imajo kakšne verske običaje, otrok ne more odločati o tem, ali ga bodo oz. ne bodo obrezali. Njihova cela družina, že generacije imajo tak običaj.« (dekle, skupina 3)

- pravica do svobodne izbire partnerja

➤ pravica do prostora, kjer lahko živiš: *»da nisi v kleti zaprt«* (dekleta, skupina 2)

➤ pravica do telesne nedotakljivosti (fizične in spolne zlorabe)

»Posiljevanje. Dogaja se ... Ženskam, otrokom. Dečkom, pa tudi moškim. ...Saj sedaj se že tudi moškim.« (dekleta, skupina 2)

»Spolnim zlorabam so dekleta lahko izpostavljena povsod.« (dekleta, skupina 2)

V nekaterih skupinah so se v to področje poglobili bolj, v drugih pa nekoliko manj. Kljub vsemu so pravice prišle na plan takoj, ko smo jih omenili. Takoj ko sem omenila otrokove pravice, so jih začeli naštevati. Pravice do telesne nedotakljivosti so se pojavile zmeraj bolj proti koncu naštevanja. Poimenovanje ni bilo takšno, ampak so omenili *»zlorabe otrok«*, za katere vedo vsi. Dekleta menijo, da so glede spolnih zlorab bolj izpostavljena kot fantje. Tudi fantje menijo podobno. Predvsem za spolne zlorabe dečkov so slišali v medijih.

Iz povedanega smo dobili vtis, da mladostniki poznajo otrokove pravice predvsem iz šole, delno pa tudi iz medijev, predvsem televizije. *»Etika, 7. in 8. razred. Smo se učili v šoli.«* (fant, skupina 1)

Starostne razlike so bile majhne in razlike v razmišljanjih niso bile zelo očitne. Morda bi lahko zaključili le, da so otroci, ki imajo težje pogoje za odraščanje, iz ekonomsko podpovprečnih okolij bolj dovzetni za neke primanjkljaje, napake pa tudi krivice. Otroci zahtevnih staršev pa so bili pogosto zelo angažirani, bolj samozavestni in so zelo aktivno sodelovali. Težko bi rekli, da so v razumevanju otrokovih pravic v Sloveniji razlike med mestnimi in vaškimi otroci ali pa med fanti in dekleti.

Naključno smo vključili nekaj otrok, ki so angažirani v Otroškem parlamentu, neke vrste otroških tribunah oziroma otroških debatnih skupinah. Ti posamezniki (pravzaprav 2) so vedeli o tej problematiki še več kot ostali.

»Koliko jaz vem, je SLO v kršenju pravic nekje v sredini po oni lestvici. Zdaj je kar dosti kršenja teh pravic.« (dekle, skupina 5)

3.7.7 Ogrožene skupine ali posamezniki

Otroci so spontano naštevati skupine otrok in posameznike, katerim niso v celoti upoštevane otrokove pravice, otroke, za katere se jim zdi, da so pogostejše žrtve, ali pa so bolj izpostavljeni in bi lahko bili žrtve oziroma »rizični otroci« glede kratenja otrokovih pravic.

Povedali so, da so izkoriščeni ali izpostavljeni naslednji otroci:

- vsi drugačni; to pomeni drugačni zaradi nacionalnosti, etnične pripadnosti, rase, veroizpovedi, spolne usmerjenosti, zaradi rasti, zaradi česarkoli drugačnega po zunanjih znakih, kot na primer tudi pritlikavci itd.;
- telesni invalidi, duševno prizadeti;
- priseljenci od drugod. Za Slovenijo so to predvsem priseljenci iz republik bivše skupne države SFRJ;
- ljudje nizke rasti;
- kmetje;
- revni otroci, revne družine;
- otroci iz družin alkoholikov;
- zlorabljeni otroci, žrtve fizičnega in/ali spolnega nasilja;
- otroci, ki jih zlorabljuje za delo;
- včasih deklince, a ni nujno;
- transvestiti;
- homoseksualci;
- tisti, ki izgledajo šibkejši;
- manj družabni in se držijo zase, ki so bolj izolirani, ki so posebni, ki so tihi.

Dekleta skupine 2 so ogovarjala na vprašanje: **M:** »*Do koga, narodnostne skupine, pa smo v SLO najbolj nestrpni?*«

»Romov. ...Pa do Bosancev. Kosovarjev. ... Do Hrvatov.« **M:** »*Kako pa se to kaže?*« **R:** »*Z nasiljem.*« **R:** »*Ne! Izločiš ga iz družbe. Ne družiš se tako z njimi.*« **R:** »*Pokažeš že s pogledom. ...Poniževanje.* **R:** »*Že po videzu. Ti ne veš, kakšen je on v resnici. ... Prehitro posplošujemo vse. Ker tudi ljudje druge narodnosti tudi kradejo, tudi delajo vse druge negativne stvari.*« **R:** »*Včasih, ko pa koga spoznaš, pa si misliš, kako je v redu in si presenečen.*«

Potrebno je dodati, da se zdi, kot bi otroci nekako čutili, kot da vse slabe stvari pretežno korelirajo z manj razvitim svetom. Redki opažajo, da se slabe stvari dogajajo tudi v razvitem svetu, tudi v Evropi, tudi pri nas.

3.7.7.1 Otroci žrtve nasilja, tudi medvrstniškega nasilja

Mladostniki menijo, da so povsod po svetu otroci, ki so izpostavljeni nasilju. Ocenjujejo, da je v Sloveniji verjetno podobno veliko nasilja v družini kot drugod po Evropi. Zdi se, da je v Sloveniji najpogostejše in najhujše nasilje predvsem tisto, ki se dogaja za štirimi zidovi. Predvsem dekleta so omenila in se spomnijo primera Kampush v sosednji Avstriji, kjer je imel oče leta in leta v kleti zaprto svojo hčerko, ki jo je spolno zlorabljal. V eni skupini fantov sem imela vtis, da vedo več, kot so pripravljeni povedati.

M: »Spolne zlorabe?« R: »V družini.« R: »Povsod.« R: »Povsod, ja.« M: »Kje je to povsod?« R: »Tudi v šoli.« R: »Kjerkoli.« R: »Ja, ja.« R: »Še v cerkvi.« (dekleta, skupina 3)

M: »Zakaj pa niste omenili (spolnih zlorab)?«

R: »Ker to ne pride kar tako v javnost.« (fant, skupina 4)

Fizično nasilje nad otroki nekateri slutijo, so slišali zanj ali opazili. Omenili so primere, ko so videli otroke z modricami, za katere so vedeli, ali se jim je zdelo, da so jih povzročili starši. Drugi menijo, da je tega malo.

»Jaz mislim, da je v Sloveniji veliko manj tega. Starši, ki imajo otroke, fante stare 16, 17 let, si ga nobeden več ne upa udarit, saj jih je strah, da bi ga udaril nazaj.« (dekle, skupina 3)

»Mama od moje sošolke je rejnica. Pravi, da je boljše, da so pri njih. V preteklosti so jih doma pretepali. Tukaj se prilagajajo, se boljše obnašajo, niso več takšni.« (dekle, skupina 2)

Dekleta in fantje menijo, da so dekleta bolj izpostavljena spolnemu nadlegovanju kot fantje. V šolah se jim dogaja, da jih fantje otipavajo. Ponavadi se to dogaja v osnovnih šolah, redkeje v srednjih. Dekleta se v situaciji, ko jih fantje hočejo otipavati, seveda proti njihovi volji,

počutijo skrajno nemočne. To se zgodi na hitro, ko grejo mimo fanta ali pa tudi v kakšnih skritih kottiških šol. Bodisi en fant ali pa se jih nekaj spravi na eno dekle. O tem se ponavadi z nikomer ne pogovarjajo. To ni izpostavljeno kot poseben problem. Pogovor na to temo smo slučajno načele v eni skupini deklet. *»Hočejo te otipavat in kar silijo v tebe. Če nekemu jasno pokažeš in poveš ali pa še udariš nazaj, te celo čudno gleda. Grozno je to.«* (dekle, skupina 2)

V šolah se dogaja tudi nasilje nad mlajšimi in nemočnimi. Ocenjujejo, da gre za priložnostno nasilje, ko se posameznik spravi na nekoga šibkejšega. Včasih, vendar redko tudi več fantov na enega. Ocenjujejo, da je v osnovnih šolah tega malo. Povedali so, da tudi v gimnazijah takšnih oblik nasilja skorajda ni. V poklicnih in manj zahtevnih šolah se pogosteje zgodi, da posamezniki ali skupine maltretirajo šibkejše. Tarče napadov so pogosteje fantje kot dekleta. Napadalci včasih hočejo od napadenega denar, vendar v šolah redko. Gre predvsem za ekscesno nasilje – enkratni dogodek. V nobeni skupini se ne spomnijo, da bi slišali, da bi bil nek posameznik žrtev večkratnih napadov ali nekaj časa trajajočega izsiljevanja ali ustrahovanja. Eden od udeležencev je opisal, da je skupina skinheadov pretepla njegovega prijatelja.

»Koliko je tega nasilja, kako se zafrkavajo je tudi odvisno, kako so vzgojeni. Če jih že starši doma učijo, da morajo biti bolj strpni do drugih, potem ne bo nobeden tak. To je čisto odvisno potem za naprej. Pa tudi v teh boljših šolah tudi ni ravno toliko tega.« (dekle, skupina 3)

Nasilje nad otroki in mladostniki se dogaja tudi na ulici, na javnih mestih, kot je na primer avtobusna ali železniška postaja. Vaški otroci so povedali, da je takšno nasilje pogostejše v mestu, da na vasi tega ni. Dogaja se tudi v manjših mestih. Omenili so, da so slišali, da se je to zgodilo na avtobusni postaji. Pogostejše žrtve takšnih napadov so fantje, mlajši otroci, takšni, ki so videti šibki.

Zelo pogoste so žaljivke, ignorance, izključevanje iz družbe. Žrtve tega so predvsem drugačni. To se dogaja bolj izoliranim, takšnim, ki se držijo bolj zase, tihim, šibkim, takšnim, ki kažejo znake revščine.

»Če kdorkoli, na kakršnikoli način odstopa od povprečja. Po dobrem, ali pa po slabem. Če je v šoli dosti slabši, ali pa dosti boljši, se lahko spravijo na njega.« (dekle, skupina 3)

*“Norčujejo se iz nekoga tudi zaradi oblačil, če so slabše oblečeni kot drugi. (fant, skupina 4)
»Prizadeti (duševno prizadeti)... Težje se učijo. Ljudje jih ne sprejmejo.« (fant, skupina 4)*

Šikaniranja različnih vrst so deležni tudi otroci priseljencev. V Sloveniji predvsem iz Bosne ali Kosova, pa tudi drugih držav bivše SFRJ ter seveda Romi. *»Ali pa zato ker so drugačne vere, ker so drugače vzgojeni. To so lahko Muslimani ali pa recimo pravoslavci. Včasih je že ime dovolj, pa se ve, da je nekdo od doli.« (fant, skupina 4)*

Žrtve žaljivk in podobnih dejanj ponavadi niso invalidi. Nekateri so do njih indiferentni. *»Mi nimamo prilagojenega pristopa, pa imamo vseeno enega invalida na vozičku. Vlečejo ga gor po stopnicah. Posebej ima zraven dva iz socialne službe, ki mu pomagata. Takšni so klasificirani kot otroci s posebnimi potrebami.« (fant, skupina 1)*

Slišali smo tudi zanimivo zgodbo o avtizmu. V eni od dekliških skupin so povedale, da so imeli v razredu dva avtista. Velikokrat se je zgodilo, da sta vplivala na disciplino v razredu. Ena od deklet je sošolka avtističnega dekleta. Dogaja se, da ji nagajajo, da jo spravijo v zadrego. Takrat ko se to zgodi, začne kričati. Velikokrat se ji morajo sošolci prilagajati, paziti, da je ne bi razburili. Paziti je treba, da ne rinejo preveč vanjo, ali da ne uporabljajo besed, ki jih ne želi slišati. S svojo prisotnostjo izredno intenzivno vpliva na vzdušje v razredu.

Zavedajo se nevarnosti interneta, glede zlorabe osebnih podatkov. Ustrahovanja preko spleta ne omenjajo.

3.7.7.2 *Otroci, ki živijo v revščini*

Predstava o revnih je zasnovana nekoliko na lastnih izkušnjah, to pomeni, da poznajo nekoga ali pa so slišali na televiziji ali kje drugje za primere. Tudi nekateri od otrok, ki so se udeležili razgovora, so prišli iz precej nizkega socialnega sloja. Vendar zase ne bi nikoli rekli, da so revni. Stanje bi morda opisal, da nimajo nekaterih dobrin, vendar z velikim naporom.

Revščina še zmeraj pomeni predvsem sramoto. Večina vseeno meni, da si je za revščino nekdo sam kriv. Otroci so slišali tudi za recesijo, vedo, da to lahko prinese s seboj izgubo službe in nekateri menijo, da je huje, kot je bilo nekoč.

V primerjavi z drugimi deli sveta se jim zdi, da je EU še kar v dobrem stanju. V primerjavi z zahodno Evropo so mnenja deljena. Nekateri menijo, da je v Sloveniji podobno kot v zahodni Evropi, drugi menijo, da je bistveno slabše. Skorajda enotno menijo, da je v deželah bivšega vzhodnega bloka bistveno slabše kot pri nas. Večina meni, da je velika revščina v Rusiji ali na primer v Ukrajini.

»Manj kot drugje. Pridejo (revni) od tam, kjer je bila vojna.« (fant, skupina 4)

»Mislim, da je kar dobro poskrbljeno. V Sloveniji nisem nikoli videl, da bi otrok prosil za hrano, ali denar, kot drugje, ko po ulicah, kjer je veliko turistov vidiš otroke, ki prosijo za denar ...« (fant, skupina 6)

3.7.7.3 Nevidni otroci

Večina otrok meni, da nevidnih otrok v Sloveniji tako rekoč ni, ali pa so zelo redki. V to kategorijo bi dali klošarje, morda otroke klošarjev, vendar se nobeden ni mogel spomniti takšnega primera. Kljub temu smo v eni skupini slišali, da poznajo primer otrok iz Albanije, ki še nimajo urejenega statusa. V primerih, ki jih poznajo, gre za otroke, ki so pri svojcih.

Po TV so slišali tudi za drugačne primere, tudi za trgovino z ljudmi. Slišali so za dekleta, ki jih iz Ukrajine pripeljejo za prostitucijo. Večina je odgovorila, da ne poznajo takšnih primerov v Sloveniji. Menijo, da jih morda ni ali pa so zelo redki.

Večina ve, da se EU ubada s problemom priseljencev. Predstavljajo si predvsem priseljence iz Afrike in Azije. Povedali so, da so tam zraven tudi otroci. Vedo, da za njih velikokrat ni poskrbljeno, da čakajo na državljanstvo, da nimajo enakih pravic kot oni sami. Eni menijo, da bi jih bilo potrebno vrniti v države, od koder prihajajo.

V EU

»Izseljenci iz revnejših držav, recimo afriške prihajajo v Evropo. Mislijo, da bodo tu kar naenkrat uspeli, dobili streho nad glavo, pa se jim potem ne izide tako. Prihajajo na primer v Francijo in Španijo, pa tudi Italijo. Večinoma iz Afrike. Po TV gledamo, da vsi mislijo, da so prišli v obljubljeni deželo, potem pa morajo živeti v šotorih. Noben jih ne sprejme. Urejenih nimajo dokumentov. In dokler nimajo dokumentov, za državo ne obstajajo in nobeden noče nič za njih narediti.« (fant, skupina 4)

V Sloveniji

»Jaz poznam enega fanta. So iz Albanije, niso dobili državljanstva, v bistvu nimajo nobenih papirjev.« (dekle, skupina 5)

»Jaz tudi poznam nekaj zelo podobnega.« (dekle, skupina 5)

3.7.7.4 Romi

Največjo težavo v Sloveniji v zvezi s temo »drugačnosti« morda »izbočenosti« predstavljajo Romi. Dobršen del prebivalstva z otroki vred zagovarja mnenje, da so Romi "zajedavci družbe". Da prejemajo preveč državne pomoči, s čimer odžirajo kos pogače Slovencem. Večine se drži predsodek, da so Romi tatovi, da so lenobe in podobno. Vsi se spomnijo afere Strojani, kjer se je veliko pisalo o nasilju v romski skupnosti, kakor tudi o nasilju med Romi in prebivalstvom v bližnjih naseljih. Večina ne vidi in ne bi mogla sprejeti, da so Romi lahko drugačni od stereotipa, ki so si ga ustvarili. Takšnih, kot jih določa stereotip, pa ne morejo sprejeti.

Del pogovora v skupini 4, fantje:

M: »Ali v Sloveniji šikaniramo še koga drugega?« R: »Rome«

M: »Koga bolj? Čefurje ali Rome?« R: »Rome.«

M: Kaj pa je razlog? R: »Kraje. To, da se ne znajo obnašati. Ne znajo živeti, oni živijo dobesedno v smetnjaku.«

»Živijo v Mercedesih. ... Ukradenih...« (fant, skupina 4)

»Velikokrat socialno pomoč ne usmerimo v prave primere. Recimo cigani ... jim je bilo omogočeno veliko. Imajo veliko pravic, pa še svoje si vzamejo. Pa še država jim da za vsakega otroka toliko in toliko denarja. To ni prav. Potem oni tudi ne delajo, dobivajo od države denar. Tisti starš (slovenski reven), ki pa ne more delat, ali dobiti službe, ...se mora borit, da lahko svojemu edinemu otroku da kaj za jesti.« (fant, skupina 6)

»Jaz nimam nič proti njim, samo, če mi bodo pa kradli, pa ne bom ravno vesela. Pa jih ne bom pozdravljala: Romi živio. Jaz drugače nimam proti nobenemu nič, samo pustite me na miru. Jaz vam nič nočem, vi pa tudi.« (dekle, skupina 3)

Zdi se mi, da je bil malo bolj pozitiven odnos do Romov izražen v skupini deklet iz Križevcev, ki so blizu Prekmurju. Kot vemo, je tam integracija Romov v vsakdanje življenje večja kot v drugih delih Slovenije.

»Ko jih bolje spoznaš, vidiš da so v redu.« (dekle, skupina 2)

3.7.8 Otrokove pravice in šola

Poseben problem, ki morda ne zglada kot kršenje otrokovih pravic, je šola. Mnogi otroci doživljajo, da je šola zelo velik pritisk. Govorili smo o osnovni šoli. Vsak dan se morajo doma učiti najmanj uro ali več, če želijo biti v šoli med najuspešnejšimi. Doma morajo predelati snovi, ker v šoli bodisi zmanjka časa ali pa učitelji ne znajo predstaviti snovi. Eden od sogovornikov je povedal, da je slišal, da primerjave pravijo, da se morajo slovenski otroci naučiti preveč dejstev, veliko več kot v katerikoli članici EU. Omenjali so neenako obravnavo glede na ekonomski status, privilegije deklet, pristop k pisanju testov za nadarjenost in podobno.

»Moraš se samo učiti, delat naloge. Potem pa nimaš toliko časa za druge stvari.« (dekle, skupina 5)

»Te štipendije za nadarjene so dali pisati samo tem, ki so imeli odličen uspeh. Tisti, ki pa smo imeli prav dober uspeh, pa sploh nismo dobili za pisat testa. Meni se to ne zdi pravično potem do vseh.« (dekle, skupina 2)

3.7.9 Kaj bi naredili v primeru kršenja pravic?

Recepta ni, mnenja so različna. Odvisna so od posameznikovih izkušenj, njihove razgledanosti, vzgoje, staršev, šole, okolja in še katerih dejavnikov. Kar se zdi dobro in primerno za nekoga, ni nujno dobro za nekoga drugega.

Našteli so različne možnosti za različne primere. Kljub vsemu bi lahko za večino veljalo eno splošno načelo oziroma pravilo. Tisto, kar se dogaja v šoli, bi poskušali reševati v šoli, kar se dogaja doma, bi poskušali rešiti z bližnjimi, tisto, kar se dogaja na ulici, večinoma tudi z bližnjimi.

Večina bi se s problemom kakršnekoli zlorabe, ali drugega neupoštevanja pravic obrnila na sebi bližnje osebe. To so lahko prijatelji, starši, drugih sorodniki ali druge odrasle osebe, vključno z učitelji ali drugimi delavci šole. Pri tem je izredno pomembna bližina osebe, na katero bi se obrnili. Bolj kot je problem pereč, težji, večji bolj je pomembna bližina osebe, na katero bi se obrnili.

Če bi se zgodilo nekaj na očem vseh, so poti za iskanje pravice lažje, težje je s tistim, kar je skrito. Najtežje je s telesnimi in spolnimi zlorabami. Večina bi se nekako znašla, če bi se jim zgodilo, da bi jih pretepli. V takšnih primerih so naštevati sledeče možnosti: povedati prijatelju, da se vsaj zaupaš nekomu, povedati morda kateremu drugemu prijatelju, ki je močnejši in bi te lahko zaščitil, povedati nekomu močnemu (bodisi fizično bodisi na položaju), ki bi te lahko zaščitil, kot na primer bratrancu, očetu, ena od opcij pa je v takšnih primerih tudi policija.

Nekoliko težji problem je, če se to nekomu dogaja doma. Če nekoga doma telesno ali psihično zlorablajo starši, ponavadi ne najde ali ne vidi poti za izboljšanje. Če bi poznali nekoga, ki se mu to dogaja, bi se spraševali, kaj naj naredijo. Če bi šlo za prijatelja, bi morda aktivirali potenciale. Če bi šlo zgolj za znanca, je zelo, zelo veliko vprašanje. Možnost v primerih, ko bi želeli pomagati otroku, ki mu kršijo pravice, bi bila policija, znanci, prijatelji ali morda center za socialno delo. Menijo, da je v družinah, kjer je prisoten alkoholizem, veliko nasilja.

»Če vem, da je oče pijanec in bi imel moj prijatelj modrico na očesu, bi vedel, da ni po stopnicah padel, ampak, da ga je oče pretepel.« (fant, skupina 4)

Najtežje je s spolnimi zlorabami. Vsi uvidijo, da so te zadeve večinoma skrite. *»Če se ti zgodi res ena taka spolna zloraba, marsikdo ne mara o tem govoriti. Se redko komu zaupa.« (dekle, skupina 3)*. Priznavajo in razmišljajo, da najbrž ne bi storili ničesar, če bi se zgodilo njim, oziroma odkrito priznavajo, da ne vedo, kaj bi naredili. Največja verjetnost je, da bi poskušali skriti, nikomur povedati, predvsem, če se to zgodi enkrat. Če bi vedeli, da se je to zgodilo bližnjemu – prijatelju, načeloma ne bi ukrepali, preden bi govorili z njim (njo). Težava je v tem, da bi za zadevo izvedela javnost in niso prepričani, ali je posredovanje pomoč, če si nekdo tega ne želi.

Ostali primeri so v Sloveniji redkejši ali pa v naših razgovorih niso priplavali na plano. Kljub temu je eden od sogovornikov povedal, da se je sošolka obrnila na razredničarko in da je šlo za sum spolne zlorabe doma. *» Ja, sošolka, če je noseča. Ja poznam primere, ko so govorili, a so šli do nje.« (fant, skupina 1)*

Najbolj relevantni medij informiranja in ozaveščanja na tem področju bi bila šola in internet.

3.7.10 Možnosti, kdo bi lahko naredil več za zavedanje o otrokovih pravicah

Možnosti, na koga bi se lahko obrnili, ko se jim zdi, da njihove pravice niso upoštevane ali pa so kršene, ki so jih našli:

- socialna služba v šoli;
- svetovalni delavci v šoli;
- center za socialno delo;
- učitelji, ki jim zaupajo;
- prijatelji;
- odrasli, ki jim zaupajo in jih imajo radi;
- TOM telefona (telefon za otroke in mladostnike v stiski);
- policija.

Razen teh, nekako že bolj ali manj utečenih poti, so govorili tudi o nekaterih malo drugačnih možnostih. Omenili so, da je potrebno javnost osveščati glede kršenja oziroma neupoštevanja pravic otrok. To pomeni, da z odpiranjem te tematike družba sliši za probleme. Takšen način odpira več možnosti; vsi vedo več o otrokovih pravicah – družba lahko postane bolj senzibilna za takšne predsodke. Z osveščanjem in propagiranjem možnosti, kjer lahko iščejo pomoč, pa bi se lahko otroci morda lažje znašli.

Eden od možnih pristopov je tudi odpiranje centrov za mladostnike. Pri tem so mislili na center, kjer bi lahko mladostniki uporabljali internet, ki bi nudil možnost za druženje in druge individualne in skupinske aktivnosti. Takšen center bi moral zaposlovati tudi osebe, ki so blizu mladim, in bi lahko nudili podporo takrat, ko se mladi znajdejo v stiski.

TOM telefon se je znašel v nezavidljivem položaju. TOM je telefon, kamor lahko mladostniki pokličejo v stiski. Testirali smo, kakšna je verjetnost, da bi ga uporabili v primeru, da bi jim bile kršene pravice. Večina ga ne bi uporabila. Težave v zvezi s tem telefonom trenutno so: izgubil je ugled, ker ga nekateri zlorabljajo, ga uporabljajo za namišljene probleme in se potem na ta račun krohotajo, eni so slišali, da kljub temu, da jamčijo anonimnost ni tako. Razen naštetega nekateri sploh ne vidijo uporabne vrednosti, zdi se jim oddaljena in neosebna

možnost reševanja stiske. Nekateri ne poznajo številke. TOM telefon je pogosteje znan v mestih.

So pa glede pomoči tistim, za katere se zdi, da bi jim bilo potrebno pomagati, tudi zadržki. Bojijo se posledic, ki bi lahko sledile. Navajam del pogovora v skupini 2, dekleta

M: »Kako pa se mi obnašamo, takrat, ko vemo, da je v neki družini prisoten alkohol in da se maltretira?«

R: »Odmikamo se.«

M: Naredimo kaj?

R: »Največkrat si kar zatiskamo oči.«

R: »Samo, če pomagamo, lahko dobimo kakšne posledice. Da je nasilen do nas.«

R: »Tudi, če ima kakšne prijatelje ne izpove, ker si misli, da bo zaradi tega odrinjen iz družbe. Ali pa mu tisti prijatelj pomaga.«

Nekatera področja se zdijo slovenskim otrokom urejena. Na primer, da je poskrbljeno za večino invalidnih otrok, da se ne spomnijo, da bi na slovenskih ulicah videli otroke, ki prosjačijo in dejansko ne bi imeli hrane, da noben otrok ni dolgo na cesti, ker ga socialna služba slej ko prej najde in poskrbi zanj in še kaj.

Za nekatere probleme pa menijo, da so nerešljivi oziroma, nimajo predloga, ki bi bil realen – na primer, da bi lahko bili vsi bogati. Kljub temu smo slišali zanimive predloge.

Veliko otrok je najprej pomislilo na revščino oziroma pomanjkanje. Za rešitev tega problema so v eni skupini našli učinkovito rešitev. Vsem otrokom ne glede na njihov socialni status bi dali mesečno štipendijo v višini 200 €. Pri tem ni poudarek na vsem, bolj na – pomagati revnim. Kljub vsemu pa se zdi prav posrečena varianta tudi takšnim, ki ne trpijo pomanjkanja. Za takšne bi to pomenilo delno finančno samostojnost in da bi si lahko privoščili nekaj, za kar ne bi potrebovali dovoljenja.

Navedli so naslednje možne rešitve za izboljšanje otrokovih pravic:

- Vsem staršem dati višje plače, da ne bo več noben otrok reven.
- Tudi mladostnikom je potrebno omogočiti, da delajo, če želijo dodatno kaj zaslužiti.

- Ustanoviti brezplačne centre za druženje otrok in mladostnikov, kjer bi se lahko dobivali, družili se zabavali, igrali, se imeli obrniti na kompetentno osebo v primeru osebne stiske in podobno.
- Bolj prisluhniti otrokom, ker jih odrasli velikokrat preslišijo, ne zanima jih perspektiva otrok ali pa celo menijo, da so problemi otrok minornega značaja.
- Zaprli bi vse agresivne navijače, vse huligane, vse tatove, vse nasilne in cigane. S tem bi rešili problem agresije.
- Brezplačne prevoze za dijake, nižje cene kino vstopnic, brezplačne malice, brezplačne študentske domove in podobno.

3.8 Sinteza

Večina otrok meni, da je lažje biti otrok kot odrasel. Otroci imajo v primerjavi z odraslimi predvsem manj odgovornosti, kar pomeni, da je manj stvari, ki so nujne, za katere je potrebno skrbeti dnevno.

Dobro pri tem, da si otrok, je, da imaš manj obveznosti, da imaš več prostega časa, da je vsa prihodnost še pred teboj, da se lahko igraš, da ne rabiš razmišljati o obveznostih, ki jih imaš jutri, da se lahko zabavaš, da se lahko družiš, da imaš možnosti, da ne rabiš skrbeti o družinskem proračunu, da te nekdo vzdržuje in zate plačuje položnice, da se vsak dan naučiš nekaj novega. V splošnem časovnem in družbenem okviru pa je danes dobro biti otrok zato, ker živimo v času informacijske dobe, ki ponuja internet, mobilne telefone, zmanjšuje razdalje na Zemlji in nas povezuje.

Manj dobro pri tem, da si otrok je, da si odvisen od odraslih, predvsem od staršev ali ljudi, ki jih nadomeščajo, odvisen tudi od drugih odraslih, obvezno je treba obiskovati šolo, treba se je vesti po pravilih, dokler ne dopolniš 18 let; ne moreš voziti avtomobila, ne smeš kupiti in piti alkohola v gostinskih lokali, ne moreš kupiti tobaka, ne smeš v diskoteko, ne smeš se brez spremstva odraslih zadrževati na javnih mestih po 22. uri, nimaš volilne pravice. Včasih te odrasli ne jemljejo kot sebi enake, ne upoštevajo tvoje volje ali tvojega mnenja.

Na življenje otrok in mladostnikov vplivajo številni subjekti. Otroci v Sloveniji niso imeli nobenih težav z naštevanjem dejavnikov, ki vplivajo na njihovo življenje. Našteli so dejavnike od staršev, sorodnikov, prijateljev, zakonov, mode, recesije, finančnega stanja, zdravstvenega stanja, do geografske lege države, kjer živiš.

Mladostniki se zavedajo, da lahko tudi sami povratno vplivajo na tiste dejavnike, ki vplivajo nanje. Najbolj vplivajo na prijatelje in vrstnike pa tudi na starše in sorodnike, delnega tudi na šolo. Najmanjši vpliv imajo na zakone in politiko. Nekateri menijo, da bodo s pridobitvijo volilne pravice lahko bolj vplivali na politiko.

Pojma človekove pravice in otrokove pravice poznajo. Velika večina se spomni, da so o tem govorili v šoli. O tem so slišali tudi na televiziji. Pojem otrokove pravice jim predstavlja neko

pravico oziroma svoboščino, ki je neodtujljiva. Prva asociacija ob kršenju otrokovih pravic je večinoma misel na nerazviti svet in revne ter lačne otroke.

Brez težav so našteli pravice otrok. Včasih so nekaj težav predstavljale bazične pravice, kot je pravica do svetlobe, vode hrane in doma. Našteli so naslednje pravice:

svoboda govora in mišljenja, pravica do življenja, pravica do izobraževanja, svobodna izbira poklica, pravica do dela (počitniškega, če si to želi), pravica, da ni izkoriščen kot delovna sila, pravica do miru, pravica do družine, pravica do staršev, pravica do ljubezni staršev, pravica do doma, pravica do vode, pravica do zdravstvene oskrbe, pravica do izobrazbe, pravica do igre, pravica do prostega časa, pravica do enakopravnosti glede rasne ali etnične pripadnosti, pravica do veroizpovedi, pravica do svobodne izbire partnerja. Pravica do prostora, kjer lahko živiš, pravica do telesne nedotakljivosti. Zavedajo se, da se dogajajo kršitve otrokovih pravic oziroma da se otrokom dogajajo stvari, ki se jim ne bi smele. Ko govorimo o kršitvah otrokovih pravic najprej pomislijo na lačne, revne in izkoriščane otroke nekje v oddaljenih nerazvitih deželah, zelo hitro so se zmožni prestaviti v mislih v Slovenijo oziroma v EU in razmišljati na kakšen način in kdaj so kršene pravice otrok v tem prostoru.

Ko poskušajo po občutku umestiti Slovenijo glede kršenja otrokovih pravic v EU prostor, so enotni v odnosu do vzhodne Evrope oziroma v odnosu do držav bivšega vzhodnega bloka. Menijo, da je v Sloveniji teh kršitev manj kot v drugih novejših članicah EU. V primerjavi z zahodno Evropo so mnenja deljena.

Nekateri menijo, da je tam kršitev več kot v Sloveniji, drugi menijo, da morda ni tako. Tisti, ki menijo, da je v Sloveniji manj revnih otrok, da je manj priseljencev oziroma nevidnih otrok, da je manj ali skoraj nič otrok, ki prosjačijo, menijo, da je razlog predvsem v tem, da gre za majhno skupnost, za majhno državo, kjer je teh primerov tako ali tako manj, po drugi strani jih je lažje odkriti.

V Sloveniji se dogajajo kršitve pravic otrokom predvsem doma. Problem predstavlja nasilje staršev nad otroki, tako verbalno kot fizično. V vseh skupinah smo se tega področja dotaknili, otroci menijo, da se to dogaja. Eden od razlogov, ki je priplaval na plano je alkoholizem. Slutimo lahko, da so prisotne tudi spolne zlorabe. Otroci zaključujejo, da je spolne zlorabe najtežje odkriti. Oba spola menita, da so glede spolnih zlorab dekleta bolj izpostavljena kot fantje. Dekleta so omenila, da jih v neki določeni starosti fantje predvsem v šoli otipavajo.

V osnovnih šolah ne opažajo nasilja med učenci, nasilja učiteljev nad učenci ali obratno. Menijo, da je v srednjih šolah nasilja med dijaki več. Pravijo, da na gimnazijah (ki veljajo za elitne šole) fizičnega nasilja med dijaki tako rekoč ni. Omenili so nasilje na poklicnih šolah. Menijo da so dolgotrajna izsiljevanja, mučenja, ali kakršnakoli maltretiranja redka. Kljub temu so povedali, da se najdejo skupine, ki fizično obračunajo s posameznikom. V teh primerih gre za kakšno zamero, eksces, ali pa želijo od nekoga denar. Menijo, da je precej psihičnega nasilja. Otroci znajo biti kruti do vseh drugačnih. Znajo biti žaljivi, se norčujejo, zmerjajo, ignorirajo in na različne načine ne sprejemajo drugačnih (revnih, Romov, zaprtih vase, vaških in podobno).

V Sloveniji so najbolj izpostavljeni kršenju pravic vsi drugačni, manjši, bolj tihi, bolj revni, slabše oblečeni, otroci s kakršnimkoli primanjkljajem, otroci iz vasi (v mestu), tudi invalidi, predvsem pa priseljenci iz Bosne, Srbije in morda še katere republike bivše SFRJ ter Albanije.

Posebno poglavje predstavljajo Romi. Rome izključujejo, se iz njih norčujejo, jih imajo za manjvredne. Nezaželeni so tudi v naseljih kot sosedi, v šolah kot sošolci in kot prijatelji. Po stereotipu velja, da so Romi umazani in da kradejo. Splošno razširjeno je mnenje, da Romi prejema visoka denarna nadomestila in da so socialno ekonomsko bolj zaščiteni kot ostalo prebivalstvo. Večina ima predstavo, da živijo od državne pomoči, po drugi strani pa se očetje vozijo z BMW ali Mercedesi.

Zavedanje o revščini se vse bolj prebija v zavest. Opažajo, da se tudi nekaterim znancem niža ekonomski standard, da nekdo izgubi službo ali pa kažejo obubožane družine na TV.

V primeru kršitev pravic bi se obrnili predvsem na prijatelje, tudi starše ali druge odrasle osebe. Če bi se dogajalo nasilje doma, bi poiskali pomoč pri socialni službi v šoli ali kar na Centru. Obrnili bi se tudi na psihologa v šoli, razrednika – odvisno od tega, koliko jim je ta oseba blizu in koliko ji zaupajo. Večina je slišala za TOM (telefon za otroke in mladostnike v stiski), bolj v mestih kot na vasi. TOM telefon se večini ne zdi dobra možnost. V skrajni sili bi se obrnili na policijo, predvsem v primerih nasilja. Če bi bili žrtev pretepa znanih vrstnikov, ne verjamejo, da bi bilo iskati pomoč pri policiji dobra rešitev. Računali bi na maščevanje ali da policija ne bi storila nič.

Svet odraslih bi lahko bolj prisluhnil mladim in otrokom. Iz zornega kota otrok so njihove težave lažje razumljive. Večini se zdi najbolj pereč problem revščina oziroma ekonomska neenakost. Želeli bi, da bi se ekonomska situacija otrok bolj izenačila. K temu bi lahko pripomoglo, da bi bili vsi šolajoči upravičeni do štipendije, da bi vsi zaposleni odrasli prejeli prejemke, ki bi omogočali, da noben otrok ne bi živel v pomanjkanju. Dijaki bi morali imeti zastoj prevoze do šole, da socialni položaj družine ne bi vplival na izbor šole. Šolanje in izobraževanje bi moralo biti enako dostopno vsem.

4 ZAKLJUČKI

Hitrost razvoja družbe, globalizacija sveta, združevanje Evropske unije, informacijska družba in vse večje migracije zahtevajo revizijo otrokovih pravic. Ko je izgledalo, da so pravice za večino tako rekoč zadovoljene, da si otroci morda privoščijo preveč in vse bolj govorimo o razvajenih otrocih, postaja očitno, da z zagotavljanjem otrokovih pravic niti pri nas niti v Evropski uniji ni tako, kot bi pričakovali.

Otroke socializiramo, da bi jih opremili za preživetje v družbi, kakor tudi, da bi njihovo vedenje »skanalizirali« do te mere, da je sprejemljivo in nemoteče za družbo. Država, ki želi predvsem oblast in želi zadržati svojo moč, ima največ od posameznikov, če so poslušni državljani, ki se trudijo dosegati družbeno deklarirane norme. V interesu države in tudi v interesu staršev je socializirati otroka. Starši pri vzgoji izhajajo is sebe in vsak z različnim motivi, različnim vzgojnim stilom, različnimi prijemi in različnimi izkušnjami ter vzorci vzgajajo svoje otroke. Razen tega vrši na starše pritisk tudi družba z družbeno pričakovano vzgojo in pravni sistem kot normativni okvir.

V sodobnem času pravni okvir vzgoje opredeljuje Konvencija o otrokovih pravicah, ki jo je večina držav podpisala leta 1989, kar je pravzaprav še zmeraj nova ureditev, sploh, če umestimo to v razvoj človeške civilizacije. Otrok je torej dokaj pozno postal deležen pozornosti v pomenu, da ni več prepuščen samovolji družine ali družbe pri ravnanju z njim. Zelo pozno so bili interesi otrok zaščiteni tudi zakonsko.

Zaradi prevelike skrbi, zaradi pomanjkanja znanja in izkušenj, zaradi prirojenih vzorcev vedenja, zaradi pritiskov družbe, hitrih sprememb, otežujočih okoliščin in še zaradi česa, odrasli ne obravnavamo otrok optimalno. Velikokrat ravnamo tudi na meji kaznivega. Odnos do otrok, tudi zaradi ljudem imanentne krutosti, pogosto ni v otrokovem dobrem interesu, skladno z opredelitvami v konvenciji o otrokovih pravicah. Zgodovina je polna primerov krutega ravnanja z otroki. Pred stoletji se starši tudi zaradi velike umrljivosti otrok na otroka niso upali navezati in so z avoljo zavarovanja lastnih čustev do majhnih otrok raje obdržali varno distanco. V zahodni miselnosti je prevladovalo prepričanje, da so otroci nekako lastnina staršev, s čimer je staršem dana velika moč odločanja o njihovi usodi. Še zmeraj, kljub bolj ali manj dobrohotnim pritiskom družbe, imajo starši nad otroki največjo moč in vpliv, ki pa z odraščanjem slabi. Iz preteklosti v sedanost vlečemo kot človeštvo in kot posamezniki s seboj

vzorke ravnanja z otroki. Pri tem, kot sem že omenila, tudi krute in nasilne. Kljub naporom, da se otrokove pravice zaščitijo tudi pravno, je še zmeraj veliko kršitev. Še zmeraj se v Evropi in pri nas v Sloveniji srečujemo s številnimi kršitvami.

V zadnjih desetletjih so v ospredju trpinčenja otrok bodisi telesna bodisi psihična. Z odkrivanjem posledic telesnega trpinčenja je le-tega nekoliko manj, ostaja pa psihološko trpinčenje, ki je lahko enako ali še bolj kruto in usodno. Raznorazne zlorabe otrok so v zahodni civilizaciji pogoste, kljub temu da so večinoma kaznive. Kljub temu da je tudi o spolnih zlorabah veliko govora, zgleda, da število prijav zaostaja za dejansko pogostostjo zlorab. Še zmeraj je za nekatere, tudi za zaposlene v inštitucijah, ki se ukvarjajo z otroki (tudi v šolah), to tema, za katero se zdi, da so ji nedorasli ali pa pred njo zaradi drugih razlogov raje zatisnejo oči, kot da bi se izpostavljali. Zlorabe otrok se dogajajo tako v družini kot v inštitucijah, ki bi naj skrbele za socializacijo otrok.

Trenutno smo priča recesiji, ki s seboj prinaša še večje razslojevanje družbe na bogate in revne, kjer se število revnih vsak dan povečuje. Ugotavljamo, da revščina deprilivigira revne otroke, da jih postavlja v neenakopraven položaj v primerjavi s sovrstniki. Revščina vpliva na slabo samopodobo, slabše pogoje za učenje, slabše zdravje, slabši izkoristek prostega časa, na socialno izključevanje in še bi lahko naštevali. Medtem ko starši otrokom v družinah, ki s svojo ekonomsko podlago in vključenostjo v družbo nekako sledijo sodobnim trendom, nudijo množico tudi nepotrebnih dobrin, organizirajo prosti čas in pritiskajo nanje, da bi bili vse bolj uspešni v šoli, da bi bili potem uspešnejši odrasli, so na drugem koncu otroci, ki izpadajo iz te glavne struje in šepajo za njo ter le s težavo ujemajo ta drveči vlak napredka, ki vsakodnevno postavlja pred starše in otroke nove zahteve, ki so tesno povezane z ekonomskimi dobrinami.

S pritiskom recesije ta vlak še hitreje uide tistim, ki so manj močni, manj vpleteni, manj premožni, manj opremljeni, manj asertivni, manj agresivni in morda tudi manj zainteresirani, da bi temu sledili za vsako ceno. Cena, ki jo plačamo, je ponavadi socialna izključenost in potisnjenost na rob. Morda je takšno razslojevanje ponekod po svetu že stoletja ali dolga desetletja stalni družbeni tok, s katerim so se nekateri sloji bolj, drugi manj sprijaznili, za našo družbo pa je vseeno noviteta, ki se je rojevala in razbohotila v zadnjih dveh desetletjih. Mlajši so se v njo rodili, nekateri so pozabili, nekateri pa so se s takšno realnostjo enostavno sprijaznili. Družba je socialno ekonomsko razslojena in doseganje uspešnosti postaja vse težje

za tiste, ki ekonomsko zaostajajo od povprečja. Od razvoja socialne države bo odvisno, v kolikšni meri bo lahko vsak posameznik vstopal v svet uspešnih, sploh pa najuspešnejših v družbi.

Migracije iz manj razvitih delov sveta v bolj razvite prinašajo nove izzive tudi na področju otrokovih pravic. V svojih poročilih Evropska komisija ugotavlja, da so migracije v EU množične in vsakodnevna realnost. Slovenija za migracije iz nerazvitih delov sveta (predvsem iz Afrike) ni tako zanimiva kot zahodno evropske države. Le-te se srečujejo s tako imenovanimi »nevidnimi otroci«, to so mladoletniki brez spremstva, ki nimajo stalnega prebivališča, urejenih dokumentov in najverjetneje tudi ne osnovnih življenjskih dobrin. V poročilih Evropske komisije je navedeno, da so podatki za ogrožene otroke v Sloveniji nepopolni.

Šola kot posrednik med družino in družbo je zelo pomembna v kontekstu otrokovih pravic. Na eni strani jih zagotavlja ali ne zagotavlja, s svojim ravnanjem pa dodatno daje zgled in uči, kako ravnati z otrokom. Ugotavljamo, da slovenska šola ni tako enakopravna, kot se zdi. V kategorijo učencev s posebnimi potrebami so uvrščeni posamezniki predvsem z vidika primanjkljaja. Za te otroke so pripravljene tudi programi obravnave in pomoči za doseganje optimalnih izobrazbenih standardov. V Sloveniji je v šolah s prilagojenim programom nekajkrat višje število Romov glede na ostalo populacijo. Ta podatek lahko kaže, da za Rome načelo upoštevanja enakih možnosti ni spoštovano. Tudi v šolah z rednim osnovnošolskim programom je obravnava Romov z vidika primanjkljaja neprimerna, ker jih ne obravnavamo glede na največji primanjkljaj. Največje ovire ne predstavlja njihova primarna slabša splošna opremljenost, temveč slabo znanje slovenščine, kulturna različnost, revščina, subkulturne posebnosti in še kaj. Nikoli ne bom pozabila srečanja, ki sem mu bila priča na študijskem romskem taboru v Gederovcih v Prekmurju. Na dom romske družine, pri kateri smo bivali, nas je prišel iskat Rom Vajta, ki nam je povedal, da mu je ljubše, če ga imenujejo Cigan kot Rom. V naročje je vzel manjšo hčerko naših gostiteljev in jo nagovarjal v romščini. Deklica ni ničesar odgovorila. Ni videl, da sem ju z enim očesom opazovala. Prijazno ji je še naprej nekaj tiho govoril, deklica pa ni spregovorila. Potem jo je stisnil k sebi, jo odložil na tla in sam pri sebi pripomnil: *»bogi otrok, ne zna cigajnski.«*

Od otrok s posebnimi potrebami se pri vključevanju v redne šolske programe pričakuje doseganje uspehov na področju znanja, zanemarja pa socialni vidik njihovega vključevanja.

Ena od pomembnih otrokovih pravic je upoštevanje njihovega mnenja. Izhajajoč iz empiričnega dela naloge, povzeman, da otroci, ki so bili udeleženi na FGD, poznajo pojem »otrokove pravice« večina iz šole. Menijo, da so njihove osebne pravice le redko kršene. Morda je res tako, morda problema ne vidijo dovolj zaostreno ali pa se morda niso želeli izpostaviti. Nekateri med njimi ugotavljajo, da so otrokove pravice tudi pri nas kršene. Omenili so psihične in telesne zlorabe, vključno s spolnimi zlorabami, zavedajo se, da tudi šola ne zagotavlja vsem učencem pravice v enaki meri. Ugotavljajo, da so na primer revni, Romi, priseljenci iz držav bivše SFRJ pa tudi pripadniki drugih verskih skupnosti v družbi obravnavani drugače, tudi njihovi vrstniki med vrstniki. Neenako jih obravnavajo tudi učitelji. Za kršenje pravic so bolj občutljivi mladostniki iz nižjih ekonomskih slojev, priseljenci, nekatera dekleta in mladostniki s telesnimi primanjkljaji. To so posamezniki, ki so sami utrpeli kršenje pravic, ali pa so jih zaznali v svojem okolju. Za izobraževanje o otrokovih pravicah je šola najprimernejša.

Zaščita otrokovih pravic je kompleksna. Neprimerno je razumevanje, da otroka zaščitimo tako, da ga poskušamo zaščititi pred napori in nalogami ter dolžnostmi. Če mu ne omogočimo, da dobi priložnosti za izkušnje in učenje, smo ga pravzaprav prikrajšali in ga naredili odvisnega. *»Starši, ki delate namesto otroka, otroku ne omogočite odraščanja, ampak mu vztrajno kradete priložnost, da se nauči skrbeti sam zase. Kako že imenujemo tiste, ki kradejo? Tatovi, lopovi.«* (Juhant, Levec, 2011: 86) Ampak, to je že drugo področje.

5 VIRI

- Aries, P. (1991). *Otrok in družinsko življenje v starem režimu*. Ljubljana: Studia Humanitatis, ŠKUC, Filozofska fakulteta.
- Brown, L. M. in Gillian, C. (1992). *Meeting at the Crossroads*. Cambridge, Massachusetts, and London England: Harvard University press.
- Čonč, M. (1990). *Otrokove pravice – nekaj reminiscenc*. V Z. Pavlovič (ur.). *Psihološke pravice otroka – simbioza ali avtonomija* (str. 138–148). Ljubljana: Društvo psihologov Slovenije.
- Črnak–Meglič, A. (2008). *Obraz revščine. Brezplačni bilten Varuha človekovih pravic Republike Slovenije*, št. 12, maj 2008, str. 12, pridobljeno 30. 3. 2010 s svetovnega spleta: http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/bilten/Varuh_bilten_st_12_-_maj_08.pdf,
- Dekleva, B. (1996). *Nasilje med vrstniki v šoli in v zvezi s šolo*. V A. Šelih (ur.) *Otrokove pravice, šolska pravila in nasilje v šoli* (str. 113-183). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti.
- Dekleva, B. (2002). *Predgovor*. V B. Dekleva in Š. Razpotnik (ur.). *Čefurji so bili rojeni tu – življenje mladih priseljencev druge generacije v Ljubljani* (str. 9–14). Ljubljana: Pedagoška fakulteta: Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti.
- Filipič, K. (2008). *Razvoj prijavitvene dolžnosti v slovenski zakonodaji – prijavitvena dolžnost vs. varovanje poklicne skrivnosti*. V Z. Pavlovič, K. Filipič in T. Rutar (ur.). *Detekcija in reakcija na pojave slabega ravnanja z otrokom* (74-88). Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Fištravec, A. (2005). *Vrednote in politične orientacije*. V S. Flere, A. Fištravec, M. Lavrič, M. Tavčar Krajnc, T. Klenovšek, D. Kovačič in M. Ferk (ur.). *Družbeni profil študentov in študentk Univerze v Mariboru 2002 : Poročilo o rezultatih raziskave* (str. 96-108). Maribor: ŠOUM.

- Flaker, V. (1990). *Otrokove pravice – starševska zagata: k pravicam staršev ali k starševskemu etičnem kodeksu*. V Z. Pavlovič (ur.). *Psihološke pravice otroka – simbioza ali avtonomija* (str. 45–53). Ljubljana: Društvo psihologov Slovenije.
- Fox, R. (1988). *Rdeča svetilka incesta*. Ljubljana: Studia Humanitatis, ŠKUC, Filozofska fakulteta.
- Frattini, F. (4. junij 2007). *Towards an EU strategy on the rights of the child*, govor, predstavljen leta 2007 na European Forum on the Rights of the Child in Berlin. Izvleček, pridobljen 21. Septembra 2012 iz <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/07/358&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>
- Frazer, H. & Marlier, M. (2007). *Tackling Child Poverty and Promoting the Social inclusion of Children in the EU*, Synthesis report, September 2007, *Peer Review on social inclusion*, On behalf of European Commission DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Pridobljeno 29. 3. 2010 s svetovnega spleta: <http://www.peer-review-social-inclusion.eu/network-of-independent-experts/reports/first-semester-2007/synthesis-report-2007-1>
- Giddens, A (2000). *Tretja pot : prenova socialne demokracije*. Ljubljana: Orbis.
- Gilligan, C. (1998). *In a Different Voice*. Cambridge, Massachusetts and London England: Harvard University press.
- Gollob, R. in Krapf, P. (februar, 2007). *Exploring children's rights : Lesson sequences for primary schools.. Education of Democratic Citizenship and Human rights in school practice Teaching sequences, concepts, methods and models*. EDC/HRE Volumes I-VI (str. 5–96). Pridobljeno 7. 10. 2012 na svetovnem spletu: http://dswy.eu/pdfs/V5_2008_Exploringchildrenrights_en.pdf
- Hammarberg, T. (2009). *Children have the right to be heard and adults should listen to their views*. V Janusz Korsczak (ur.). *The Child's Right to Respect*. (str. 81–90). Strasbourg:

Council of Europe. Pridobljeno 12. 10. 2012 na svetovnem spletu:

http://www.theewc.org/uploads/content/PublicationKorczak_en_1.pdf

Hammarberg, T. (2011). *Human rights in Europe : no ground for complacency*. Strasburg:

Council of Europe. Pridobljeno 5. 10. 2012 na svetovnem spletu:

http://www.google.si/books?hl=sl&lr=&id=bfUflnysY6cC&oi=fnd&pg=PA9&dq=Korczak+Janusz%E2%80%93The+Child%27s+Right+to+Respect,+Council+of+Europe+Publishing.&ots=b8nc2sw4Bd&sig=2yymFh8JS3H3khltQKGonm5OrJA&redir_esc=y#v=onepage&q=Korczak%20Janusz%E2%80%93The%20Child's%20Right%20to%20Respect%2C%20Council%20of%20Europe%20Publishing%2C&f=false

Hart, S. N. (1990a). *Zgodovina psiholoških pravic otroka*. V Z. Pavlovič (ur.). *Psihološke pravice otroka – simbioza ali avtonomija* (str. 25–44). Ljubljana: Društvo psihologov Slovenije.

Hart, S. N. (1990b). *Psihološko trpinčenje : Poudarek na preprečevanju*. V Z. Pavlovič (ur.). *Psihološke pravice otroka – simbioza ali avtonomija* (str. 99–117). Ljubljana: Društvo psihologov Slovenije.

Juhant, M. in Levč, S. (2011). *Varuh otrokovih dolžnosti*. Mavčiče: ČMRLJ, komuniciranje in ustvarjalnost, Marko Juhant, s. p. KOMUNICIRANJE IN USTVARJALNOST, MARKO.

Klajnšek, R. (2011). *Globalization and youth mobility : What is globalisation and what does this phenomenon mean for young people*. V M. Lavrič (ur.). *YOUTH 2010 : the social profile of young people in Slovenia* (str. 397-399). Maribor: Aristej.

Kurdija, S., Ule, M. in Živoder, A. (2011). »Najstniki« v Sloveniji, njihova zadovoljstva in predelave socialne realnosti. *Teorija in praksa, Družboslovna revija*, let. 48, 5/2011, str. 1486–1505.

Leban Rutar, T., Vršnik Perše, T. in Kozina, A., (2008). *Raziskave o življenju mladih v Sloveniji*. V Z. Pavlovič in T. Rutar Leban (ur.). *Indikatorji kakovosti življenja otrok v*

- Sloveniji v luči medkulturne študije o otrokovih pravicah* (str. 10–17). Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Mesec, B. (1996). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Miheljak, V. (2002). Mladi kot objekt in subjekt politike. V V. Miheljak (ur.). *Mladina 2000 : slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje* (str. 105–160). Maribor: Aristej.
- Mikuš Kos, A. (1991). *Šola in duševno zdravje*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Miller, A. (1992). *Drama je biti otrok in iskanje resnice o sebi*. Ljubljana: Založba Tangram.
- Miller, K. (2000). *Otrok v stiski : priročnik za vzgojitelje, učitelje, strokovnjake in starše*. Ljubljana: Založba EDUCY.
- Možina, M. in Stritih, B. (1992). Narcizem kot metafora o drami individuacije nadarjenih, pridnih in ubogljivih ljudi v zahodni kulturi (esej ob knjigi Miller, A. (1992). *Drama je biti otrok in iskanje resnice o sebi* (str. 155-215). Ljubljana: Založba Tangram.
- Musek, J. (2000). *Nova psihološka teorija vrednot*. Ljubljana: Educy.
- Musil, B. & Lavrič, M. (2011). Values, sustainable social functioning and vision of the future : tends in youth values and value orientations. V M. Lavrič (ur.). *YOUTH 2010 : the social profile of young people in Slovenia* (str. 419-448). Maribor: Aristej.
- Mušič, T. (2008). Otroci potrebujejo odrasle, ki si upajo vedeti – kratek pregled policijskih ugotovitev. V Z. Pavlovič, K. Filipič in T. Rutar (ur.). *Detekcija in reakcija na pojave slabega ravnanja z otrokom* (str. 74-88). Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Nastran Ule, M. (2000). *Sodobne identitete - v vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Sophia.
- Neuman, L. W. (2006). *Social research methods – Qalitative and quantitative approaches*, 6th ed. Boston : Pearson/Allyn and Bacon.

Ortega-Ruiz, R., Mora-Merchan, J. A. & Jäger, T. (2007). *Acting against school bullying violence. The role of media, local authorities and the Internet*. Landau: Verlag Empirische Pädagogik. Pridobljeno 29. 3. 2010 s svetovnega spleta:

[http://www.bullying-in-school.info/uploads/media/e-book -
Acting against school bullying and violence.pdf](http://www.bullying-in-school.info/uploads/media/e-book_-_Acting_against_school_bullying_and_violence.pdf)

Pavlovič, Z. (1990). Otroci, pravice in psihologija (k utemeljitvi psiholoških pravic otrok). V Z. Pavlovič (ur.). *Psihološke pravice otrok – Simbioza in avtonomija* (str. 13–24). Ljubljana: Društvo psihologov Slovenije.

Pavlovič, Z. (1993). *Psihološke pravice otroka – Otrokove pravice onstran pravnega varstva*. Radovljica: Didakta.

Pavlovič, Z. (2008 a). Človekove pravice? Otrokove pravice? Dajte no ... V E. Rustja (ur.). *Vzgoja in izobraževanje za človekove pravice* (str. 73–80). Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Pavlovič, Z. (2008). Detekcija in reakcija na pojave slabega ravnanja z otrokom – novo obdobje. V Z. Pavlovič, K. Filipič in T. Rutar (ur.). *Detekcija in reakcija na pojave slabega ravnanja z otrokom* (str. 6-8). Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Pavlovič, Z., Rutar Leban, T. (2008 b). Izbrane ugotovitve in trendi rezultatov raziskave v Sloveniji. V Z. Pavlovič in T. Rutar Leban (ur.). *Indikatorji kakovosti življenja otrok v Sloveniji – v luči medkulturne študije o otrokovih pravicah*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Peček Čuk, M. in Lesar, I. (2006). *Pravičnost slovenske šole : mit ali realnost*. Ljubljana: Založba Sophia.

Peček, M. in Lesar, I. (2009). *Moč vzgoje*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.

Rawls, J. (2011). *Pravičnost kot poštenost – reformulacija*. Ljubljana: Knjižna zbirka Temeljna dela

- Razpotnik, Š. (2001). Vse je odvisno od mene : Dostop do izobraževanja in diskurz individualne odgovornosti v *Teorija in praksa, Družboslovna revija*, let. 48, 5/2011, str. 1446–1465.
- Robson, S. (1989). Group discussions. V Robson, S. & Foster, A. (ur.). *Qualitative research in action* (str. 24 – 36). London: Edvard Arnold A division of Hodder & Stoughton.
- Rousseau, J. J. (1997). *Emil ali o vzgoji*. Novo mesto: Pedagoška obzorja.
- Salecl, R. (1991). *Disciplina kot pogoj svobode*. Ljubljana: Krt.
- Schlakman, B. (1989). An historical perspective. V Robson, S. & Foster, A. (ur.). *Qualitative research in action* (str. 15 – 23). London: Edvard Arnold A division of Hodder & Stoughton.
- Southgate, J. (1990). Skriti otrok v nas. V Z. Pavlovič (ur.). *Psihološke pravice otroka – simbioza in avtonomija* (str. 80 -90). Ljubljana: Društvo psihologov Slovenije.
- Šelih, A. (1992). Splošna vprašanja o otrokovih pravicah – Splošni problemi otrokovih pravic. V Alenka Šelih (ur.) *Pravni vidiki otrokovih pravic* (str. 14-31). Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Šelih, A. (1996). Vzgojni in disciplinski ukrepi in otrokove pravice. V A. Šelih (ur.). *Otrokove pravice, šolska pravila in nasilje v šoli* (str. 21-58). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti.
- Štabe, J. (2002). Opis vzorca za anketo mladina 2000. V V. Mihelj (ur.). *Mladina 2000 : slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje* (str. 227–238). Maribor: Aristej.
- Ule, M. (1998). Mladina '98: Socialna ranljivost mladih. Arhiv družboslovnih podatkov. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, [distribucija], 2000. Pridobljeno 5. 9. 2012, <http://adp.fdv.uni-lj.si/opisi/mla98/>

- Ule, M. (1990). Ideologija kot prikrito nasilje nad mladino. V Z. Pavlovič (ur.). *Psihološke pravice otroka – simbioza in avtonomija* (str. 54–65). Ljubljana: Društvo psihologov Slovenije.
- Ule, M. (2002). Mladina: fenomen dvajsetega stoletja. V V. Mihelj (ur.). *Mladina 2000 : slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje* (str. 9–27). Maribor: Aristej.
- Ule, M. (2011). Raziskovanje izobraževalnih potekov mladih v Sloveniji. *Teorija in praksa, Družboslovna revija*, let. 48, 5/2011, str. 1403–1408.
- Ule, M. in Kuhar, M. (2002). Sodobna mladina : izziv sprememb. V V. Mihelj (ur.). *Mladina 2000 : slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje* (str. 39–71). Maribor: Aristej.
- UNICEF Slovenija. *Konvencija o otrokovih pravicah*. Pridobljeno s svetovnega spleta 3. 9. 2012: <http://www.unicef.si/vsebina/101/Konvencija%20o%20otrokovih%20pravicah>
- Vogrinc, J. (2008). *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta. Pridobljeno 18. 10. 2012 s svetovnega spleta: <http://pefprints.pef.uni-lj.si/179/1/Vogrinc1.pdf>
- Vojnovič, L. (2010). *Otrokove pravice v Sloveniji : raziskava o njihovem varstvu, promociji in izobraževanju*. Ljubljana: Media Forum, Center za javno komuniciranje. Pridobljeno 3.10. 2012 na svetovnem spletu: http://www.progestia.com/europeforchildren/pdfs/12%20National_Studies_SL.pdf
- Wolf, P. (2009). Population and social conditions. Eurostat in focus, 46/2009, Pridobljeno 29. 3. 2010 s svetovnega spleta: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-09-046/EN/KS-SF-09-046-EN.PDF
- Zaviršek, D. (1997). Diskurzi o nasilju in pomoči, *Socialno delo*, letnik 36 - december 1997 - št. 5-6, str. 329-333. Pridobljeno 10. 10. 2012 na svetovnem spletu: <http://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=10&ved=>

[0CGAQFjAJ&url=http%3A%2F%2Fwww.dlib.si%2Fpreview%2FURN%3ANBN%3ASI%3ADOC-0KCEMA88%2F13f95ade-a7f1-4868-a63d-b0b158d224ed%2Fsave&ei=ViR1ULOMDMfasgbhkYH4BA&usg=AFQjCNE0jHINyUouwRRLEdk2sCDe0KWj7Q&sig2=I2tZ698D78sWbYqdoOmW7g](http://www.dlib.si/preview/FURN%3ANBN%3ASI%3ADOC-0KCEMA88%2F13f95ade-a7f1-4868-a63d-b0b158d224ed%2Fsave&ei=ViR1ULOMDMfasgbhkYH4BA&usg=AFQjCNE0jHINyUouwRRLEdk2sCDe0KWj7Q&sig2=I2tZ698D78sWbYqdoOmW7g)

6 PRILOGE

Priloga 1: Presejalni vprašalnik

Priloga 2: Vprašalnik za samoizpolnjevanje

Priloga 3: Izhodišča za FGD

Priloga 4: Primer kodiranja

	PRESEJALNI VPRAŠALNIK Otrokove pravice (Skupinski pogovor, trajanje do 2 uri)		
--	--	--	--

UVOD

Dobro jutro / dan / večer. Moje ime je _____. Trenutno izvajamo med mladimi raziskavo o stvareh, za katere menijo, da so pomembne za njihovo dobro počutje.

Organiziramo več skupinskih pogovorov, na katere bomo povabili mlade, da se pogovorimo o njihovih pogledih in mnenju o teh stvareh. Pogledi ali predstave v teh pogovorih niso pravilni ali napačni: nas enostavno zanima, kaj nam mladi lahko povedo na to temo.

Vam lahko zastavim nekaj vprašanj, da vidim, ali sodite med vrste ljudi, s katerimi želimo govoriti?

1. Ali vi oziroma kdo v vaši družini dela ali študira v katerem od naslednjih sektorjev?

(PREBERI ENEGA ZA DRUGIM – MOŽNIH VEČ ODGOVOROV)

- politika (na mednarodnem, državnem ali regionalnem nivoju)	- 1 => ZAKLJUČI POGOVI
- organizacije, ki se ukvarjajo z otrokovimi pravicami	- 2 => ZAKLJUČI POGOVI
- nič od tega	- 3 => NADALJUJ

2. ZABELEŽI SPOL

- moški	- 1 => NADALJUJ
- ženska	- 2 => NADALJUJ

3. Koliko ste stari?

- manj kot 15 let	- 1 => ZAKLJUČI POGOVI
- 15	- 2 => NADALJUJ
- 16	- 3 => NADALJUJ
- 17	- 4 => NADALJUJ
- 18 leta ali več	- 5 => ZAKLJUČI POGOVI

4. In v katerem <LETNIKU / STOPNJI> ste v šoli?

še ni srednja šola	- 1 => ZAKLJUČI POGOVI
- 1. letnik	- 2 => NADALJUJ
- 2. letnik	- 3 => NADALJUJ
- 3. letnik ali višje	- 4 => ZAKLJUČI POGOVI

5.	Kolikšen približno je mesečni dohodek vašega gospodinjstva?		
A	- Manj kot 600 €	- 1 => NADALJUJ	
	- 601 - 900 €	- 2 => NADALJUJ	
	- 901 – 1200 €	- 3 => NADALJUJ	
	- 1201 – 1500 €	- 4 => NADALJUJ	
B	- 1501 - 1800€	- 5 => NADALJUJ	
	- 1801 – 2100€	- 6 => NADALJUJ	
	- 2101 – 2400 €	- 7 => NADALJUJ	
	- 2401 ali več	- 8=> NADALJUJ	

A-nižji ekonomski razred

B-višji ekonomski razred

Če je v sredini, je srednji razred.

Uvrsti v FGD tako kot je bilo predvideno.

POVABILO K UDELEŽBI V SKUPINI:

Vabimo vas, da se udeležite skupinskega pogovora s še 7 ali 8 drugimi mladostniki.

Pogovor se bo odvijal v _____ dne _____

Skupinski pogovor se bo začel ob _____ in bo trajal približno dve uri. Prosimo, da pridete vsaj 10 minut pred začetkom.

Za svoj prispevek boste prejeli nagrado..

Se boste pogovora lahko udeležili?

- da

- 1 => ZABELEŽI KONTAKTNE
PODATKE

- ne

- 2 => ZAKLJUČI POGOVOR

(ZABELEŽI KONTAKTNE PODATKE INTERVJUVANCA)

Priimek:

Ime:

Starost:

Ulica in hišna številka:

Kraj in poštna številka:

Telefon:

Vnaprej se vam zahvaljujem za sodelovanje.

Pred skupinskim pogovorom bi radi, da naredite preprosto nalogo in jo prinesete s sabo v skupino.

SODELUJOČEMU DAJ NALOGO, DOVOLI, DA JO PREBERE, NATO PREVERI, ALI RAZUME, KAJ NALOGA ZAHTEVA

NALOGA ZA SODELUJOČE PRED SKUPINSKIM RAZGOVOROM

Pred prihodom na razgovor vas prosim, da opravite kratko nalogo, s pomočjo katere bo pogovor na začetku lahko stekel bolj hitro in gladko.

Hvala, da ste privolili v sodelovanje v tej raziskavi. Cilj raziskave je ugotoviti, katere stvari se zdijo otrokom in mladostnikom, pomembne za dobro počutje in življenje.

Prosim vas, da posvetite nekaj časa razmišljanju o tem, kako je biti otrok/mladostnik danes.

Lahko prosim vpišete v spodnjo tabelo pet stvari, zaradi katerih mislite, da je danes super biti otrok/mladostnik, in pet stvari, zaradi katerih mislite, da je dandanes slabo biti otrok/mladostnik?

	Zakaj je danes super biti otrok / mladostnik	Zakaj je danes slabo biti otrok / mladostnik
1		
2		
3		
4		
5		

Ta seznam bo sestavni del razgovora zato ga ne pozabite prinesiti s seboj.

OTROKOVE PRAVICE

IZHODISCA ZA RAZGOVOR – FGD

1. Uvod in predstavitev (10-15 minut)

Začetno ogrevanje in spoznavanje otrok. Poskušaj ustvariti prijetno vzdušje, in občutje varnosti, ki bi omogočilo, da bi mladostniki podali čim bolj izčrpne odgovore na zastavljena vprašanja oziroma teme. Za približen uvid naj se otroci predstavijo z imenom in priimkom, povedo naj nekaj o sebi in o družini iz katere prihajajo.

Predstavi se:

- ime in priimek,
- neodvisna raziskava,
- namen raziskave.

Razlaga metode, postopka FGD:

- odgovori so anonimni (nikjer ne bo pisalo kaj točno, je katera oseba povedala);
- ni pravih/napačnih odgovorov;
- razloži, da ne bomo iskali skupnega enakega odgovora, da pričakuješ različna mnenja;
- vsa mnenja so pomembna;
- razmišljali in pogovarjali se bomo o tem, kako je biti otrok / mladostnik v današnjem času;
- avdio in video snemanje (kot je primerno in možno). Namen snemanja je, da lahko zabeležim pridobljene rezultate.

MOD: RAZLOŽIM UDELEŽENCEM, DA Z BESEDO 'OTROK' MISLIM NA VSE OSEBE MLAJŠE OD 18 LET.

Predstavitev sogovornikov (sodelujočih):

- ime,
- družina (starši, skrbniki, bratje / sestre ipd.).
- Kaj radi počnete? (Vsak naj pove kaj o sebi)

2. Biti otrok v današnjem času (15-20 minut)

Namenjeno je segrevanju in uvodu v temo. Ugotoviti, katera vsebine so jim blizu in katere se jim zdijo zelo pomembne. Razumeti, zakaj so ta področja pomembna, in prepoznati tista področja življenja, na katerih se morda počutijo ovirani, omejeni ali onemogočeni – področja, na katerih njihove pravice morda niso uveljavljene.

MOD: SOGOVORNIKE NAPROSIM, NAJ POGLEDAJO SVOJO NALOGO – VPRAŠAM, KAJ SO NAPISALI, DA 'JE SUPER', PRI ČEMER SESTAVIM POVZETEK OMENJENIH VSEBIN NA SHEMATSKI TABLI ALI NA VELIKEM KOSU PAPIRJA.

Zakaj je danes super biti otrok / mladostnik?

- Kako ste prišli do teh zamisli?
- Zakaj je to super? Kaj vam to omogoča?
- Kaj o tem menite drugi?

MOD: DAJ NAVODILO, DA SI ŠE ENKRAT SI OGLEDAJO NALOGO – PROSIM JIH, NAJ SI TOKRAT OGLEDAJO NA SEZNAMU, KAJ JE 'SLABO' IN SESTAVI SEZNAM NEGATIVNIH ZADEV

Zakaj je v današnjem času slabo biti otrok / mladostnik

- Kako ste prišli do teh zamisli? Zaradi katerih razlogov ste pomislili na to?
- Zakaj je to slabo?
- Kaj o tem mislite drugi?

MOD: OBA SEZNAMA OBDRŽIM KOT MOREBITNE IZTOČNICE ZA POGOVOR V NASLEDNJIH POGLAVJIH FGD.

3. Otrokove pravice – razumevanje in odnos do njih (25 minut)

MOD: POGLAVJE JE NAMENJENO RAZUMEVANJU OTROKVIH PRAVIC. PRI NASLEDNJEM SKLOPU VPRAŠANJ SI POMAGAJ S TABLO oz. PLAKATOM. ZAPIŠI, KDO VPLIVA.

- Kdo, poleg vas, še sprejema odločitve, ki vplivajo na vaše življenje? (To so lahko veliki ali manjši vplivi.)
- Na kakšen način / načine vplivajo na vaše življenje?
- Je to dobro ali slabo?

MOD: VZPODBUJAJ, DA DOBIŠ ČIMVEČ ODGOVOROV. SEZNAM NAJ BO NA VOLJO, KOT MOREBITNA VZPODBUDA ZA NADALJEVANJE POGOVORA.

Se vam zdi, da imate dovolj besede pri odločitvah, ki vplivajo na vaše življenje?

- Zakaj da/ Zakaj ne?
- Koliko vpliva imate ?
- Kje imate priložnost, da izrazite svoje poglede, mnenja, občutke?
- V kolikšni meri vaše mnenje upoštevajo?

MOD: KDO, KJE – IŠČI PRIMERE!

PAZI, DA SE POGOVOR NE ZAPLETE V PODROBNOSTI V ZVEZI S STARŠEVSKIM NADZOROM, KOT NA PRIMER, DA JIM NI DOVOLJENO OSTAJATI POZNO ZVEČER ZUNAJ, DA MORAJO NAREDITI DOMAČE NALOGE IPD. RAZŠITI ŠE NA DRUGE POMEMBNE OSEBE, INŠTITUCIJE in podobno.

Kje in kako bi radi imeli več besede?

- Zakaj menite, da nimate več besede?
- Kako še bi radi, da bi se vaše stališče upoštevalo?

MOD: NAVEŽI NA POJEM ČLOVEKOVIH PRAVIC.

Ali kdo pozna besedno zvezo 'človekove pravice'?

- Kaj pomeni?
- Katere pravice bi to naj bile?
- Kakšne pravice menite, da ljudje imamo?

Kaj pa otrokove pravice, so drugačne kot pravice odraslih?

- Na kakšne načine/kako?
- Zakaj?
- Katere pravice imajo otroci?
- Katere pravice bi otroci morali imeti?

MOD: NA TEJ TOČKI POUČI, DA RAZMIŠLJAMO O PRAVICAH OTROK V NAJŠIRŠEM POMENU BESEDE IN V SVETOVNEM MERILU. RAZŠIRI NA VSE OTROKE SVETA, MAJHNE IN VELIKE.

MOD: S SKUPINO SESTAVI SEZNAM OTROKOVIH PRAVIC. ZAPIŠEMO GA NA LIST, TABLO, ŠELESAMER. NATO VPRAŠAJ:

Kaj mislite o naslednjem?

- So to nekako pravice, ki naj bi jih otroci imeli?
- So na tem seznamu stvari, ki nanj ne sodijo?
- Zakaj?

MOD: ZA POMOČ, DA SE OTROKOVE PRAVICE ISKRISTALIZIRAJO, DODAJ KARTICO OTROKOVIH PRAVIC, KI SE POGOSTO OMENJAJO, NA KATERI SO ZAPISANE NEKATERE OTROKOVE PRAVICE, IN JIH VPRAŠAJ ŠE O TEH.

4. Otrokove pravice – kršenje

Razišči mnenje mladostnikov o tem, kako bi bilo mogoče te pravice zaščititi in preprečiti kršitve. Kjer je mogoče, obrni pogovor na podrobnosti o tem, kaj bi želeli / so doživeli / kako bi reagirali ipd.

Če pogledate ta seznam pravic, se lahko domislite kakšne skupine otrok ali najstnikov v **Sloveniji in v Evropi**, ki so posebej ogrožene (npr., nimajo uveljavljenih pravic oziroma le-te niso prav zaščitene)?

- Kje (geografsko)?
- Na katerih področjih (vsebinsko) menite, da bi lahko bili oziroma so otroci posebej ogroženi?
- Zakaj mislite, da je temu tako?

MOD: OSREDOTOČI SE NA EU, KER JE SLOVENIJA GEOGRAFSKO IN POLITIČNO DEL TEGA PROSTORA? USMERJAJ NA SLOVENIJO, NA NJIH, NJIHOVE VRSTNIKE.

ČE NE OMENIJO SPONTANO, SPRAŠUJ S POMOČJO NASLEDNJIH PODVPRAŠANJ:

- OTROCI, KI PROSJAČIJO,
- OTROCI IZ SKRAJNO REVNIH DRUŽIN,

- PRISELJENSKI OTROCI, KI PRIDEJO V SLOVENIJO (EVROPO) S SVOJCI ALI MORDA SAMI,
- OTROCI, KI SO ŽRTVE FIZIČNEGA /ČUSTVENEGA NASILJA ALI USTRAHOVANJA (DOMA, V ŠOLI IPD.),
- OTROCI, KI SO ŽRTVE ETNIČNE DISKRIMINACIJE IN RASIZMA
- OTROCI S POSEBNIMI POTREBAMI,
- OTROCI BREZ STARŠEV ALI KATERIH STARŠI NE MOREJO ZANJE SKRBETI.

Ali obstajajo še kakšne druge skupine otrok, za katere mislite, da bi bilo treba njihove pravice posebej zaščititi ali izboljšati?

- Katere skupine?
- Zakaj se je treba na nanje posebej osredotočiti?

MOD: ZABELEŽI IZPOSTAVLJENE SKUPINE OTROK ALI SITUACIJE, DA JIH LAHKO UPORABIŠ V NADALJEVANJU.

5. Otrokove pravice – pomoč in podpora (20 minut)

*Raziskati, kaj mislijo, da bi bilo treba/bi se dalo narediti za boljšo podporo in zaščito otrokovih pravic. Začni s pogledom na ogrožene skupine, o katerih smo govorili v 4. delu, in razišči, kaj VEČ bi po njihovem mnenju lahko naredil svet odraslih, da jim pomaga. Nato nadaljuj, kaj bi lahko naredili oni (**otroci sami**), če bi se jim zdelo, da so njihove pravice kršene?*

Če razmislimo o teh bolj ogroženih skupinah otrok pri nas ali v **EU**, kaj bi svet odraslih lahko naredil, da bi jim nudil boljšo podporo/zaščito?

- Kaj mislite, kaj še bi se dalo / bi bilo treba narediti zanje?
- Kaj bi jim najbolj pomagalo?
- Kako naj bi poskrbeli/jim ponudili podporo / zaščito?

Kaj lahko otroci v tovrstnih situacijah naredijo, če želijo pomoč pri zaščiti svojih pravic?

- Kaj mislite, kaj še bi se dalo / bi bilo treba narediti zanje?
- Kaj bi jim najbolj pomagalo?
- Kako naj bi poskrbeli / jim ponudili podporo / zaščito

MOD: OBRAVNAVAJ POTENCIALNO OGROŽENE SKUPINE OTROK. POMAGAJ SI S SEZNAMOM, KI SMO GA NAREDILI V PREJŠNJEM POGlavJU:

OSREDOTOČI SE NA MOŽNOSTI, KI JIH POZNAJO OTROCI SAMI ZA ZAŠČITO SVOJIH PRAVIC IN PRAVIC VRSTNIKOV OZIROMA DRUGIH OTROK.

Kaj bi naredili, če bi mislili, da so ogrožene vaše pravice oziroma pravice drugih otrok doma; v šoli; drugje?

- Kam bi šli? Na koga bi se obrnili?
- Komu bi povedali? S kom bi se pogovorili? Zakaj s to osebo/to službo?
- Kaj mislite, da bi se zgodilo?
- Ali se vam zdi, da veste, kaj je treba narediti, če se vam zdi, da so vaše pravice ogrožene?
- Kje ste izvedeli? Kdo vam je o tem kaj povedal?

MOD: PAZI DA OSTAJAMO OSREDOTOČENI NA OTROKOVE PRAVICE IN NE NA OTROKOVE RECIMO »OSTAJANJE ZUNAJ POZNO ZVEČER« ITD.

- Kaj bi še svet odraslih lahko naredil, da bi bil v oporo vam ali drugim otrokom in mladostnikom v vsaki od teh situacije?
- Katere stvari bi spremenili, če bi lahko?

Če obstajajo drugi načini odziva / pritožbe / da se kaj naredi, v kakšni obliki bi želeli o tem izvedeti kaj več?

- Če kdo želi, da informacije pridejo do otrok / mladostnikov, kako bi lahko to naredil? Preko katerih medijev / služb / ljudi, in podobno?
- Kje bi iskali informacije o temi, kot je pomoč pri zaščiti otrokovih pravic?
- Kaj bi vam lahko bilo v pomoč? Kakšne vrste informacij?

6. Zaključne misli (20-25 minut)

Ta del je priložnost, da se ozremo na teme, o katerih se nismo dovolj pogovorili v prejšnjih delih pogovora. Hkrati poskušaj narediti nek povzetek, refleksijo in izpostavi ključne stvari, za katere bi otroci radi, da se spremenijo.

Recimo, da bi lahko bili predsednik vlade za en dan, kaj bi naredili za boljšo oporo in zaščito otrok v Sloveniji?

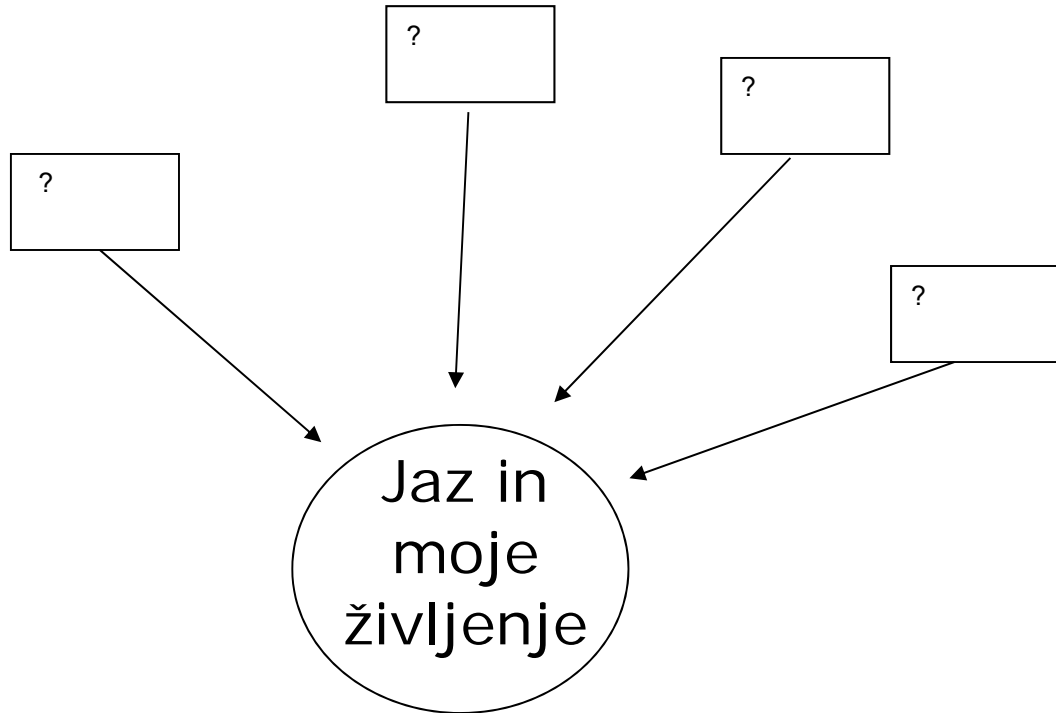
- Katera stvar (stvari) bi najbolj pomagala zaščititi pravice otrok?
- Kako bi to uresničili?

Je še kaj, kar bi radi dodali?

- Karkoli, česar niste imeli priložnosti povedati prej, pa se vam zdi, da bi nam radi povedali?

MOD: ZAHVALI SE SODELUJOČIM IN ZAKLJUČI POGOVORI!

DIAGRAM VPLIVA, KI GA UPORABIŠ V 3. DELU

KARTICA 1 – SEZNAM PRAVIC

- Pravica do doma, da nekje živiš
- Pravica do ogrevanja, svetlobe in obleke
- Pravica do dovolj hrane in pijače
- Pravica biti član družine – imeti družino
- Pravica, da si na varnem pred nasiljem, ustrahovanjem
- Pravica do izobraževanja
- Pravica do igre in prostega časa
- Pravica, da te odrasli spoštujejo in s teboj lepo ravnajo
- Pravica do zdravstvenega varstva, kadar si bolan
- Pravica do življenja v svetu, ki je čist in varen

Primer kodiranja

Vprašanja	Odgovori	Koda	Pomenski sklop	Poglavje
M: »Zakaj je dobro biti otrok danes?«	»Počitnice!« (fant, skupina 4)	počitnice	veliko prostega časa	Dobre stvari, če si danes otrok
M: »Kaj je dobro pri otroštvu danes?«	»Ni treba iti v službo.« (fant, skupina 4)	ni obveznosti		
	«Nimamo obveznosti, tako kot starši. Ni stresa, takšnega, kot ga imajo oni. Nimamo nekih neodložljivih obveznosti.» (fant, 1. skupina)	ni obveznosti, ni stresa		
	»Otroci se lahko se tudi igramo.« (dekle, 3. skupina)	lahko se igrajo		